Socialinių inovacijų fondas

MOTERYS IR VYRAI LIETUVOS VISUOMENĖJE 2014

Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis lyginamasis poveikio vertinimas

POVEIKIO VERTINIMO ATASKAITA

Parengta pagal Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos priemonę Nr. 25.3

Kaunas, 2014

Socialinių inovacijų fondas atliko Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinį lyginamąjį poveikio vertinimą pagal Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos priemonę Nr. 25.3

Poveikio vertinimui atlikti buvo naudojamas adaptuotas klausimynas: siekiant užtikrinti palyginamumą buvo adaptuoti Moters užimtumo ir informacijos centro 2009 m. tyrime naudoti klausimai bei atsižvelgiant į ekspertų rekomendacijas pridėti papildomi klausimai. Apklausą atliko MB „Iconus“. Apklausos rezultatai buvo lyginami su analogiškų Moterų informacijos centro atliktų tyrimų 1997 m., 2001 m. ir 2009 m. rezultatais. Rezultatų analizę atliko bei vertinimo ataskaitą parengė ekspertės prof. Virginija Šidlauskienė, dr. Rasa Pocevičienė ir Socialinių inovacijų fondo tyrėja Liudmila Mecajeva. Rengiant klausimyną bei formuluojant išvadas konsultacijas teikė prof. Giedrė Purvaneckienė bei Jūratė Šeduikienė.

Turinys

I.	ĮVADAS	4
1.1.	**Moterų ir vyrų padėties pokyčių vertinimo metodologija**	4
1.2.	**Moterų ir vyrų padėties pokyčių empirinio tyrimo rezultatai ir palyginimas**	7
II.	MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS SITUACIJOS LIETUVOJE POKYČIŲ VERTINIMO REZULTATAI	16
2.1.	**Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas**	**16**
2.1.1.	Užimtumas ir nedarbas	16
2.1.2.	Kaimo moterų užimtumas	21
2.1.3.	Moterų verslumo skatinimas	25
2.1.4.	Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumai	32
2.2.	**Švietimas ir mokslas**	**38**
2.3.	**Sprendimų priėmimas**	**45**
2.4.	**Sveikata**	**65**
2.5.	**Moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo instituciniai mechanizmai**	**79**
LITERATŪRA		88
PRIEDAS		89

I. ĮVADAS

Nuo 2000 metų Lietuvos vyriausybė įgyvendino tris (2003–2004 metų, 2005–2009 metų ir 2010–2014 metų) Valstybines moterų ir vyrų lygių galimybių programas, apimančias pagrindines Lietuvos moterų ir vyrų gyvenimo sritis. Šis tyrimas atliekamas siekiant įvertinti Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos (toliau Programos) efektyvumą. Norėdamas įvertinti moterų ir vyrų padėties visuomenėje pokyčius, Socialinių inovacijų fondas, įgyvendindamas Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. Nutarimu Nr. 530 „Dėl Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos patvirtinimo ir Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. liepos 7 d. nutarimo Nr. A1-323 „Dėl Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ (toliau Priemonių plano) 25.3 punktą, atliko tyrimą. Šio tyrimo rezultatai buvo lyginami su ankstesnių –1994-ų, 2000-ų ir 2009-ų metų „Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinių tyrimų ir vertinimų rezultatais“, o tai sudaro galimybes stebėti, kaip keičiasi Lietuvos gyventojų nuostatos lyčių lygybės požiūriu, moterų ir vyrų elgesys įvairiose gyvenimo srityse, apskritai kokie pokyčiai vyksta moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimo sferoje.

Tyrimo tikslas – atlikti moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinį tyrimą, įvertinti Valstybinės 2010–2014 m. moterų ir vyrų lygių galimybių programos įgyvendinimo rezultatus bei poveikį, lyginant su ankstesniais tyrimais „Moteris Lietuvos visuomenėje“.

Tyrimo tikslui pasiekti, remiantis technine specifikacija, suformuluoti šie tyrimo uždaviniai:

1. Adaptuoti bei papildyti 2009 metų tyrimo klausimyną;
2. Atlikti reprezentatyvią 1000 respondentų apklausą, taikant daugiapakopės atsitiktinės imties metodus;
3. Atlikti duomenų analizę ir sisteminimą;
4. Palyginti 2014 metais atlikto tyrimo rezultatus su 1994, 2000 ir 2009 metais atliktų tyrimų rezultatais;
5. Parengti išvadas bei rekomendacijas rengiamai Valstybinei moterų ir vyrų lygių galimybių programai.

1.1. Moterų ir vyrų padėties pokyčių vertinimo metodologija

1.1.1. Teorinė tyrimo koncepcija

Konceptualų metodologinį šio tyrimo pagrindą sudaro požiūris, jog moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimas yra daugiaplanis ir daugiamatis, ilgai trunkantis procesas. Vyrams ir moterims, teoriškai turintiems vienodas teises valstybėje, turi būti sudaromos lygios galimybės šiomis teisėmis pasinaudoti. Taigi, įgyvendinant vienodas teises, valstybinėse programose, keliamas programinis tikslas orientuotis į vienodų galimybių sudarymą abiem lytims ir realios moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimą. Be to, moterų ir vyrų lygybė reiškia lyčių skirtumų pripažinimą ir vienodų galimybių realizuoti savo žmogiškąjį potencialą bei išreikšti save visose visuomenės gyvenimo srityse sudarymą. Tai reikštų subalansuotą moterų ir vyrų atstovavimą priimant sprendimus, vienodų galimybių būti finansiškai nepriklausomais turėjimą, įsipareigojimų ir atsakomybių už šeimą ir namų ūkį pasidalijimą.

Sociume tebeegzistuoja istoriškai susiklosčiusi mąstymo sistema. Kitaip sakant, pasitelkus V. Valian (1999) terminą „lyčių schema“[1] mus konstruoja, formuoja ir paaiškina mūsų skirtingus lūkesčius, kurių mes nesąmoningai (šališkai) tikimės iš moterų ir vyrų. Antra, iš anksto, skirtingai vertiname moterų ir vyrų, kaip profesionalų, darbą, veiklą ir veiksmus (Valian, 1999). Pavyzdžiui, remiantis JAV profesorės Carol Gilligan samprotavimais, skirtinguose moterų socializacijos etapuose jos trokšta būti geriausiomis asmeniškai sau ir kitiems[2] (Kendall 2013 – cituojama iš: Gilligan 1982: 76).

Lygių galimybių moterims ir vyrams valstybinė politika ir strategija yra mūsų valstybės socialinės politikos dalis ir turi dvigubą tikslą: programavimo dokumentuose būtina atsižvelgti į skirtingus moterų ir vyrų nuostatas bei situaciją; antra, valstybiniai dokumentai turėtų skatinti lyčių vaidmenų kaitą (Marchbank & Letherby, 2007). Nes, nesupratus lyties ir lyčių santykių, neįmanoma pagrįsti socialinės gerovės sistemos principų, struktūros ir jos efekto valstybėje[3] (Marchbank & Letherby 2007 – cituojama iš Sapiro 1990:37).

Tačiau moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimas sąlygojamas įvairios prigimties makro ir mikro lygmens veiksnių. Vienas veiksnių – susiklostęs požiūris į moterų ir vyrų tarpusavio santykius, kuris pasireiškia tiek viešoje, tiek privačioje erdvėje ir suformuluoja prielaidas nelygybei lyties pagrindu. Kiti esminiai veiksniai – politiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir, ypač, visuomenės požiūris, lyčių lygybės savivoka, žmogiškieji ištekliai, profesinė ir gyvenimiškoji patirtis, stereotipai, darbo rinkos pokyčiai ir kt.

Spartūs visuomenės demokratizavimo, ūkio pertvarkymo, ekonomikos liberalizavimo bei jos orientavimo iš uždaros planinės į atvirą rinkos sistemą procesai, pradėti vadinti pokyčių (kaitos) procesais. Visuomenės raidą ir pažangą lemia globalizavimo, socialinės ekonominės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos internacionalizavimo procesai, žinių ekonomikos kūrimas, Europos integracija ir Europos Sąjungos raida ir plėtra (Melnikas, 2011). **Visuomenės pertvarkoje žymiai kokybiškai ir kiekybiškai keitėsi vyrų ir moterų padėtis. Moterų ir vyrų padėties pokyčių vertinimui taikoma kaitos teorija grįstas vertinimas.** Tai vertinimo požiūris, skirtas priežastiniams ryšiams tarp Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos, 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos investicijų intervencijos, sukeltiems pokyčiams įvertinti.

Pokyčių vertinimo logikos modelį, kaip loginę grandinę, sujungiančią išteklius ir priemones su planuojamais produktais, padariniais ir poveikiais (Mayne, 2012; Evalsed Sourcebook...), sudaro sekantys elementai:

a) sąnaudos (finansinės investicijos, žinios, darbo, mokymų laikas, darbo jėgos ištekliai ir pan.);

b) LR moterų ir vyrų lygių galimybių programos, 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos priemonės (produktai);

c) rezultatai – įvykę pokyčiai;

d) poveikio (nauda tikslinėms grupėms, pagerėjęs suvokimas, atnaujintos ir papildytos žinios, moterų ir vyrų lygybė įdiegiama visuomenės kultūroje).

Kaitos teorija grįstas vertinimas naudingas politikams, sprendimų priėmėjams ir valstybinių programų planuotojams. Jis taip pat svarbus sprendžiant tokias kompleksines

---

[1] Valian, V. (1999). Why so slow?: The advancement of women. MIT Press.

[2] Kendall, D. (2013). Sociology in Our Times : The Essentials/ Edition 9. Cengage Learning

[3] Marchbank, J. & Letherby, G. (2007). Introduction to Gender. Social Sciences Perspectives. PEARSON Longman.

problemas kaip nelygybė, kai egzistuoja keli šių reiškinių paaiškinimai ir sudėtingi ryšiai tarp skirtingo lygmens veiksnių.

Tyrime pasirinkta trianguliacinė tyrimo strategija, paremta informacijos šaltinių ir jos rinkimo bei fiksavimo būdų asortimentu, leidžiančiu tiriamą reiškinį (moterų ir vyrų padėties pokytį) nagrinėti visuminiu, kontekstiniu bei palyginamuoju požiūriais. Tyrimo eigoje buvo taikomi kiekybiniai (oficialiosios statistikos, gyventojų surašymo, antrinių duomenų analizė, empirinis tyrimas – apklausa) ir kokybiniai (apklausoje naudoti atviri klausimai, gerosios patirties pavyzdžių analizė) tyrimo metodai, kurie leidžia įvairiapusiai ir plačiai įvertinti bei paaiškinti moterų ir vyrų padėties pokyčius darbo rinkoje, versle, švietime ir moksle, sveikatos srityje, sprendimų priėmime, politikoje. Kitaip sakant, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime bei sukaupti turtingesnę empirinių duomenų bazę, pažymint specifiniam Lietuvos sociokultūriniam kontekstui svarbius tyrimo aspektus.

Pasirinkta trianguliacinė tyrimo strategija sudarė prielaidas tyrime apjungti šiuos skirtingus informacijos šaltinius: mokslinės literatūros šaltiniai, oficialiosios statistikos duomenų bazės, strateginiai dokumentai (Valstybinė moterų ir vyrų lygų galimybių programa; Programos priemonės, moterų ir vyrų lygybės priemonės kitose programose), vyrų ir moterų nuomonės, vyriškos ir moteriškos lyties asmenys, gerosios patirties atvejai.

Tyrimo vykdymas apima šiuos etapus:

1) teorinės tyrimo koncepcijos parengimo etape iš mokslinių šaltinių (straipsnių, monografijų, disertacijų, ataskaitų), taikant kriterinę mokslinių šaltinių atranką (tyrimo duomenų rinkimo metodas), išanalizuoti atrinkti mokslo šaltiniai (tyrimo duomenų analizės metodas);

2) atlikta strateginio dokumento (Programos) kritinė refleksija ir šio dokumento turinio analizė. Lyties aspekto integravimo strategijoje vertinimo etapas – vienas svarbiausių. Vertinimo tikslas – analizuoti egzistuojančią praktinę patirtį bei įvertinti Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos pasiektus lyčių lygybės rezultatus ir poveikį moterų ir vyrų padėčiai pagrindinėse visuomenės gyvenimo srityse. Dažniausia, Programos pasiektus lyčių lygybės rezultatus ir poveikį, nagrinėjama kokybiniu ir kiekybiniu požiūriu (Pimminger; Frey, 2012).

3) oficialiosios statistikos ir antrinių šaltinių duomenų analizę, atliekant palyginamąją moterų ir vyrų padėties (darbo rinkoje, versle, švietime ir moksle, sprendimų priėmime, politikoje, ekonominio ir socialinio gyvenimo srityse), analizę; atlikta kriterinė statistinių duomenų ir kokybinių duomenų atranka bei antrinė jų analizė;

4) kiekybinė struktūruota reprezentatyvi Lietuvos moterų ir vyrų apklausa, siekiant įvertinti jų padėties pokyčius darbo rinkoje, versle, švietime ir moksle, sprendimų priėmime, politikoje (ekonominio ir socialinio gyvenimo srityse), taikant aprašomąją, statistinę analizę; atliktas palyginimas.

1.1.2. Struktūruota anketinė apklausa

Pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – nacionalinė reprezentatyvi apklausa pagal adaptuotą Baltijos tyrimų klausimyną *Lietuvos barometras Nr. 195-2,* kuris buvo naudotas tyrimuose 1994, 2000 ir 2009 metais.

Šis tyrimo etapas susidėjo iš kelių fazių:

1) Klausimyno, skirto moteriškos ir vyriškos lyties asmenų padėties, poreikių ir lūkesčių ekonominiame ir socialiniame gyvenime, įsivertinimo identifikavimui ištirti,

parengimas. Klausimyno matuojamų požymių struktūra sudaryta remiantis teorinių šaltinių, strateginių, pagrįstų teorinės analizės, strateginių dokumentų, teisės aktų, oficialiosios statistikos, gyventojų surašymo duomenų analizės rezultatais, ekspertine patirtimi. Klausimynas buvo patobulintas ir išplėstas, atsižvelgiant į visuomenės pokyčius, minėtų Programų apimtį (moterys ir vyrai), pagrindines kryptis. Klausimyne dalis klausimų yra uždaro tipo (tiriamieji nurodo, kokius parengtus atsakymus pažymėti), o kita dalis klausimų- atviri. Atsakymų į vadinamuosius atvirus (laisvos formos) klausimus analizei taikomas atsakymų turinio analizės metodas;

2) Reprezentatyvios nuo 18 iki 60+ metų amžiaus moteriškos ir vyriškos lyties asmenų apklausos atlikimas. Jos metu buvo naudojamas adaptuotas klausimynas. Reprezentatyvią Lietuvos vyrų ir moterų apklausą atliko MB *Iconus* 2014 m. liepos mėnesį. Atsitiktinės atrankos būdu buvo apklausti (tiesioginio interviu būdu) 1002 nuolatiniai 15–74 metų Lietuvos gyventojai: 566 moterys ir 436 vyrai. Apklausos respondentų imčiai taikytos kvotos atsižvelgiant į amžių, lytį bei gyvenamąją vietovę. Tyrime buvo naudojama stratifikuota atranka, vėliau duomenys išanalizuoti ir susisteminti pagal aprašomosios statistikos metodus. Stratifikuota atranka užtikrina, kad skirtingos generalinės aibės grupės būtų adekvačiai pristatytos atrankoje. Tokiu atveju tiriamoji populiacija suskirstoma į grupes pagal panašias savybes (lytį, etninę sudėtį) ir iš kiekvienos grupės parenkami asmenys taip, kad sudarytoje tirti grupėje (imtyje) būtų išlaikytas tas populiacijos santykis. Pirmoje tyrimo pakopoje buvo apibrėžta dešimt administracinių Lietuvos regionų– 10 apskričių. Apklausos taškai suskirstyti pagal gyvenamosios vietos dydį (pagal gyventojų skaičių). Visos gyvenamosios vietos buvo sugrupuotos į didmiesčius, mažus bei vidutinio dydžio miestus ir kaimo gyvenvietes. Apklausos taškų skaičius kiekvieno dydžio gyvenvietėse priklausė nuo to, koks procentas Lietuvos gyventojų gyvena tokio tipo gyvenvietėse ar miestuose. Vienas apklausos taškas atspindėjo maždaug 1 proc. apklausiamų gyventojų. Apklausa vyko 7 didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje ir Marijampolėje), o mažesni Lietuvos miestai bei kaimai buvo pasirenkami iš skirtingo dydžio miestų bei gyvenviečių sąrašų. respondentai kiekviename apklausos taške buvo atrinkti pasitelkus atsitiktinę maršrutinę atranką. Konkretus respondentas buvo atrenkamas pagal gimtadienio taisyklę. Jei pasirinkto asmens tuo metu nebuvo namie, jį buvo stengiamasi pasiekti dar du kartus. Sunkumų kilo apklausiant vyresnio amžiaus asmenų grupę. Šioje grupėje laiko, skiriamo išsamiai apklausai, sąnaudos keliolika kartų viršijo jaunesnių asmenų grupės apklausos laiką. Respondentai, nenorintys pildyti anketos arba pradėję ir pakeitę nuomonę, dažniausi reiškė pastabų dėl didelės anketos apimties.

3) Rezultatų analizės atlikimas. Nagrinėjant rezultatus, vyrų ir moterų atsakymai aptarti atskirai. Duomenys analizuoti naudojant SPSS programą, skirtingų grupių vyrų ir moterų atsakymų skirtumų reikšmingumas nustatytas pagal *chi kvadrato* kriterijų, tikrintas ANOVA testu. Atsakymų statistinė paklaida neviršija 3,4 proc. Duomenų patikimumo lygmuo – 95 proc.

1.2. Moterų ir vyrų padėties pokyčių empirinio tyrimo rezultatai ir palyginimas

1.2.1. Tyrimo imties struktūros apibūdinimas

Apklaustų Lietuvos gyventojų socialiniai demografiniai rodikliai, priklausomai nuo lyties, lyginant dviem aspektais: 1) užimtumą pagal profesijų grupes ir užimtumo sektorių (valstybinis ar privatus); 2) 1994, 2000, 2009 ir 2014 metų duomenimis, yra tokie:

1 lentelė

Respondentai pagal lytį

Lytis	Respondentų skaičius	Respondentai, proc.	Lietuvos gyventojai, tūkstančiais	Lietuvos gyventojai, proc.
Moterys	566	56,49	1 587,5	53,93
Vyrai	436	43,51	1 356,0	46,07

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis[4], 2014 m. pradžioje moterų buvo 231,5 tūkst. daugiau negu vyrų (1 587,5 tūkst. moterų ir 1 356,0 tūkst. vyrų). Moterys sudarė 54 procentus visų gyventojų ir 1 tūkst. vyrų teko 1 171 moteris. Tyrimo imtyje moterų buvo keliais procentais daugiau nei vyrų (žr.1 lentelę).

2 lentelė

Respondentai pagal amžius grupes

Amžiaus intervalas	Respondentų dalis, proc.
iki 25	23,2
26-35	33,1
36-45	21,3
46-55	15,0
56-65	5,2
66+	2,3

Tyrimo imtyje trečdalis respondentų 26-35 metų amžiaus. Daugiau nei 20 proc. apklaustų asmenų – iki 25 metų ir 36-45 metų amžiaus (žr. 2 lentelę).

3 lentelė

Respondentai pagal gyvenvietės dydį

Gyvenvietės dydis	Respondentų dalis, proc.
10,001 - 50,000 gyventojų	14
100,001 - 500,000 gyventojų	15
2,001 - 10,000 gyventojų	10
50,001 - 100,000 gyventojų	7
Iki 2 tūkst. gyventojų	10
Kaunas	14
Vilnius	29

4 lentelė

Respondentai pagal gyvenenamąją vietą

Respondentų dalis, proc.	Miestas/kaimas
80	Miestas
20	Kaimas

Keturis kartus daugiau respondentų apklausta šalies miestuose (žr. 4 lentelę).

[4] Moterys ir vyrai Lietuvoje 2013 (2014). Lietuvos statistikos departamentas, V.

5 lentelė

Respondentai pagal gyvenamąją vietovę

Apskritis	Respondentų dalis, proc.
Alytaus apskritis	3
Kauno apskritis	21
Klaipėdos apskritis	16
Marijampolės apskritis	4
Panevėžio apskritis	5
Šiaulių apskritis	8
Tauragės apskritis	1
Telšių apskritis	4
Utenos apskritis	3
Vilniaus apskritis	35

Daugiausiai respondentų apklausta iš Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskričių (žr. 5 lentelę).

6 lentelė

Respondentai pagal išsilavinimą

Išsilavinimo lygis	Respondentų dalis, proc.
0. Pradinis ar žemesnis	1
1. Nebaigtas vidurinis	3
2. Vidurinis	13
3. Specialus vidurinis	9
4. Neuniversitetinis aukštasis (kolegija)	18
5. Universitetinis aukštasis	57

Beveik 60 proc. respondentų išsilavinimas – aukštasis universitetinis ir 18 proc. turėjo neuniversitetinį aukštąjį (koleginį) išsilavinimą (žr. 6 lentelę).

7 lentelė

Respondentai pagal tautybę

Tautybė	Respondentų dalis, proc.
1. Lietuvis (ė)	92
2. Rusas (ė)	3
3. Lenkas (ė)	2
4. Kitos tautybės	2

Absoliuti dauguma apklaustų respondentų – lietuvių tautybės (žr. 7 lentelę).

8 lentelė

Respondentų šeimose gyvenantys vaikai ir jų amžius

Vaikų skaičius	Respondentų dalis, proc.
0. Nėra tokio amžiaus vaikų	53
1. iki 2 metų	6
2. 2 – 4 metų	8
3. 5 – 8 metų	9
4. 9 – 11 metų	6
5. 12 – 14 metų	5
6. 15–17 metų	10
7. Negaliu atsakyti	2

Respondentų imčių palyginamumas. Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse palyginamumui 1994 m., 2000 m., 2009 m. ir 2014 m. atlikti, galime palyginti respondentų imtis užimtumo, pajamų ir šeiminės padėties atžvilgiu.

9 lentelė

Respondentų užimtumo pagal profesijų grupes palyginimas, proc.

	1994		2000		2009		2014	
Profesijų grupė	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Darbininkai, techniniai darbuotojai, ūkininkai	18	36	18	34	16	31	8	49
Specialistai, tarnautojai	27	20	15	10	26	16	45	35
Vadovai, įmonių savininkai	2	5	3	5	5	7	7	13
Pensininkai	27	15	32	17	22	20	1	6
Moksleiviai, studentai	8	9	10	11	16	17	13	8
Namų šeimininkės, vaiko priežiūros atostogose	13	0	10	–	8	–	4	–
Bedarbiai	5	11	11	22	8	9	7	4

Šaltinis: sudaryta autorių.

Lyginant 2009–2014 m. apklaustų respondentų imtį, paminėtina, kad 2014 m. moterų darbininkių, techninių tarnautojų ir ūkininkų kategorijoje apklausta dešimčia procentų mažiau, o apklaustų vyrų skaičius šioje kategorijoje išaugo dešimčia procentų. Beveik dvigubai daugiau apklausta vyrų ir moterų, dirbančiųjų specialistais, tarnautojais. Apklaustų moterų įmonių vadovių skaičius padidėjo 2 proc., o vyrų skaičius beveik padvigubėjo. Abiejų lyčių kategorijoje sumažėjo namų šeimininkių, tėvų, esančių vaiko priežiūros atostogose, ir bedarbių skaičius (žr. 9 lentelę).

10 lentelė

Respondentų pagal užimtumo statusą palyginimas, proc.

Pagrindinis užsiėmimas	1994		2000		2009		2014	
	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Valstybinėje įmonėje, organizacijoje	70	56	56	44	47	26	30	16
Privačioje įmonėje, turi nuosavą verslą ar ūkį	30	44	43	54	53	74	46	63

Šaltinis: sudaryta autorių.

1.2.2. Empirinio tyrimo rezultatų palyginimas

Darbo rinkos struktūros pokyčiai. Vyrų ir moterų padėtis darbo rinkoje skiriasi. Nežiūrint į atskirų grupių pokyčius procentais, darbo jėgos pasiskirstymas pagal lytį išlieka panašus: žymiai daugiau vyrų darbininkų, techninių darbuotojų, ūkininkų, bet taip pat beveik dvigubai vadovų. Moterų daugiau tarp specialistų, tarnautojų. Respondentų imtyje nedirbo daugiau moterų (7 proc.) nei vyrų (4 proc.), nors pagal Statistikos departamento 2014 m. duomenis, nedirbo 10.8 proc. moterų ir 14.0 proc. vyrų[5].

Žymiai mažėja pensininkų dėl nuo 1994 m. pailgėjusios pensijinio amžiaus ribos iki 65 metų.

Dėl demografinės padėties moksleivių ir studentų skaičius mažėja. Besimokančių vyrų skaičius sumažėjo perpus.

Ryškiausias matomas darbo rinkos struktūros pokytis: nuosekliai mažėja skaičius vyrų, dirbančių valstybės sektoriuje, ir daugėja jų privačiame sektoriuje. Moterų dirbančių privačiame sektoriuje skaičius pradeda mažėti (žr. 10 lentelę).

1994 m. valstybės sektoriuje dirbo beveik du trečdaliai darbuotojų, 2000 m. – apie pusę, 2009 m. – tik trečdalis, o 2014 m. – nesiekia ketvirtadalio.

Moterų, dirbančių valstybinėje įmonėje ar institucijoje, sumažėjo 17 proc., o vyrų – 10 proc. Tokia tiek moterų, tiek vyrų skaičiaus mažėjimo tendencija stebima nuo 1994 m. Moterų, dirbančių privačioje įmonėje, turinčių nuosavą verslą ar ūkį, skaičius nuo 1994 m. augo nuo 30 proc., 2009 m. – iki 53 proc., o 2014 m. sumažėjo iki 46 proc.

Vyrų, dirbančių privačioje įmonėje, turinčių nuosavą verslą ar ūkį, skaičiaus kitimo tendencija panaši: augo iki 74 proc. 2009 metais, mažėjo iki 63 proc. 2014 metais.

Verta pažymėti, kad tarp respondentų nėra nei vieno vyro, esančio vaiko priežiūros atostogose. Taigi, nežiūrint į valstybės pastangas padėti darbuotojams derinti darbines ir šeimos pareigas, nepaisant visuomeninių organizacijų iniciatyvų įtraukti vyrus į vaiko priežiūrą, visiškos atsakomybės už vaikus jie dar neprisiima. Dėl to galima teigti, kad moterų dalyvavimą darbo rinkoje, kaip ir anksčiau, sunkina atsakomybė už vaikų priežiūrą.

[5] Nedarbo lygis (15-74 metų) . Požymiai: lytis ir mėnuo. Prieiga per internetą: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp

Ekonominės padėties skirtumas. Ekonominį gyventojų statusą lemia gaunamos pajamos. Analizuota, kaip skiriasi moterų ir vyrų pajamų dydis (žr. 11 lentelę) ir pajamų šaltiniai (žr. 12 lentelę)

11 lentelė

Moterų ir vyrų pajamų palyginimas, proc.

Vieno šeimos nario pajamos per mėnesį	2009		2014	
	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Iki 600 Lt	20	15	22	17
601–800 Lt	20	17	12	12
801–1000 Lt	16	18	50	21
1001 Lt ir daugiau	49	23	42	47
Nenurodė	26	27	4	3

Šaltinis: sudaryta autorių.

Lyginant 2009 ir 2014 metų pajamas (žr. 11 lentelę), **tenkančios vienam šeimos nariui per mėnesį, galima pastebėti jų augimą.** Mažiausias pajamas iki 600 Lt gaunančių abiejų lyčių atstovų skaičius padidėjo 2 proc. Žymiai – net 34 proc. – išaugo moterų, gaunančių iki 1000 Lt skaičius. Dvigubai išaugo vyrų, gaunančių daugiau nei 1001 Lt skaičius.

1994 m., 2000 m., 2009 m. ir 2014 m. (žr. 12 lentelę) moterų ir vyrų pajamų šaltinių palyginimas.

12 lentelė

Moterų ir vyrų pajamų šaltinių palyginimas, proc.

	1994		2000		2009		2014	
Pajamų šaltiniai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Atlyginimas	67	72	60	63	73	73	92	87
Palūkanos, dividendai	7	14	1	2	4	6	2	6
Senatvės pensija	36	23	37	24	27	25	8	12
Socialinė pašalpa	14	9	13	9	8	7	4	7
Bedarbio pašalpa	2	2	5	7	7	5	2	–
Invalidumo pensija	4	5	8	5	8	7	8	5
Alimentai	3	0,4	3	3	4	2	6	2
Stipendija	6	7	5	5	6	6	5	2
Pajamos iš privačios veiklos	23	35	19	29	9	16	14	22
Išmokos vaikams iki 18m.	–	–	–	–	15	14	3	2
Kita	7	5	1	1	1	1	3	2

Šaltinis: sudaryta autorių.

Galima konstatuoti, kad Lietuvos gyventojų pajamų šaltinių struktūra pasikeitė: didėja gaunančiųjų atlyginimą skaičius, nuosekliai mažėja moterų ir vyrų, gaunančių pensiją, dalis. Tai susiję su pensinio amžiaus ribos pailginimu: nuo 2014 metų moterų pensinis amžius – 61 metai, vyrų – 63 metai (iki 2026 m. vyrų ir moterų pensinis amžius bus lygus ir sieks 65 metus).

Tuo pačiu, galime palyginti moterų ir vyrų pagrindinius pajamų šaltinius, kuriuos turėjo respondentai 1994 m., 2000 m., 2009 m. ir 2014 m. (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Moterų ir vyrų pagrindinių pajamų šaltinių palyginimas, proc.

Pajamų šaltinis	1994		2000		2009		2014	
	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Atlyginimas	58	61	53,5	57,2	68	67	92	87
Palūkanos, dividendai	0,7	0,8	0,2	0,2	–	–	2	6
Senatvės pensija	23	13	29,5	16,6	19	19	8	12
Socialinė pašalpa	2	0,6	2,8	1,6	2	0,4	4	7
Bedarbio pašalpa	0,7	0,6	1,2	2,7	3	1	2	–
Invalidumo pensija	0,6	1	1,5	2,3	1	2	8	5
Alimentai	0,1	–	0,1	–	0,2	0,2	6	2
Stipendija	1,1	0,8	0,2	1,1	0,4	0,4	5	2
Pajamos iš privačios veiklos	11	19	8,5	15,9	4	7	14	22
Išmokos vaikams iki 18m.	–	–	–	–	1	0,4	3	2
Kita	2,5	2,6	1	1	–	–	3	–

Šaltinis: sudaryta autorių.

Pagrindiniai Lietuvos gyventojų pajamų šaltiniai, kaip ir 1994-ais,2000-ais, 2009-ais metais, išlieka tie patys trys: atlyginimas, senatvės pensija ir pajamos iš privačios veiklos (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Pagrindinių gyventojų pajamų šaltinių palyginimas, proc.

Pajamų šaltinis / Metai	1994	2000	2009	2014
Atlyginimas (privačiame ir viešajame sektoriuje)	60	57,9	73	83,8
Senatvės pensija	18	23,5	26	3,9
Pajamos iš privačios veiklos	15	9,5	13	6,6

Šaltinis: sudaryta autorių.

Tyrimas rodo, kad atlyginimą gauna 5 proc. daugiau moterų nei vyrų. Reikia pabrėžti, kad tirti gyventojai gauna mažiau pajamų iš privačios veiklos.

Reikia pabrėžti, kad mažėja Lietuvos gyventojų pajamų dalis, gaunama iš privačios veiklos (individualios veiklos pajamos, pajamos gaunamos už veiklą pagal verslo liudijimus, dividendai).

2011 m. gyventojų surašymo duomenimis[6], pagrindiniai moterų ir vyrų pragyvenimo šaltiniai buvo darbo užmokestis, pensija arba jie buvo išlaikomi šeimos ir (ar) kitų asmenų. Darbo užmokestį kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį nurodė 35 proc. moterų ir 37 proc. vyrų (2001 m. 28 proc. moterų ir 29 proc. vyrų). 25 proc. moterų ir 30 proc. vyrų teigė, kad jie buvo šeimos ir (ar) kitų asmenų išlaikomi.

[6] Moterys ir vyrai Lietuvoje 2011 (Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai) (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius.

Norint įvertinti, ar realiai augo moterų pajamos per lyginamąjį periodą, pasitelkti kiti šaltiniai. Statistikos departamento 2013 m. duomenimis, moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas privačiame sektoriuje yra didesnis negu valstybės sektoriuje. Privačiajame sektoriuje užmokestis buvo 2,8 procento didesnis nei valstybės sektoriuje ir sudarė 16,1 procento. O valstybiniame sektoriuje, išskyrus viešąjį valdymą ir gynybą bei privalomąjį socialinį draudimą moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas sudarė 13,3 proc.[7]

2010 m. „Eurostat“[8] duomenimis, moterų ir vyrų atlyginimų skirtumas sudarė 12,5 proc., t. y. vidutiniškai moterys uždirbo 87,5 proc. vyrų atlyginimo, o Lietuvos statistikų duomenimis 2008 m. vidutiniškai moterys teuždirbo 81,8 proc. vyrų atlyginimo (Statistikos departamentas, 2009, p. 43). Tačiau šis atlyginimų atotrūkio sumažėjimas pasireiškė ekonominio sunkmečio metu dėl vyrų atlyginimų mažėjimo tendencijos, o ne dėl didėjančio moterų darbo užmokesčio. Nežymiai padidėjo moterų pajamos ir iš dalies susilygino su vyrų darbo užmokesčiu

Valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija kol kas taip pat palankesnė vyrams, nors pensinio amžiaus sulaukusių moterų 2012 m. buvo 411,2 tūkst., vyrų – 190,4 tūkst. 2011 m. vyrai pensijos gavo 842,87 Lt, moterys – 701,42 Lt. 2012 m. senatvės pensijos padidėjo, bet ne moterų naudai: vyrai ją gavo 96 litais didesnę (938,59 Lt) nei 2011-aisiais. Moterų pensija ūgtelėjo tik 55 litais (756,67 Lt.). Tai yra, vyrų pensijos išaugo 11,36 proc., moterų – 7,88 proc.

Iki 2012 m. pabaigos II pakopos fonduose sukaupta pensija vyrams ir moterims buvo skaičiuojama skirtingai. Nors būdavo sukaupta vienoda suma, draudimo bendrovė, siūlydama vadinamąjį pensijų anuitetą, atsižvelgdavo į pensininko lytį būtent dėl ilgesnės moterų gyvenimo trukmės. Tačiau 2012 m. pabaigoje Lietuvos bankas, atsižvelgęs į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimą, nustatė bazinio pensijų anuiteto skaičiavimo metodiką: bendrą formulę ir prielaidas, naudotinas apskaičiuojant bazinio pensijų anuiteto dydį. Vadovaujantis šia metodika, vyrams ir moterims anuitetas turi būti skaičiuojamas vienodai. Nedidelis skirtumas gali atsirasti tik dėl to, kad moterų ir vyrų pensijinis amžius skiriasi. Taigi, siekiama lyčių lygybės, bet nelygybė pensijų kaupimo srityje išlieka dėl ilgesnės moterų gyvenimo trukmės, nors Lietuva ir stengiasi ją panaikinti. Lietuvoje statistinė vidutinė moterų gyvenimo trukmė yra ilgesnė už vyrų. 2012 m. vidutinė vyrų gyvenimo trukmė buvo 68,39 m., moterų – 79,45m. Tais pat metais skurdas grėsė 21,7 proc. 65 ir vyresnių metų moterų bei 16,3 proc. tokio pat amžiaus vyrų. Dėl mažesnio darbo užmokesčio moterų pensijos yra mažesnės, be to, dėl ilgesnės gyvenimo trukmės moterys dažniau negu vyrai lieka našlės, t. y. vienos turi išlaikyti visą namų ūkį, todėl joms senatvėje gresia didesnis skurdas.

Mažesnis ir moterų užimtumo rodiklis. Tai neigiamai veikia karjeros perspektyvas, mokymosi galimybes, teisę į didesnę pensiją ir nedarbingumo pašalpą. Užsiėmusi namų ruoša, vaikų priežiūra ir ligonių ar pagyvenusių artimųjų globa, ne kiekviena moteris pajėgia dirbti visą darbo dieną darbe, kuris yra apmokamas (už namų ruošos darbus atlyginimo negauna). Deja, Lietuvoje tik nedaugelis vyrų (11,5 proc. - 2013 m., 7,5 proc.- 2012 m.) ima tėvystės atostogas arba dėl buities ir globos rūpesčių dirba pusę dienos. Sudėjus apmokamas ir neapmokamas moterų darbo valandas, jų būtų gerokai daugiau negu vyrų darbo valandų.

---

[7] Moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis 2012 m. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/pranesimai-spaudai?articleId=1553141 (žiūrėta 2014-08-07).

[8] Gender Statistics. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Gender_statistics > (žiūrėta 2014-08-06).

Šarlausko ir Telešienės (2014) tyrimas atskleidė, moterų kaip motinystės (tėvystės) pašalpų gavėjų, procentinė dalis mažėja ir jų vietą užima vyrai, pasirinkę gauti išmoką, iki vaikui sueis dveji metai. Akivaizdu, kad santykinai padidėjo vyrų, pasirinkusių gauti išmoką iki dvejų metų, dalis. Galėtume daryti išvadą apie didėjantį vyrų įsitraukimą į vaikų priežiūros veiklas. Tačiau, minėti autoriai, interviu būdu apklausę „Sodros“ ekspertus, paaiškina paslėptą statistinio „pagerėjimo“ prasmę: „*Poros sprendimu ir vadovaujantis elementariais finansiniais apskaičiavimais pasirenkamas pašalpos mokėjimas 40 proc. tėvui (vyrui), kurio pajamos yra didesnės, tačiau vyras šiuo laikotarpiu lieka dirbti visą darbo dieną ir priežiūros pareigų neprisiima.... Dažniausia renkamasi 70 ir 40 proc. pajamų kompensavimą dvejus metus ir 100 proc. vienerius metus. Antraisiais vaiko auginimo metais dažna moteris gauna tik 40 proc. buvusių pajamų išmoką arba pajamas gauna tik tėvas, o moteris lieka be individualių pajamų (jei vyro darbo užmokestis didesnis ir pora apsisprendžia pašalpą 40 proc. gauti pagal vyro pajamas). Mama šiuo atveju lieka prižiūrėti vaiką ir pasitraukia antriesiems metams iš mokamos darbo rinkos“.* Vadinasi, vyrų, pasinaudojusių motinystės (tėvystės) išmokomis, dalies padidėjimas neatspindi vaikų priežiūros pasiskirstymo pagerėjimo. Esanti situacija reikalauja pakeisti dabartines tendencijas ir atsisakyti vyro – šeimos maitintojo modelio šeimos politikoje. Rekomenduojamos dvi galimos alternatyvos: 1) dviejų darbuotojų šeimos modelis, kuris įgalina abu tėvus pilnai dalyvauti mokamo darbo rinkoje, sukuriant profesionalią, valstybės remiama vaikų priežiūros sistemą, kuri įgalintų moteris, suteiktų joms laisvę rinktis; 2) universalaus prižiūrėtojo modelis – lankstesnių karjeros ir motinystės derinimo sąlygų sudarymas, skatinant abu tėvus dalytis priežiūros atsakomybes (dalinis darbas, nevisa darbo diena, abiem tėvams suteikiamos atostogos, kurių dalis yra rezervuota vyrams). Šis modelis paremtas siekiu keisti tradicinius lyčių vaidmenis šeimoje ir darbo rinkoje.

Kadangi vyrų pajamos iš privačios veiklos buvo beveik dvigubai didesnės nei moterų, galima teigti, kad moterų pajamos yra žymiai mažesnės nei vyrų, todėl skurdo feminizacijos pavojus neišnyksta. Šį faktą patvirtina ir pajamų, tenkančių vienam šeimos nariui, palyginimas. 2014 m. daugiau moterų nei vyrų gyvena tokiose šeimose, kur vienam šeimos nariui tenka mažiau pajamų (žr. 15 lentelę).

15 lentelė

2014 m. pajamos, tenkančios vienam šeimos nariui per mėnesį, proc.

Pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį	Moterys	Vyrai
Iki 600 Lt	22	17
601–800 Lt	12	12
801–1000 Lt	20	21
1001 Lt ir daugiau	42	47
Nenurodė	4	3

Šaltinis: sudaryta autorių.

Respondentų religingumo nuostatos.

Dauguma gyventojų sakosi išpažįstantys kurį nors tikėjimą. Kaip ir 1994, 2000 bei 2014 metų moterų ir vyrų padėties vertinimo tyrimuose, buvo naudojamas papildomas – religingumo – rodiklis, nustatytas pagal tai, kad respondentas religiją laiko svarbia savo gyvenime, rezultatai bus palyginti su LSD 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis. Nuo 2000 m. išpažįstančių kokį nors tikėjimą žmonių dalis pakito nedaug, tačiau tikrai religingų žmonių vidutiniškai mažėja, dabar jų yra apie 27 proc. Be abejo, religingų moterų išlieka daugiau nei vyrų, tačiau jų dalis mažėja. 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis 78,6 proc. moterų ir 75,6 proc. vyrų, lyginant su bendru gyventojų skaičiumi, save priskyrė

Romos katalikų religinei bendruomenei. 4,4 proc. moterų, 3,8 proc. vyrų priskyrė save stačiatikių (ortodoksų) religinei bendruomenei.

1.2 skyriaus išvados

Taigi iš socialinių demografinių rodiklių kaitos analizės galima padaryti tokias išvadas apie Lietuvos moterų ir vyrų socialinius-ekonominius ir, iš dalies, kultūrinius skirtumus:

1. Daugiau moterų nei vyrų gauna mažesnes pajamas, taigi, Lietuvai ir toliau būdinga skurdo feminizacija;
2. Darbą turi daugiau darbingo amžiaus vyrų nei moterų, o vyrų vadovų tebėra daugiau nei vadovių moterų, vyrų darbo užmokestis didesnis nei moterų. Visa tai patvirtina, kad moterų padėtis darbo rinkoje vis dar antraeilė, nelygiavertė.
3. Atvejai, kai moterys arba vyrai už tą patį darbą gauna mažesnį atlyginimą, turėtų būti sprendžiami teismuose, tačiau realiai asmenys dėl to į nacionalinius teismus nesikreipia.

II. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS SITUACIJOS LIETUVOJE POKYČIŲ VERTINIMO REZULTATAI

2.1.Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas

2.1.1. Moterų ir vyrų užimtumo bei nedarbo lygis

Siekiant geriau suprasti lyčių lygybę darbo rinkoje pasitelkti Lietuvos Respublikos 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai: 2011 m. kovo 1 d. šalyje buvo 1 mln. 175 tūkst. 15 metų amžiaus ir vyresnių dirbančių gyventojų, iš jų 616,8 tūkst. (52 proc.) sudarė užimtos moterys ir 558,6 tūkst. (48 proc.) – vyrai. Moterų užimtumo lygis žemesnis nei vyrų – atitinkamai 43 proc. ir 48 proc. (2001 m. – 42 proc. ir 49 proc.). Moterų ekonominio aktyvumo lygis buvo žemesnis nei vyrų, atitinkamai – 52 proc. ir 63 proc. (2001 m. – 51 proc. ir 63 proc.). Bedarbių vyrų buvo daugiau nei moterų: 116,7 tūkst. (40 proc.) visų bedarbių sudarė moterys ir 174,9 tūkst. (60 proc.) – vyrai. Moterų nedarbo lygis buvo mažesnis nei vyrų ir sudarė 16 proc., vyrų – 24 proc. (2001 m. – atitinkamai 18 proc. ir 21 proc.). Įvairių amžiaus grupių moterų ir vyrų užimtumas buvo skirtingas. Didžiausias moterų užimtumo lygis buvo 40–44 metų grupėje, vyrų – 30–34 metų grupėje. Užimtų moterų ir vyrų išsilavinimo lygis – gana aukštas. Daugiau nei kas antra moteris ir kas antras vyras buvo įgiję aukštąjį arba aukštesnįjį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą, kas ketvirta moteris ir kas trečias vyras – vidurinį išsilavinimą. dauguma (93 proc. moterų ir 88 proc. vyrų) užimtų gyventojų buvo samdomi darbuotojai. Vyrų, nurodžiusių, kad jų užimtumo statusas – savarankiškai dirbantys ir samdantys darbuotojus, buvo daugiau nei moterų – atitinkamai 5 ir 2 proc. Pagrindinės nurodytos moterų ekonominės veiklos sritys: sveikatos priežiūra ir socialinis darbas (85 proc. visų šia veikla užimtų asmenų buvo moterys), švietimas, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla – (po 78 proc.), finansinė ir draudimo veikla – (73 proc.). Pagrindinės ekonominės veiklos sritys, kuriose dirbo daugiausia vyrų, buvo statybų ir transporto bei saugos sektorius – jie sudarė atitinkamai 87 proc.ir 73 proc. visų šios ekonominės veiklos srities darbuotojų. Daugiausia užimtų moterų buvo šiose profesijų grupėse: specialistų – 31 proc. visų užimtų moterų, paslaugų sektoriaus darbuotojų ir pardavėjų – 17, technikų ir jaunesniųjų specialistų – 11 proc. Moterys vadovės sudarė 10 proc. visų užimtų moterų, vyrai vadovai – 13 proc. 74 proc. moterų vadovių dirbo viešojo valdymo, privalomojo socialinio draudimo, 76 – proc. švietimo, ir 67 proc. –

apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sferose. 85 proc. vyrų vadovų dirbo statybų, 75 proc. – žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės, 67 proc. – pramonės, i66 proc. – transporto ir saugos sferose. 21 proc. vyrų buvo kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai, 17 proc. – įrenginių ir mašinų operatoriai ir surinkėjai, 14 proc. – specialistai. Moterys dažniau (81 proc. visų užimtų moterų) nei vyrai (71 proc. visų užimtų vyrų) dirbo toje pačioje vietovėje, kurioje ir gyveno. Vyrai dažniau (25 proc. visų užimtų vyrų) negu moterys (17 proc. visų užimtų moterų) dirbo kitoje Lietuvos vietovėje, negu gyveno. 2011 m. 48 proc. (686,5 tūkst.) 15 metų ir vyresnių moterų buvo ekonomiškai neaktyvios, vyrų – 37 proc. (436,5 tūkst.). Pensijas gaunančios moterys sudarė 422,6 tūkst. (62 proc. visų ekonomiškai neaktyvių moterų), vyrai – 208,6 tūkst. (48 proc.), nedirbantys mokiniai ir studentai – atitinkamai 146,1 tūkst. (21 proc.) ir 138 tūkst. (32 proc.), dėl negalios nedirbantys asmenys– 48,5 tūkst. (7 proc.) ir 51,4 tūkst. (12 proc.), namų šeimininkai – 63,2 tūkst. (9 proc.) ir 28,1 tūkst. (6 proc.). 85 proc. moterų ir vyrų turėjo tik vieną pragyvenimo šaltinį, turėjo du – atitinkamai 14 ir 13 proc., tris – 1 ir 2 proc. Darbo užmokestį kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį nurodė 35 proc. moterų ir 37 proc. vyrų (2001 m. – atitinkamai 28 proc. ir 29 proc.). 25 proc. moterų ir 30 proc. vyrų nurodė, kad jie buvo šeimos ir (ar) kitų asmenų išlaikomi.

Didžiausio pasaulyje verslumo stebėsenos tyrimo „Globali verslumo stebėsena“ (angl. *Global Entrepreneurship Monitor*, sutrumpintai GEM) duomenimis[9], 2013 m. Lietuvoje 67 proc. verslo savininkų buvo vyrai, 33 proc. – moterys. Pastebėta, kad verslo steigimo motyvacija priklauso ir nuo verslo savininko lyties. Vyrams labiau nei moterims yra svarbus pats verslo savininko statusas, galimybė padidinti gaunamas pajamas – tai kaip svarbiausią motyvą verslui steigti nurodė 38 proc. vyrų ir 21 proc. moterų. Moterims verslas dažniau yra nepriklausomybės ir idėjų įgyvendinimo būdas, joms ne tiek svarbu palaikyti ar didinti pajamas būtent todėl, jos labiau orientuojasi į aukštesnę procesų kokybę, socialines inovacijas, yra labiau linkusios į verslo kūrimą įtraukti ir kitus, jų verslas pasižymi didesniu tvarumu: 2013 m. iš verslo pasitraukusių moterų skaičius siekė vos 23 proc., o vyrų net – 77 proc. 2013 m. beveik kas penktas (18 proc.) Lietuvos gyventojas valdė nuosavą verslą, o beveik kas ketvirtas (23 proc.) – ketino jį steigti. Moterų vadovių 2013 m. buvo 45,3 tūkst., arba 39,6 proc. visų vadovų. 2013 m. gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis[10], savarankiškai dirbo 8,2 proc. visų dirbančių moterų, o vyrų – 13,1 proc. Taigi, moterys rečiau kuria savo verslą (nors dažniausiai smulkųjį) ir dirba savarankiškai, bet moterų verslas – tvaresnis, mažiau rizikingas, labiau pelningas, nei vyrų.

Dar reikėtų paminėti nagrinėjamo periodo metu konstatuotą ekonominę recesiją ir jos poveikį moterų ir vyrų lygybei. Remiantis lyčių lygybės ir socialinės įtraukties ekspertų ataskaita[11], finansinės ir ekonominės krizės metu atotrūkis tarp moterų ir vyrų užimtumo, nedarbo, atlyginimo ir skurdo sumažėjo. Deja, tai nereiškia, kad pasiekta lyčių lygybės pažanga, bet šie pokyčiai įvyko dėl mažesnio užimtumo lygio, didesnio nedarbo ir sumažinto atlyginimo tiek moterims, tiek vyrams, o tai reiškia, kad gyvenimo ir darbo sąlygos blogėja abiem lytims. Darbo rinkos segregacija pagal lytį recesijos metu leido rinkoje išlaikyti daugiau dirbančių moterų paslaugų, švietimo, kultūros, viešojo

---

[9] Global entrepreneurship monitor 2013. Global report fifteen years of assessing entrepreneurship across the Glob (2014). Prieiga per internetą: < http://www.gemconsortium.org/docs/download/3106> (žiūrėta 2014-08-08).

[10] **Metiniai darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodikliai (2013). Prieiga per internetą:** <https://osp.stat.gov.lt/temines-lenteles20>.

[11] The impact of the economic crisis on the situation of women and men and on gender equality policies. Synthesis report (2013). European Commission-Directorate_General for Justice. Luxembourg. Publications Office of the EU.

administravimo srityse. Šioms sritims būdinga tai, kad darbo užmokesčiai čia žemiausi. Dirbantieji daugiau apmokamose ekonominės veiklos srityse, kuriose dominuoja vyrai (gamyba, statyba, transportas), patyrė aukštesnį nedarbo lygį. Antra, moterų elgsena krizės metu buvo panaši į vyrų elgesį: dirbantys pagal terminuotas sutartis buvo atleisti pirmiausia. Krizės metu vyrai nukentėjo labiau: neteko pajamų (ar patyrė jų svarų sumažėjimą), išaugo socialinis nesaugumas, teko ieškoti kito (dažnai ne pagal savo kvalifikaciją ar profesinį interesą) darbo. Nors vyrų ir moterų nedarbo lygis supanašėjo, krizė jiems turėjo skirtingą poveikį: moterų darbo sąlygos labai blogėjo, ypač dėl netipiškų darbo sutarčių formų plitimo, jų pajamos labai sumažėjo dėl daugelio veiksnių, įskaitant vis dar išliekančius vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumus (vidutiniškai vyrų ir moterų darbo užmokesčiai Lietuvoje skyrėsi 18–19 proc.) ir to nulemtus skirtingus bedarbio pašalpų dydžius, padidėjusį skaičių priverstinai dirbančiųjų ne visą darbo dieną, laikiną darbą arba terminuotą darbą, ir sumažėjusį stabilesnio darbo vietų skaičių. Išliko vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumų, nulemiančių skirtingo dydžio bedarbio pašalpas, ir dėl to, krizės metu darbo rinkoje pablogėjo moterų padėtis. Daugiausia vyrų darbą prarado pramonės sektoriuje, kuriame į krizę reaguota greičiausiai. Moterims, kurių daugiausia dirba paslaugų sektoriuje, poveikis buvo padarytas vėliau ir dar yra tebedaromas. Kaip rodo buvusių krizių patirtis, vyrai greičiau nei moterys susigrąžina darbą. Kaip ir buvo tikėtasi, greičiau atsigavo pramonės sektorius, todėl greičiau buvo įdarbinami vyrai, vyrų darbo vietų daugėjo greičiau negu moterų, todėl moterų užimtumui ekonominės krizės poveikis bus ilgesnis (kol kas išliko mažesni viešojo sektoriaus, išskyrus teisėsaugos darbuotojus, atlyginimai), todėl ateityje tai pakenks tolesnei moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimo pažangai. Atsigaunant ekonomikai, vyrai į darbo rinką grįžo greičiau, o moterų darbui ilgalaikį neigiamą poveikį daro viešųjų paslaugų srityje įgyvendinamos taupymo priemonės (moterys mažiau apdraustos pagal socialinės apsaugos sistemas), valstybės biudžeto taupymo priemonės. Darbą išsaugojusios moterys krizės metu labai dažnai dirba bet kokį, net ir per žemos kvalifikacijos darbą, palyginti su gautu išsilavinimu ir diplomu, taip rizikuodamos prarasti kvalifikaciją. Be to, moterims dažniau siūloma dirbti pagal terminuotas sutartis arba ne visą darbo dieną, o ne pagal neterminuotas sutartis. Dirbančioms moterims dažnai kyla klausimas, kaip derinti darbą ir privatų gyvenimą, nes jos savo darbą turi derinti su vaikų gimdymu ir auginimu, namuose atliekamais darbais, kurių didžioji dalis tenka moterims, dažnai dar ir išlaikant vaikus, tėvus, slaugant ligonius ar neįgaliuosius. Šalyje įgyvendinant šeimos išmokų mažinimo, motinystės atostogų trumpinimo priemones, padidėjo moterų skurdo rizika ir jų priklausomumas nuo kitų šeimos narių. Galima numanyti, kad krizės metu sumažėjus socialinei paramai ir padidėjus abiejų lyčių nedarbui, pažeidžiamų moterų grupės (neįgaliosios, imigrantės, pagyvenusios ir kaimo moterys) ekonominė padėtis ypač pablogėjo.

Lyties aspekto integravimas į visas valstybės funkcionavimo sritis nacionaliniu mastu sumažėjo panaikinus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje (SADM) Moterų ir vyrų lygybės skyrių (nuo 2010 m. rudens iki 2012 m. pavasario), sumažinus žmogiškųjų išteklių ir asignavimų Valstybinei moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programai ir stabdant priemonių įgyvendinimą. Atitinkamai, krito lyčių lygybės rodikliai bei tarptautiniai vertinimai, pavyzdžiui, pasaulio ekonomikos forumo lyčių lygybės indekse Lietuvos vertinimai nukrito iš pirmojo dvidešimtuko į ketvirtąjį dešimtuką. Moterų ir vyrų lygybės nacionalinės politikos įgyvendinimas sulėtėjo, skirtos lėšos konsoliduotos su kitų programų, dažniausiai darbo biržos, asignavimais. Atsigaunant Lietuvos ekonomikai ir artėjant Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai metams, SADM Moterų ir vyrų lygybės skyrius, koordinuojantis lyčių lygybės įgyvendinimą vėl atkurtas, nors su mažesnais žmogiškaisiais ir finansiniais ištekliais. Tikėtina, kad tai sudarys prielaidas lyčių lygybės rodiklių kilimui. Ekonominės recesijos metu lyčių lygybės priemonės nutrauktos ar atidėtos,

o viešojo biudžeto sumažinimas turėjo neigiamos įtakos moterų užimtumui ir lygybės skatinimui.

Aptariant mūsų tyrimą jau minėta, kad darbas ir šeima yra dvi pagrindinės Lietuvos gyventojų vertybės. Duomenys rodo, kad moterims šeima visą tyrimų laikotarpį buvo svarbesnė už darbą, o 2014 m. ši vertybinė moterų ir vyrų nuostata pasiekė maksimalią procentinę išraišką, nors iki šiol vyrams šios gyvenimo sritys viena su kita konkuravo. Jau minėta, kad 2014 m. 64 proc. moterų ir 61 proc. vyrų (1994 m. 36 proc. moterų ir 73 proc. vyrų; 2000 m. 45 proc. moterų ir 70 proc. vyrų; 2009 m. 53 proc. moterų ir 78 proc. vyrų) norėtų dirbti mėgstamą darbą, net jeigu susidarytų palankios aplinkybės nedirbti ir pasiaukoti šeimai. Norėtų dirbti mėgstamą darbą moterys ir vyrai tiek iki 40 metų amžiaus, tiek vyresni nei 40 metų, gyvenantys ir mieste ir kaime. 28 proc. moterų ir 26 proc. vyrų labai svarbu savo gyvenime padaryti karjerą.

Šio tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma Lietuvos gyventojų linkę pasirinkti šiuolaikinį, simetrinį šeimos modelį, kai abu sutuoktiniai dirba ir abu rūpinasi namais bei vaikais. Ši Lietuvos gyventojų nuostata tolygiai tebestiprėja.

Darbo rinkoje turi vienodai dalyvauti tiek vyrai, tiek moterys. Nei vienai iš lyčių negali būti teikiama pirmenybė lyties pagrindu. Šiuo klausimu visuomenės nuomonė pakito iš esmės. 2014 metais šiai nuostatai pritaria 73 proc. visų apklaustųjų. Ankstesniais metais simetrinio modelio pasirinkimui prieštaravo kita moteris diskriminuojanti Lietuvos gyventojų nuostata, kad vyrai turi pirmumo teisę į darbą. 1994 m. tokios nuomonės laikėsi 72 proc. vyrų ir 54 proc. moterų, 2000 m. ši nuomonė buvo praradusi dalį savo šalininkų – vyrų pirmumo teisę į darbą pripažino 60 proc. vyrų ir 30 proc. moterų, 2009 metais vyrų pirmumo teisę į darbą pripažino dar mažiau Lietuvos gyventojų 52 proc. vyrų ir 16 proc. moterų. 2014 m. – tik 19 proc. vyrų ir 10 proc. moterų pritarė nuomonei, kad, trūkstant darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai. Šiam požiūriui pritarė tiek asmenys iki 40 metų, tiek vyresni nei 40 metų, gyvenantys ir mieste, ir kaime. 2014 m. bendra Lietuvos gyventojų nuomonė dar labiau modernėjo: šiai nuostatai pritarė tik 14,5 proc. gyventojų, o nepritarė – 73 proc. Moterys nuo 1994 m. visiškai pakeitė savo nuomonę, ir šiai nuostatai pritaria tik 10 proc., o nepritaria – 80 proc. Nors vis mažiau vyrų linkę diskriminuoti moteris darbo rinkoje, tačiau dar išlieka dvigubai daugiau (19 proc.) tų, kurie norėtų turėti pirmenybę darbo rinkoje, 66 proc. vyrų šio pirmumo nepripažįsta.

Taigi, apibendrinant, **2014 metais visų amžiaus grupių vyrai ir moterys nepritaria vyrų pirmumo teisei į darbą** (vyrų pirmumo teisės į darbą nepripažįsta 80 proc. moterų ir 66 proc. vyrų)**.** Šiek tiek daugiau pritariančių šiai nuostatai yra jaunesnio amžiaus žmonių grupėje.

Lygintina, kaip nuo 1990 m. keitėsi ši Lietuvos gyventojų nuostata skirtingose socialinėse grupėse. Tarkime, kad mažiausia diskriminacinių nuostatų moterų atžvilgiu mūsų visuomenėje laikosi jauniausi ir labiausiai išsimokslinę Lietuvos gyventojai.

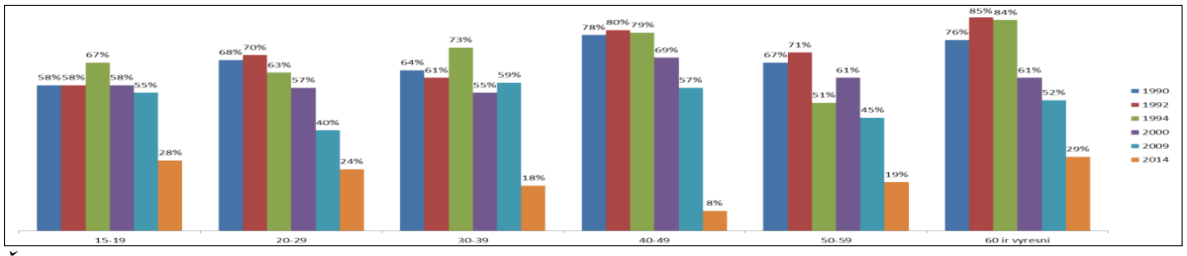

Šaltinis: sudaryta autorių.

1 pav. Vyrų, sutinkančių su nuostata, kad, kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, proc.

Visų ankstesnių tyrimų duomenys rodė, kad visų amžiaus grupių respondentai vyrai remdavo savo pirmumo teisę darbo rinkoje. 2009 m. jau buvo dvi amžiaus grupės (20–29 metų ir 50–59 metų), kuriose moterų diskriminacijos darbo rinkoje šalininkų liko mažiau nei pusė. 2014 m. duomenys rodo, kad visos vyrų amžiaus grupės nebeteikia pranašumo vyrų įsidarbinimui (1 pav.).

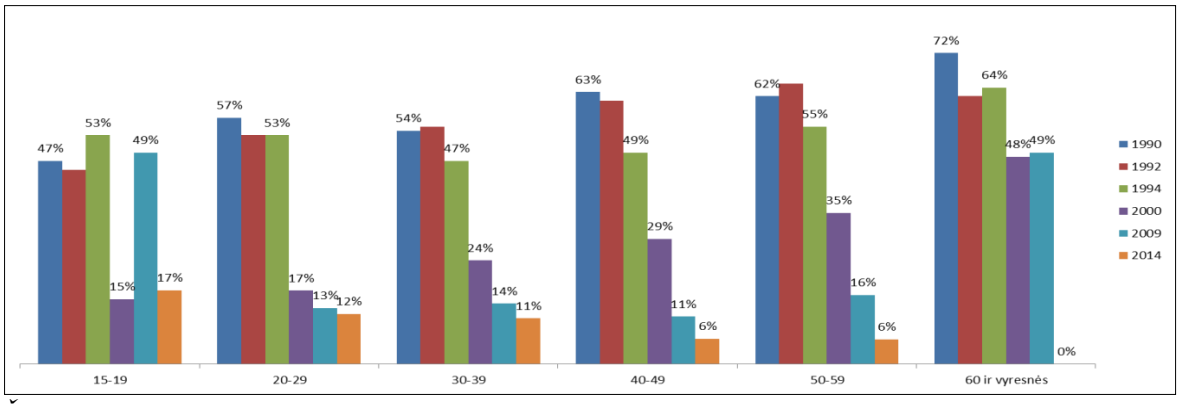

Šaltinis: sudaryta autorių.

2 pav. Moterų, sutinkančių su nuostata, kad, kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, pasiskirstymas pagal respondentų amžiaus grupes, proc.

Panašiai galima parodyti ir moterų požiūrį, siekiant pirmumo teise gauti darbą (2 pav.). Moterų požiūris, lyginant su ankstesnių metų tyrimu, dar labiau modernėja, net ir vyresnio (50–59 m.) amžiaus grupėje. Visose amžiaus grupėse žymiai sumažėjo moterų, manančių, kad darbo rinkoje pirmenybę turi turėti vyrai. Buvo galima tikėtis, kad egalitariškesnių nuostatų laikysis jaunesnio amžiaus ir aukštesnio išsimokslinimo respondentai. Amžiaus atžvilgiu tokia prielaida pasitvirtino tik iš dalies: kol kas vyresnės moterys nesuteikia vyrams pirmumo darbo rinkoje.

Palygintina, kaip nuostata, kad, kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, pasiskirsto pagal respondentų, vyrų ir moterų, išsilavinimą (3 pav.).

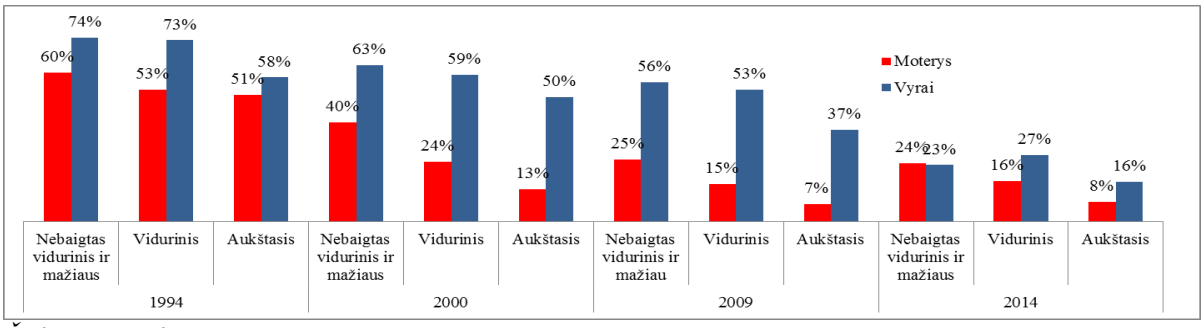

Šaltinis: sudaryta autorių.

3 pav. Moterų ir vyrų, sutinkančių su nuostata, kad, kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, pasiskirstymas pagal išsilavinimą, proc.

Kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo mažiau moterų ir vyrų pritaria diskriminuojančioms nuostatoms. 2009 m. tarp įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą tokių moterų buvo 7 proc., vyrų – 37 proc., o 2014 m.- 8 proc. moterų ir tik 16 proc. vyrų.

Nagrinėta, pagal kokius kriterijus darbą vertina vyrai ir moterys. Kaip ir ankstesniais metais, apklausoje buvo pateikti 5 kriterijai, kuriais vadovaudamiesi respondentai renkasi

darbą: galimybė uždirbti pakankamai pinigų, padėti kitiems, iškilti, bendrauti su kitais žmonėmis ar daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai. Akcentuotina, kaip kito vyrų ir moterų darbo vertybės. Lentelėje (žr. 16 lentelę) pateikti procentai respondentų, pasirinkusių atsakymą „labai svarbu“.

16 lentelė

Lietuvos moterų ir vyrų darbo vertybių palyginimas, proc.

Vertybės	Moterys				Vyrai			
	1994	2000	2009	2014	1994	2000	2009	2014
Geras uždarbis	39	40	40	57	54	50	50	51
Galimybė daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai	29	24	27	52	15	13	19	47
Galimybė bendrauti su žmonėmis	19	15	11	33	14	12	9	25
Galimybė padėti kitiems žmonėms	14	19	9	34	9	8	8	24
Galimybė iškilti	5	10	12	23	11	11	19	21

Šaltinis: sudaryta autorių.

Palyginus su ankstesniais metais, moterų ir vyrų darbo vertybių skalėje, kaip ir ankstesniais metais, tiek vyrai, tiek moterys pirmiausia nurodo gerą uždarbį. 2014 m. moterims uždarbio svarba padidėjo net 17 proc., o vyrams stabilizavosi Daugėjo moterų, labai svarbia laikančių galimybę darbe padaryti profesinę karjerą. Dabar ši vertybė darosi svarbesnė už galimybę bendrauti su žmonėmis ir padėti jiems. Abiem lytims dvigubai svarbesnė galimybė daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai. Moterims tris kartus, o vyrams beveik tris kartus padidėjo galimybės padėti kitiems žmonėms svarba. Tai reikštų, kad tradiciškai įsišakniję stereotipai, pagal kuriuos pasirinkdami darbą vyrai turėtų teikti pirmenybę uždarbiui ir profesinei karjerai, o moterys – galimybei derinti darbinius ir profesinius įsipareigojimus su šeimos interesais, galimybei padėti kitiems žmonėms, poreikis bendrauti, pradeda dužti.

2.1.2. Kaimo moterų užimtumas

Lietuvos kaimas vis sparčiau prisitaiko prie kintančios ekonominės ir socialinės aplinkos. Moterims šioje kaitoje tenka ypač didelis krūvis. Jos darbovietėse pasirenka tokias darbo valandas, kad galėtų vykdyti savo įsipareigojimus, o tai turi neigiamų trumpojo ir ilgojo laikotarpio pasekmių jų karjerai, pajamoms ir senatvės pensijai. Dėl šios padėties daugelyje vietovių nesustoja migracija – ypač jaunimo ir aukštos kvalifikacijos kaimo gyventojų. Išvykstančiųjų daugumą sudaro moterys, ir tai daro neigiamą poveikį kaimo vietovių socialiniam gyvenimui ir ekonomikai. Be to, dėl moterų migracijos mažėja namų ūkių. Kaitos metu labai nukenčia socialinės infrastruktūros institucijos ir visuomenei svarbios paslaugos. Vidutinės trukmės ir ilgalaikiam regionų vystymuisi pavojų kelia ne tik gyventojų skaičiaus mažėjimas, bet ir daug mažesni gimstamumo rodikliai. Kaimo vietovė dažnai lemia nepalankią jose gyvenančių moterų padėtį. Tyrimų duomenys[12,13] parodė

[12] Šidlauskienė V., Pocevičienė R., Burneckienė I. (2014). Moterų padėties, apimančios Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto rekomendacijų Lietuvai, įgyvendinimo tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita.

daugybę problemų, su kuriomis susiduria kaimo moterys: nedarbas, mažos pajamos, žemas išsilavinimo lygis, mokymo ir namų ekonomikos, verslumo žinių stoka, dideli krūviai tiek darbe, tiek namų ūkyje, laisvo laiko stoka, piktnaudžiavimas alkoholiu, nepakankamas sveikatos ir socialinių paslaugų prieinamumas, namų įrangos ir paslaugų stoka, neteisinga mityba ir prasta sveikata, nepakankamai išplėtota kaimų socialinė infrastruktūra, socialinė izoliacija, socialinės ir kultūrinės veiklos trūkumas, žemas kaimo moterų socialinis statusas ir paplitusi nuomonė, kad moterims nepriimta dalyvauti viešajame kaimo gyvenime, tradicinis darbo šeimoje pasiskirstymas ir moterų ekonominė priklausomybė nuo vyrų, moterų nepasitikėjimas savimi ir savo sugebėjimais, kaimo vietovių depopuliacija, ypač lemianti jaunų kaimo moterų emigraciją. Gana prasta kaimo socialinė infrastruktūra daro ženklią neigiamą įtaką moterų socialinei ekonominei padėčiai. Prastas susisiekimas, ugdymo institucijų mažėjimas, nepakankama būstų renovacija, prastas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas riboja kaimo moterų poreikių tenkinimą, todėl skatina siekiančių tobulėti merginų migraciją į miestus. Pokyčius stabdo ne itin palanki demografinė situacija, infrastruktūros, kaimo gyventojų švietimo, užimtumo, socialinės apsaugos, infrastruktūros problemos. Vertinant kaimo vietovių problemas moters atžvilgiu, išskirti būtų galima tai, kad vaikų ir kitų priežiūros reikalingų asmenų priežiūra dažnai tenka moterims, kurioms našta dar labiau sunkėja. Akivaizdu, kad žemesnį išsimokslinimo lygį pasiekusiems kaimo gyventojams kur kas sunkiau prisitaikyti prie rinkoje vykstančių pokyčių, persiorientuoti ir užsiimti naujomis ūkininkavimo formomis, alternatyvia žemės ūkiui veikla.

Kurį laiką nykusio kaimo plėtrai valstybė pastarąjį dešimtmetį skiria vis daugiau dėmesio. Šalyje stengiamasi sudaryti palankias sąlygas žemės ir maisto ūkio bei kaimo plėtotei per bendrąsias politines ir ekonomines programas. Bendroji žemės ūkio politika orientuota į tris pagrindines sektoriaus plėtros kryptis: ekonominės veiklos konkurencingumą, aplinkosaugą ir gyvenimo kokybės gerinimą kaimo vietovėse. Šiuo metu baigiama įgyvendinti Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa. Buvo siekiama užtikrinti ekonomikos augimą, didinant žemės ūkio, maisto ir miškų ūkio sektorių konkurencingumą, sukuriant galimybių kaimo ekonominei veiklai įvairinti ir gyvenimo kokybei kaimo vietovėse gerinti, kartu puoselėjant žmogiškąsias, gamtines ir kitas kaimo vertybes, mažinant skirtumus tarp miesto ir kaimo, taip pat tarp atskirų regionų.

Darbo rinkos rodikliams Lietuvoje didelę įtaką padarė į 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų investicijų įgyvendinimo laikotarpį įsiterpusi ekonominė krizė (žr. 4 pav.). Vyrų nedarbo rodikliai šiuo laikotarpiu išaugo labiau, tačiau nuo 2011 m., padidėjus vyrų įdarbinimui, rodiklių reikšmės vėl pradėjo artėti. 2012 m. vyrų ir moterų nedarbą vėl teskyrė 2 proc. mieste ir 5 proc. kaime, kur po krizės atsigaunama apskritai lėčiau. Asmenų užimtumo lygio pokyčiai per laikotarpį nuo 2007 m. taip pat parodė moterų ir vyrų situacijos supanašėjimą. 2013 m. (IV ketvirtis) abiejų lyčių asmenų užimtumo lygio skirtumas buvo 1 proc., t. y. vyrų užimtumo lygis – 64,3 proc., moterų – 63,3 proc.; miesto moterų užimtumo lygis – 51,2 proc., kaime – 39,1 proc.; miesto vyrų užimtumo lygis – 59,6 proc., kaimo vyrų užimtumo lygis – 51,1 proc.). 2013 m. moterų nedarbo lygis siekė 10,4 proc., vyrų – 12,4 proc., miesto moterų nedarbo lygis – 8,8 proc. (miesto vyrų – 9,5 proc.); kaimo vyrų nedarbo lygis – 18 proc. ir kaimo moterų – 14,8 proc. Pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą (ŽIPVP) 2007–2013m. numatyta moterų užimtumo lygio riba (61,5 proc.) buvo beveik pasiekta miestuose (žr. 4 pav.).

[13] Rakauskienė O. G. (2006). Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.

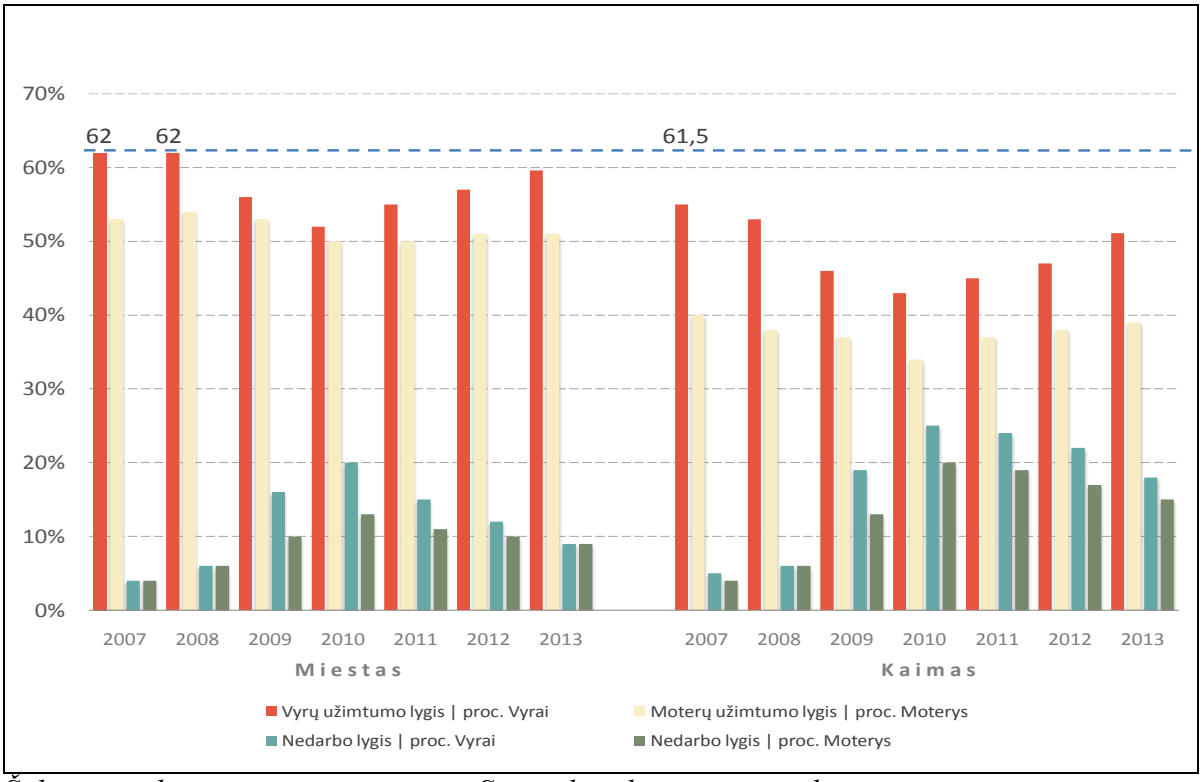

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

4 pav. 2007–2013 m. vyrų ir moterų užimtumo lygio, nedarbo lygio miesto ir kaimo vietovėse dinamika. *Pastaba: mėlyna punktyrinė linija žymi moterų užimtumo lygio ribą, nustatytą ŽIPVP (2007–2013 m.).*

Ryškėja dar viena tendencija – gana ženklus lyčių lygybės rodiklių skirtumas tarp Lietuvos turtingesnių ir skurdesnių regionų. Aktyvumo aspektu didžiausias atotrūkis šiuo aspektu fiksuojamas Alytaus ir Telšių apskrityse, kur vyrų aktyvumas atitinkamai 11 ir 10 proc. didesnis nei moterų. Rodiklių palyginimas (žr. 5 pav.) pagal regionus rodo ryškius skirtumus tiek tarp moterų (15 proc. skirtumas tarp didžiausio aktyvumo Vilniaus apskrityje ir mažiausio Telšių apskrityje), tiek tarp vyrų (8 proc. tarp atitinkamai Klaipėdos ir Marijampolės apskričių).

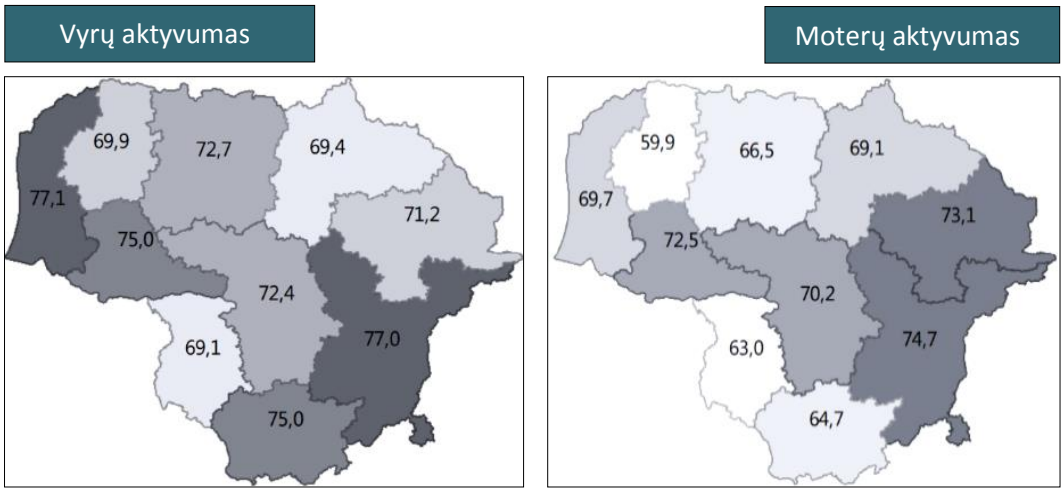

5 pav. Rodiklių palyginimas pagal regionus

Gilinantis į regionų gyventojų aktyvumo skirtumus, pastebima, kad kaimo gyventojų išsilavinimas yra pakankamai žemas, tad atsiradusios naujovės (pvz., verslo plano kūrimas) neretai juos gąsdina, atrodo kaip neįveikiami iššūkiai. Kita problema, susijusi su slopinama asmenine iniciatyva – laukimas, kad kažkas, t. y. valstybė, viskuo pasirūpins, duos darbo, garantuos socialinę apsaugą. Tai lemia kaime gyvenančių asmenų prisitaikymą prie esamos skurdžios situacijos, gyvenimą šia diena, negalvojant apie rytojų, kas, be abejonės, stabdo tiek socialinę, tiek ekonominę kaimo pažangą. Susiklosčiusi situacija verčia žvelgti plačiau ir galvoti ne tik apie žemės ūkio plėtrą, bet ir remti kaimo gyventojų aktyvumą.

Siekiant skatinti kaimo žmonių iniciatyvą gerinti savo gyvenimo kokybę, daug dėmesio skiriama kaimo bendruomenių kūrimui ir vystymui. Kaime gyvenusiems asmenims tai gana nauja ir svetima, nes sovietmečiu bendruomeniniai ryšiai faktiškai buvo sunykę, socialinis sutelktumas rėmėsi prievartine gamybinės sistemos integracija, asmeninė iniciatyva nebuvo pageidaujama. Iniciatyvos stoka, gyventojų pasyvumo, nesavarankiškumo, atskirties apraiškos tebėra gajos kaimuose. Dėl šios priežasties šio tyrimo vykdytos apklausos metu domėtasi, kaip skirtingų lyčių, amžiaus respondentai, gyvenantys skirtingose vietovėse, vertina dėmesį, kuris skiriamas miesto ir kaimo moterims. Deja, nei viena respondentų grupė negali pasakyti, kad skatinant pradėti verslą prioritetas suteikiamas kaimo moterims. Vadinasi, dėmesio kaimo moterų verslui per maža. Priešingai, visi pasisakė, kad labiau skatinamos pradėti verslą miesto moterys. Visų grupių nuomonė panaši pritariant teiginiui – vienodai dėmesio skiriama tiek miesto, tiek kaimo moterims (žr. 17 lentelę).

17 lentelė

Respondentų nuomonė, ar vienodai dėmesio skiriama miesto ir kaimo moterims, skatinant jas pradėti verslą (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Skatinant pradėti verslą daugiau dėmesio yra skiriama kaimo moterims	3	2	2	3	2	3
2. Skatinant pradėti verslą daugiau dėmesio yra skiriama miesto moterims	40	46	46	36	42	47
3. Skatinant pradėti verslą vienodai dėmesio yra skiriama tiek miesto, tiek kaimo moterims	19	18	17	22	19	19
4. Negaliu atsakyti	37	34	34	39	37	31

Šaltinis: sudaryta autorių.

Atsižvelgiant į respondentų nuomonę, 2014–2020 m. finansiniu aspektu regioninės plėtros programose būtina akcentuoti bei realizuoti horizontalųjį lyčių lygybės ir nediskriminavimo principą per valstybės pagalbą, padėti moterims kurti ir puoselėti tvarų verslą kaime. Tai sudarytų sąlygas pagerinti moterų padėtį kaimo vietovėse, atgaivintų, pagyvintų gyvenimą kaime.

2.1.3. Moterų verslumo skatinimas

Palyginus Lietuvos moterų verslo padėtį[14] prieš pasaulio ekonomikos ir finansų krizę (2007 m.) su pokriziniu laikotarpiu (2014 m.), pastebimi tokie dinaminiai ir struktūriniai pokyčiai: ženkliai sumažėjo moterų verslininkių, užsiimančių mažmeninės prekybos veikla (10,5 proc. punktais). Tai sąlygojo didžiųjų prekybos tinklų (dažniausiai valdomų vyrų) įsigalėjimas šalyje. Lietuvos verslo moterys pasaulinės krizės akivaizdoje sugebėjo mobilizuotis, daugelis jų pakeitė savo veiklos sritis. Verslios moterys, siekdamos kompensuoti praradimus nepavykus išsilaikyti mažmeninės ir didmeninės prekybos, statybos, finansinio tarpininkavimo srityse, rado aktualių pokriziniu laikotarpiu sričių: gana ženkliai padidėjo moterų dalyvavimas švietimo ir mokslinės veiklos, gamybos ir pramonės, kaimo turizmo sferose. Tai rodo verslininkių lankstumą, gebėjimą prisitaikyti ir atlaikyti išorinius globalizuotus sunkumus, paneigia stereotipines nuostatas apie tariamą moterų nesugebėjimą prilygti vyrams verslo srityje. Pastebėtas ryškus moterų motyvacijos pokytis pradėti verslą: ne tik atskleisti savo potencialą, bet imtis verslo, kad būtų aprūpinta vaikų ateitis, kad būtų lengviau derinti darbo ir šeimos pareigas. Šis faktas atskleidžia socialinių problemų poveikį moterų ir vyrų ekonominei padėčiai bei moterų iniciatyvą ir atsakomybę imtis „šeimos maitintojos“ vaidmens sunkiose gyvenimo situacijose. Minėti moterų motyvai imtis verslo suteikia moterų verslui ypatingą socialinės rūpybos aspektą, lemia jo išskirtinumą lyginant su vyrų verslininkų motyvais, dažniausiai susijusiais su noru praturtėti ir gyventi geriau (tai atitinka vyrų autonomiškumo vertybes).

Vis jaunesnės moterys (iki 30 m.) pradeda savarankišką verslą. Mažėja skaičius moterų, įsitvirtinančių versle per itin trumpą laiką, nes šią tendenciją nulėmė pasaulinės krizės pasekmės, kai verslininkės susiduria su sumažėjusia perkamąja gyventojų galia, tolydžiai augančia konkurencija, valstybės paramos smulkiam ir vidutiniam verslui stoka, globalėjančia rinka.

Moterų ekonominę nepriklausomybę ir gyvenimo kokybę lemia gebėjimas kurti verslą, tvariai jį išlaikyti. Moterų verslas yra labai svarbus ekonominės plėtros veiksnys.

Nors moterų verslininkių skaičius per paskutinį dešimtmetį augo, tačiau, palyginti su verslininkais vyrais, tiek Europoje, tiek Lietuvoje jų skaičius išlieka nedidelis. Šiuo metu Europos Sąjungoje tik trečdalis visų savarankiškai dirbančių ar pradedančių verslą asmenų yra moterys.[15]

Kaip buvo rašoma Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programoje[16], nepaisant didėjančio moterų užimtumo ir vaidmens šalies ekonomikoje, moterys dar nepakankamai yra įsitraukusios į privatų verslą. Galimybių pradėti verslą moterims didinimas buvo vienas iš minėtos programos tikslų.

Ekonomikos ir finansų krizė Lietuvoje sąlygojo padidėjusio masto nedarbą. Ypač krizė paveikė smulkiojo (valdomo moterų, šeimos) ir vidutinio verslo įmones, kurios vis dar lėtai grįžta į prieš ekonominį sunkmetį buvusį lygį. Siekiant grąžinti buvusį ekonomikos augimą ir padidinti užimtumą, mūsų šaliai reikia daugiau verslininkių. Rekomenduotina joms sudaryti socialines ir ekonomines galimybes, skatinti ir visokeriopai remti jų kūrybinius, inovacinius projektus. Drauge tikslinga atsižvelgti į specifinius moterų socialinės grupės poreikius. Lietuvos moterys pasižymi dideliu verslumo potencialu. Tačiau jos, kurdamos ir valdydamos verslą, patiria daugiau sunkumų nei vyrai. Joms sunkiau

---

[14] Serapinaitė I. Moterys lyderės versle: „Verslo moterų tinklo“ atvejis. Europos integracijos studijos: jaunųjų mokslininkų darbai / Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija. 2013, Nr. 4.

[15] Ūkio ministerija ir verslo moterų tinklas susitarė bendradarbiauti skatindami moterų verslumą. 2014. HTTP://WWW.VERSLOMOTERYS.LT/INDEX.PHP?PID=87 2014-08-20

[16] Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa.

pasiekiami finansiniai ištekliai, menkesnės kokybiško mokymosi galimybės, kur kas problematiškiau derinti šeimos ir darbo pareigos. Iki 2010 m. savarankiškai dirbančių moterų padaugėjo net 5 proc., toks lygis išliko beveik stabilus iki 2013 m. Tačiau Lietuvoje savarankiškai dirbančių moterų dalis tebėra ženkliai mažesnė (39,3 proc.), palyginus su vyrais (60,7 proc.) (žr. 18 lentelę).

18 lentelė

Savarankiškai dirbančių asmenų pasiskirstymas pagal lytį, proc.

Metai	Moterys	Vyrai
2007	35,6	64,4
2010	40,6	59,4
2011	40,8	59,2
2012	39,6	60,3
2013	39,3	60,7

Šaltinis: sudaryta autorių. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2007, 2010, 2011, 2013, Lietuvos statistikos departamentas.

Moterų verslumo analizė atskleidžia dar negatyvesnius rodiklius, lyginant savarankiškai dirbančių moterų skaičių su visų dirbančių moterų skaičiumi. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, pasiskirstymo pagal lytį atžvilgiu, 2012 m. savarankiškai dirbančios moterys Lietuvoje sudarė 7,4 proc. Savarankiškai dirbantys vyrai sudarė 12,2 proc. visų dirbančių vyrų. Vadinasi, dauguma Lietuvos moterų – 92,6 proc. – dirba samdomąjį darbą. Lietuvoje verslu užsiima beveik du kartus daugiau vyrų nei moterų.

Tiek vyrai, tiek moterys, pradėdami ar plėtodami verslą, susiduria su daugybe sunkumų, kurie yra reikšmingesni moterims verslininkėms. Įtaką lemia verslo aplinka, verslo rūšių ir sričių pasirinkimo ribotumas, informacijos prieinamumo, kontaktų trūkumo, lyčių diskriminacijos ir stereotipų, vaikų priežiūros įstaigų trūkumas, šeimos ir verslo suderinamumo problemos, vyrų ir moterų požiūrio į verslą skirtumai. Taip pat moterų verslumui dažniausiai trukdo verslui nepalankios tokios moterų charakterio savybės kaip nuolaidumas, kuklumas, baimė rizikuoti, ambicingumo stoka ir pan. Moters vadovės asmeniniai bruožai turėtų pasipildyti atkaklumu, racionalumu, kategoriškumu, drąsa rizikuoti, generuoti naujas idėjas, nepamirštant moteriškumo, kuris dažnoje situacijoje gali tapti ne kliūtimi, o privalumu. 2007–2013 m. vykdomos įvairios struktūrinės paramos programos, padedančios moterims pasiekti darbo ir asmeninio gyvenimo suderinamumo kokybę, pagerino lyčių aspekto integravimo strategijos taikymo efektyvumo rodiklius, atspindintį situaciją, kad moterys dažniau dalyvauja darbo rinkoje, jų karjeros pasiekimai didesni. Kasmet, nors ir nežymiai, didėja moterų – naujai įsteigtų įmonių vadovių ir pradedančių savo verslą – skaičius.

Moterų užimtumas ir vaidmuo Lietuvoje ekonomikoje pastaraisiais metais didėjo, tačiau moterų integracija į privatų verslą dar vyksta gana vangiai. Kelerių metų tyrimų duomenys parodė, kad moterys verslininkės sudaro tik trečdalį visų verslininkų. Tai sąlygojama nemažai priežasčių, ypač sunku derinti šeimą ir karjerą.

2007 m. Statistikos departamento atlikto „Smulkiųjų ir vidutinių įmonių verslo sąlygų“ tyrimo metu buvo patvirtinta, kad, nepaisant didėjančio moterų užimtumo ir vaidmens šalies ekonomikoje, moterys dar nepakankamai įsitraukė į privatų verslą. Lietuvoje moterys verslininkės sudaro tik trečdalį visų verslininkų. Nors tarp verslininkų moterų yra nedaug, tačiau jos turi didelį kūrybos ir naujų idėjų įgyvendinimo potencialą. Tai parodo, kad moterys verslininkės pasižymėjo ne tik tose ekonominėse veiklose, kuriose jos tradiciškai aktyvios (siuvimas, plaukų kirpimas, grožio salonai, maži restoranai ir

kavinės, privatūs stomatologijos kabinetai ir privatūs gydytojų kabinetai, sporto klubai ir kt.), bet ir plėtojo netradicines veiklas: gamybą, statybą, transporto veiklą. Anksčiau statyba ir transportas buvo laikomi išimtinai vyrišku verslu, dabar šiose srityse, nors ir nedaug, tačiau jau yra gana sėkmingai dirbančių moterų (atitinkamai 12,7 proc. ir 18,0 proc., 2008 m.). Didžiausia moterų verslininkių dalis 2008 m. buvo finansinio tarpininkavimo (50 proc.), viešbučių ir restoranų (49,2 proc.), kito komunalinio, socialinio ir asmeninio aptarnavimo veiklose (41,2 proc.). Dažniausiai moterys verslininkės užsiima didmenine ir mažmenine prekyba – 38,9 proc., nekilnojamuoju turtu, nuoma ir kita verslo veikla – 19,1 proc., apdirbamąja gamyba – 14,1 proc., viešbučių ir restoranų veikla – 13,1 proc. visų moterų verslininkių.

Tarp vyrų populiariausia didmeninė ir mažmeninė prekyba – ja užsiima 36 proc. visų vyrų verslininkų, apdirbamąja gamyba – 21,4 proc., nekilnojamuoju turtu, nuoma ir kita verslo veikla –15,4 proc., transporto, sandėliavimo ir ryšių veikla – 11,9 proc. Analizuojant tyrimo duomenis regioniniu aspektu, nustatyta, kad didžiausias skaičius sėkmingų verslininkų (tiek moterų, tiek vyrų) buvo apskrityse, kuriose esama daugiausia smulkiojo ir vidutinio verslo įmonių: Vilniaus – 36,8 proc., Kauno – 16,9 proc. ir Klaipėdos – 14,1 proc. Vertinant kiekvienos apskrities lygmeniu, moterų ir vyrų skaičiai labai skiriasi. Daugiausia moterų verslininkių buvo Tauragės apskrityje. Jos sudarė net 40,6 proc. visų šios apskrities verslininkų. Alytaus apskrityje moterų dalis buvo mažiausia ir sudarė tik 11,9 proc.

Daugiausia moterų verslininkių vadovavo individualioms įmonėms, kuriose veiklą vykdo pats įmonės savininkas – 32,1 proc. Didesnėms įmonėms, turinčioms 50 ir daugiau samdomų darbuotojų, vadovavo tik 5,3 proc. moterų, visi likusieji – net 94,7 proc. – buvo vyrai.

To paties tyrimo duomenys atskleidė, kad dažniausiai tiek vyrai, tiek moterys vadovavo įmonėms, turinčioms nuo 2 iki 9 samdomų darbuotojų. Tokio dydžio įmonėms vadovavo net 67,1 proc. visų moterų verslininkių ir 64,8 proc. visų vyrų verslininkų. Įmonėms, turinčioms nuo 10 iki 19 darbuotojų, vadovavo 15,2 proc. visų verslininkių moterų ir 16,7 proc. visų verslininkų vyrų. Didžiausioms pagal darbuotojų skaičių įmonėms, turinčioms 50 ir daugiau darbuotojų, vadovavo mažiausia verslininkų dalis – atitinkamai 2,2 proc. vyrų ir 0,4 proc. moterų.

Minėtus moterų verslumo ypatumus galime paaiškinti O. Rakauskienės[17] (2006) įžvalgomis ir išskirtais ypatumais: moterys dažniausiai renkasi smulkųjį verslą, verslininkės savo versle linkusios įdarbinti kitas moteris. Tai reiškia, kad tokiu atveju jos turi teigiamą ekonominę įtaką – sukuria darbo vietų sau ir kitoms moterims. Moterys tampa ekonomiškai savarankiškos. Savarankiškumo jausmas, pasitikėjimas savimi yra vienas iš profesinio moters vadovės įvaizdžio veiksnių, leidžiančių moterims modeliuoti darbą pagal savo poreikius, kurti patogią darbo aplinką. Profesinės veiklos dėka moterims atsiveria naujos galimybės įgyvendinti kūrybinius sugebėjimus, plėtoti socialinius ryšius, planuoti savo ir šeimos ateitį.

Apibendrinant galima pasakyti, kad nors šiuo metu vyrams ir moterims sudarytos teisiškai vienodos galimybės pradėti verslą, tačiau pagrindiniai verslo kūrėjai yra vyrai. Visose amžiaus grupėse moterų verslininkių mažiau nei vyrų. Visgi, šalyje moterų verslumas pastaraisiais metais didėja, apima vis įvairesnes veiklos sritis. Tenka pažymėti, kad 2013 m. moterys sudarė daugiau nei trečdalį (39 proc.) visų lygių vadovų. Moterų stambiausių verslo įmonių vadovių yra 8 proc. Be to, moterų stambiausių bendrovių valdybų narių skaičius pasiekė 18 proc.

[17] Smulkiųjų ir vidutinių įmonių verslo sąlygos. Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.verslas.vakarai.lt/content/files/46105726848037cdfa04df.pdf> (žiūrėta 2014-09-12).

Grįžtant prie atlikto tyrimo ir nagrinėjant respondentų nuomonę dėl moterų ir vyrų galimybių vadovauti verslui galima teigti (žr. 19 lentelę), kad moterys įžvelgia, jog vyrams lengviau tapti verslo vadovais. Nors visi respondentai (mieste ir kaime, jaunesni ir vyresni, moterys ir vyrai) pažymi, kad vienodas galimybes vadovauti verslui turi tiek moterys, tiek vyrai.

19 lentelė

Respondentų nuomonė vertinant, kam lengviau tapti verslo vadovais (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Vyrams yra lengviau tapti verslo vadovais	34	20	26	30	29	21
Moterims yra lengviau tapti verslo vadovėmis	0	0	0	1	0	1
Tiek vyrai, tiek moterys turi vienodas galimybes vadovauti verslui	63	77	71	66	68	76
Negaliu atsakyti	2	2	1	3	2	1
Kita:	1	1	1	0	1	2

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nors daugumos respondentų nuomone, tiek vyrai, tiek moterys turi vienodas galimybes vadovauti verslui, manytume, kad tai yra daugiau teorinė, kognityvinė jų nuostata. Kitaip sakant, jie žino, kad taip turėtų būti. Tačiau tai visiškai neatspindi realios situacijos. Be to, tai liudija ir gilesnė gautų rezultatų analizė. Moterų, manančių, kad ir vyrai, ir moterys turi vienodas galimybes vadovauti verslui, yra 14 proc. mažiau nei taip manančių vyrų. Be to, nei vienas respondentas (nei vyras, nei moteris) nemano, kad moterims yra lengviau tapti verslo vadovėmis. Tuo tarpu, kad tai padaryti yra lengviau vyrams, mano 34 proc. moterų ir 20 proc. vyrų.

Kokia yra respondentų nuomonė apie tai, kaip per pastaruosius penkerius metus pasikeitė sąlygos moterims pradėti verslą, pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė

Respondentų nuomonė vertinant per pastaruosius penkerius metus pasikeitusias sąlygas moterims pradėti verslą (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1.Taip, moterys yra skatinamos pradėti verslą	38	46	45	33	42	40
2. Ne, moterims vis dar trūksta paskatinimo ryžtis kurti verslą	28	20	22	29	25	24
3. Negaliu atsakyti	35	34	32	38	34	36

Šaltinis: sudaryta autorių.

Respondentų nuomonių skaitmeninę išraišką dėl moterų verslo skatinamo galime pavaizduoti (žr. 6 pav.).

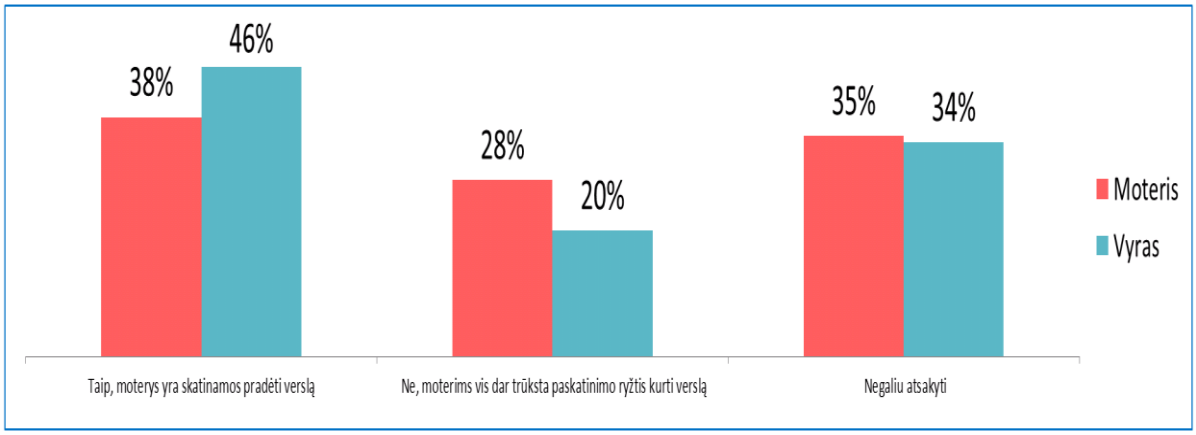

Šaltinis: sudaryta autorių.

6 pav. Respondentų nuomonė dėl moterų verslo skatinamo.

Tiek moterys tiek vyrai palankiai vertina moterų verslo skatinimą ir mano, kad moterų verslininkių skaičius auga (7 pav.).

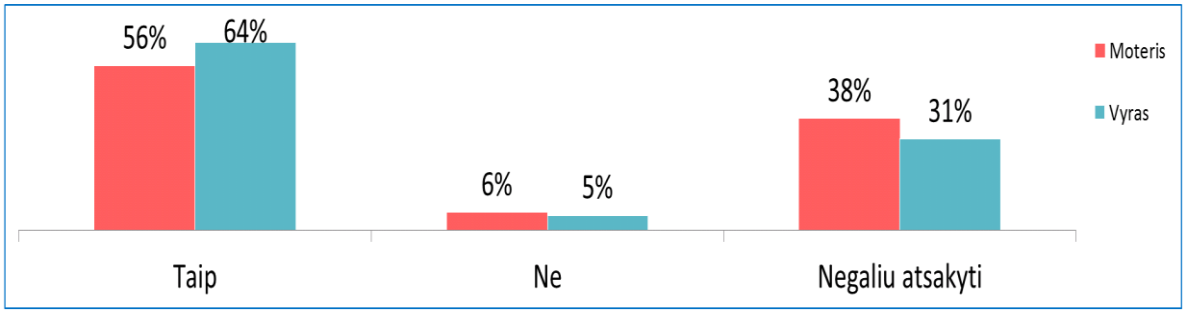

Šaltinis: sudaryta autorių.

7 pav. Respondentų nuomonė apie moterų verslininkių dalies didėjimą.

Nors daugumos respondentų nuomone per pastaruosius metus padaugėjo moterų verslininkių skaičius, moterys, kaip ir prieš tai buvusiu klausimu, yra santūresnės nei vyrai. Moterų ir vyrų, manančių, kad moterų verslininkių nepadaugėjo, yra beveik vienodai. Vis tik didelis procentas vyrų ir moterų apskritai negali atsakyti į šį klausimą. Tokio atsakymo priežastys nėra visiškai aiškios. Galbūt tai rodo, kad visuomenėje tai nėra suvokiama, kaip svarbus dalykas.

Duomenų analizė leidžia teigti, kad daugiau jaunesnio amžiaus asmenų linkę manyti, kad per pastaruosius penkerius metus moterų verslininkių padaugėjo. Tuo tarpu daugiau vyresnio amžiaus asmenų arba neturi šiuo klausimu nuomonės (42 proc.), arba nemano, kad jų padaugėjo.

Gyvenamoji vietovė didelės įtakos respondentų atsakymams neturi (žr. 21 lentelę). Galbūt tai galima paaiškinti tuo, kad pastaruoju metu ir kaime buvo vykdomos įvairios programos. Galbūt dėl šios priežasties kaimo gyventojai, palyginus su miesto, truputį laibiau mano esą informuoti apie situacijos pokyčius šioje srityje.

Respondentų nuomonė, kiek skiriasi miesto ir kaimo moterims skiriamas dėmesys verslo kūrimo srityje, pateikta 21.1 lentelėje.

21 lentelė

Dėmesio pradedant verslą skyrimo priklausomybė nuo gyvenamosios vietos (lyties, amžiaus, gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	**Lytis**		**Amžius**		**Gyvenamoji vieta**	
Teiginiai	Moteris	Vyras	Iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Skatinant pradėti verslą didesnis dėmesys yra skiriamas kaimo moterims	3	2	2	3	2	3
2. Skatinant pradėti verslą didesnis dėmesys yra skiriamas miesto moterims	40	46	46	36	42	47
3. Skatinant pradėti verslą vienodas dėmesys yra skiriamas tiek miesto, tiek kaimo moterims	19	18	17	22	19	19
4. Negaliu atsakyti	37	34	34	39	37	31

Šaltinis: sudaryta autorių.

Vyrai labiau nei moterys išreiškė nuomonę, kad moterys yra skatinamos pradėti verslą. Jaunesni respondentai irgi palaikė šią nuomonę. Gyvenantys mieste ir kaime beveik vienodai pritarė – moterys yra skatinamos pradėti verslą. Vyresniems respondentams ir moterims labiau nei vyrams trūko paskatinimo ryžtis kurti verslą. Gana menką moterų inicijuojamo ir valdomo verslo plėtrą Lietuvoje lemia vis dar gajūs lyčių vaidmenų stereotipai, priskiriantys moterims šeimoje ir namų ūkiuose rūpybos funkcijas, o vyrams – šeimos maitintojo, visuomenines funkcijas, įgalinančias juos visavertiškai įgyvendinti savo intelektinį profesinį potencialą. Taip moterų žmogiškieji ištekliai lieka nepakankamai panaudoti, o tai irgi sąlygoja mažesnę moterų verslo plėtrą Lietuvoje[18]. Autoriai nurodo, kad moterys rinkos pokyčių pradžioje buvo stumiamos iš rinkos ir tapo mažiau konkurencingos, palyginti su vyrais[19]; moterys, kaip ir visame pasaulyje, daugiausia koncentruojasi į smulkųjį ir vidutinį verslą, o vyrai – į stambųjį verslą; susiklostė palyginti didelis moterų nedarbas tokiose moterų grupėse, kurios norėtų grįžti į darbo rinką po ilgesnės pertraukos: vaiko priežiūros atostogų, vyresnio amžiaus moterys. Moterų valdomos verslo įmonės atsilieka nuo vyrų valdomų verslo įmonių darbuotojų skaičiumi, apyvartos ir gaunamų pajamų dydžiu[20].

Pasiteiravus, kaip respondentai vertina moterų verslininkių nežymų skaičiaus didėjimą per pastaruosius penkerius metus, gautas atsakymas (žr. 22 lentelę), kad visi respondentai pastebėjo moterų verslininkių skaičiaus didėjimą per pastarąjį penkmetį.

[18] Rakauskienė O. G., Chlivickas E., Bikas E., Lisauskaitė V. (2007). Moterų verslo konkurencingumo didinimas Lietuvoje. Vilnius.

[19] Kanopienė V. (2005). Moterų užimtumas Lietuvoje: galimybių darbo rinkoje įvertinimas (apžvalga habilituoto daktaro disertacijos laipsniui įgyti) / Kanopienė, Vida. Vilnius.

[20] Krinickienė E. (2014). Lyčių aspekto poveikio ekonominei politikai vertinimas: Lietuvos atvejis. Daktaro disertacija. MRU, Vilnius.

22 lentelė

Respondentų nuomonė vertinant moterų verslininkių skaičiaus didėjimą per pastaruosius penkerius metus (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Taip	56	64	64	50	59	59
Ne	6	5	4	9	5	9
Negaliu atsakyti	38	31	32	42	36	32

Šaltinis: sudaryta autorių.

Čia verta prisiminti lyčių motyvaciją steigti verslą, sietiną su skirtingomis vyrų ir moterų vertybinėmis nuostatomis. E. Krinickienės[21] teigimu, 2014 m. net 12,5 proc. punktais padidėjo dalis respondentų, manančių, kad moterys dažniausiai steigia verslą tam, kad susikurtų darbo vietą, o vyrai paprastai pradeda verslą, siekdami ženkliai padidinti savo pajamas, kapitalą ir investicijas. Darbo vietos susikūrimas ir išsaugojimas moterims pirmiausia yra aktualus dėl galimybės geriau namų ūkyje atlikti rūpybos funkcijas – pasirūpinti vaikų ir artimųjų gerove, išsilavinimu, tinkama sveikatos priežiūra ir globa. Minėta tyrėja nustatė, kad moterys atsakingiau žiūri į verslą kaip į gyvenimo būdą ir turi mažiau nei vyrai nepagrįstų ambicijų. Tai priskirtina socialiniam moterų verslo aspektui, bylojančiam apie didesnę moterų atsakomybę, ir įsipareigojimus šeimos gerovės atžvilgiu.

Nors tradiciškai yra manoma, kad didesnis dėmesys, kaip ir daugumoje kitų sričių, yra skiriamas mieste gyvenančioms moterims, reikia pažymėti, kad pastaraisiais metais kaime buvo vykdoma daug įvairių programų, kuriose vienodomis teisėmis gali dalyvauti ir vyrai, ir moterys. Remiantis respondentų nuomone, galėtume teigti, kad kaimo moterims, norinčioms pradėti savo verslą, kas būtų aktualu dėl kaime paplitusių darbų pobūdžio, reikia papildomo dėmesio. Tai reikalinga ir dėl mūsų jau minėto kaimo gyventojų palyginus su miesto didesnio konservatyvumo ir dėl didesnio vaikų skaičiaus kaime gyvenančiose šeimose.

Kad geresnės sąlygas pradėti verslą turi mieste gyvenančios moterys, mano ir dauguma jaunesnio nei 40 metų amžiaus respondentų. Galima teigti, kad šiai minčiai tam tikra prasme pritaria ir vyresnieji respondentai. Vėlgi akcentuotinas gana didelis procentas abiejų amžiaus grupių atstovų negalėjimas atsakyti į šį klausimą. Tai gali liudyti, kad apskritai moterų verslumo klausimas nėra visuomenės dėmesio centre, nors jau keletą metų politinėje, įstatyminėje erdvėje apie tai daug kalbama.

Patys kaimo gyventojai taip pat mano, kad daugiau dėmesio ir paramos pradedant verslą gauna miesto moterys. Kad skatinimas moteris pradėti verslą nėra apspręstas gyvenamosios vietovės, mano vienodas skaičius (19 proc.) ir mieste, ir kaime gyvenančių respondentų.

Taigi, galime teigti, kad kol kas nežiūrint visų pastangų ir programų, moterų verslininkių yra nedaug. Galbūt situaciją galėtų pagerinti įvairių pastangų apjungimas, atitinkamų tinklų kūrimas. 2014 metų kovo mėnesį Ūkio ministerija ir Verslo moterų tinklas pasirašė sutartį, kuria susitarė bendradarbiauti skatindami moterų verslumą, organizuodami ir įgyvendindami moterų verslumo ugdymo ir skatinimo projektus[22]. Pasak Verslo moterų tinklo pirmininkės Dalios Foigt-Norvaišienės, tinklui yra labai svarbu bendradarbiauti su valstybės institucija, atsakinga už verslumo skatinimą, vykdyti bendrus projektus, keistis informacija. Verslo moterų tinklas mato daug galimybių suderinti Ūkio ministerijos ir tinklo

[21] ten pat.

[22] |Ūkio ministerija ir verslo moterų tinklas susitarė bendradarbiauti skatindami moterų verslumą. 2014. http://www.verslomoterys.lt/index.php?pid=87 2014-08-20

tikslus, kartu rengti ir viešinti moterų verslumą skatinančius, o taip pat ir mokymo projektus[23].

2.1.4. Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumai

Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas išlieka, nors moterys vidurinėse ir aukštosiose mokyklose pasiekia geresnių rezultatų nei vyrai. Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas atspindi darbo rinkoje tebevykstančią diskriminaciją ir nelygybę, nuo kurios labiausiai nukenčia moterys. Dauguma moterų mūsų šalyje dirba visą darbo dieną. Tai teigiamai veikia jų karjeros perspektyvas, mokymosi galimybes, teisę į pensiją ir nedarbingumo pašalpas, o visi šie veiksniai turi įtakos moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumui. Tačiau moterims sunkiau derinti profesines ir šeimines pareigas, o dėl moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumo moterys per visą gyvenimą uždirba mažiau, todėl jų pensijos mažesnės, tikimybė skursti senatvėje didesnė. Šio reiškinio priežastys įvairios ir tarpusavyje susijusios: tam tikrais atvejais moterims ir vyrams mokamas skirtingas atlyginimas, nors jie atlieka tokį patį arba lygiavertį darbą; moterys ir vyrai dirba skirtingus darbus ir dažnai skirtinguose sektoriuose; moterų ir vyrų galimybės darbo vietoje dažnai skiriasi dėl skirtingų darbuotojų skatinimo metodų, nuo darbo rezultatų priklausančio užmokesčio. Dėl pačios užmokesčio sistemų struktūros gali skirtis ir abiejų lyčių darbuotojų darbo užmokestis; moterų gebėjimai ir kompetencija dažnai nuvertinami, ypač tose srityse, kuriose dirba daugiau moterų (tai lemia mažesnį moterų darbo užmokestį); atrenkant darbuotojus moterys ir vyrai vertinami skirtingai; mažai moterų eina aukštas ir vadovaujamas pareigas, joms sunku derinti profesinę veiklą ir šeiminį gyvenimą; nuo mažens visuomenėje lyčių vaidmenys ir tradicijos formuoja moterų ir vyrų įvaizdį, dėl kurio jaunuoliai ar jaunuolės pasirenka „vyriškas“ arba „moteriškas“ studijų kryptis ir atitinkamus darbo modelius.

Nepaisant to, kad Lietuvoje moterų, įgijusių aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą, dalis yra beveik dešimtadaliu didesnė nei vyrų, moterys vis dar sulaukia mažesnio finansinio įvertinimo. Ekonominio pakilimo metais vyrų atlygis didėjo sparčiau ir atotrūkis tarp moterų ir vyrų darbo užmokesčio išaugo iki 19 proc. Prasidėjus ekonominei recesijai, atotrūkis tarp vyrų ir moterų vidutinio atlygio ėmė menkti dėl didesnio vyrų atlyginimų sumažėjimo ir nedarbo. 2012 m. moterys vidutinio darbo užmokesčio augimu lenkė vyrus. Vyrų atlyginimai, lyginant 2011 ir 2012 m. keturių ketvirčių vidurkius, augo vidutiniškai 2 proc., moterų – beveik 1 proc. punktu sparčiau (žr. 23 lentelę).

Remiantis „Swedbank“ Asmeninių finansų instituto 2012 m. IV ketvirčio duomenimis, moterys daugiau nei vyrai uždirbo tik trijose iš 22 ekonominių veiklų: bendrojo ir vidurinio ugdymo, transporto ir saugojimo bei kasybos ir karjerų eksploatavimo srityse. Didžiausios atlyginimų žirklės fiksuojamos finansų ir draudimo, pašto ir pasiuntinių bei apdirbamosios gamybos srityse. Jose užmokesčio tarp lyčių skirtumas sudaro atitinkamai 38, 29 ir 26 proc.

Tai, kad kas mėnesį vyrai ir moterys papildo savo pinigines skirtingomis sumomis, iš dalies lemia ir darbo specifika. Dėl interesų ar fizinių galimybių kai kurios veiklos yra labiau priimtinos vyrams nei moterims. Pavyzdžiui, statybų aikštelėse ar naftos perdirbimo gamykloje moterų sutiktumėme kur kas mažiau, tad natūralu, kad šioje ir panašiose srityse tarp skirtingų lyčių darbuotojų esama darbo užmokesčio atotrūkio. Kita vertus, žvelgiant į nedarbo ir darbo užmokesčio dydžių kitimo tendencijas, sunku paneigti didėjantį moterų vaidmenį darbo rinkoje ir finansinį indėlį į namų ūkio biudžetą. Moterų darbo užmokesčiui

[23] Ūkio ministerija ir verslo moterų tinklas susitarė bendradarbiauti skatindami moterų verslumą. 2014. http://www.verslomoterys.lt/index.php?pid=87 2014-08-20

artėjant prie vyrų darbo užmokesčio, dažnos šeimos pajamų santykis artėja prie pusiausvyros.

23 lentelė

Vyrų ir moterų metinis darbo užmokestis, atskaičius mokesčius, 2006–2012 (Lt/mėn.)

Metai	Vyrų	Moterų
2006*	1263	1053
2007*	1571	1264
2008	1823	1488
2009	1711	1506
2010	1671	1447
2011	1707	1490
2012*	1840	1577

Šaltinis: „Swedbank“ Asmeninių finansų institutas.
* – neįvertintos individualios įmonės

Atliekant tyrimą domėtasi, ar darbovietėse už tokį patį darbą vyrams ir moterims mokamas vienodas darbo užmokestis. Respondentų nuomonės analizuotos lyties, amžiaus ir jų gyvenamosios vietos aspektu (žr. 24 lentelę).

24 lentelė

Respondentų nuomonė, vertinant, ar darbovietėse už tokį patį darbą vyrams ir moterims mokamas vienodas darbo užmokestis, proc.

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Taip	26	42	33	33	35	26
Ne	58	42	50	53	50	56
Negaliu atsakyti	16	17	17	14	16	18

Šaltinis: sudaryta autorių.

Net 58 proc. moterų iš abiejų amžiaus grupių, gyvenančių tiek mieste, tiek kaime, nesutinka, kad vyrams ir moterims mokamas vienodas užmokestis. Domintis, kodėl, respondentų nuomone, už tokį patį darbą mokamas skirtingas atlyginimas moterims ir vyrams, išaiškėjo toks faktas (žr. 25 lentelę) – daugiau moterų nei vyrų, vyresnio amžiaus ir gyvenančių mieste sutinka, kad darbdaviai mažiau vertina moterų darbą, todėl joms gali mokėti mažiau. Deja, pačios moterys sutinka dirbti už mažesnį atlyginimą. Dvigubai daugiau vyrų mano, kad vyrų darbo našumas didesnis.

25 lentelė

Respondentų nuomonė, vertinant moterų ir vyrų darbą bei užmokestį už jį, proc.

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Darbdavys mano, kad moterų darbas yra mažiau vertinamas ir joms galima mokėti mažiau	50	34	41	50	46	36
Pačios moterys sutinka dirbti už mažesnį darbo užmokestį	32	37	33	35	35	32
Vyrų darbo našumas yra didesnis	10	20	16	8	12	19
1 ir 2 punktai kartu	0	0	0	0	0	1
Negaliu atsakyti	5	4	5	4	4	5
Kita	4	4	5	3	3	7

Šaltinis: sudaryta autorių.

Matome, kad net pusė apklaustų moterų mano, kad moterų darbas yra mažiau vertinamas. Taip mano ir trečdalis vyrų. Be to apie trečdalis moterų ir vyrų mano, kad moterys pačios sutinka dirbti už mažesnį atlyginimą, t.y., negina savo teisių arba moterų teisės per mažai ginamos. Vizualiai tyrimo duomenis galime pavaizduoti (žr. 8 pav.).

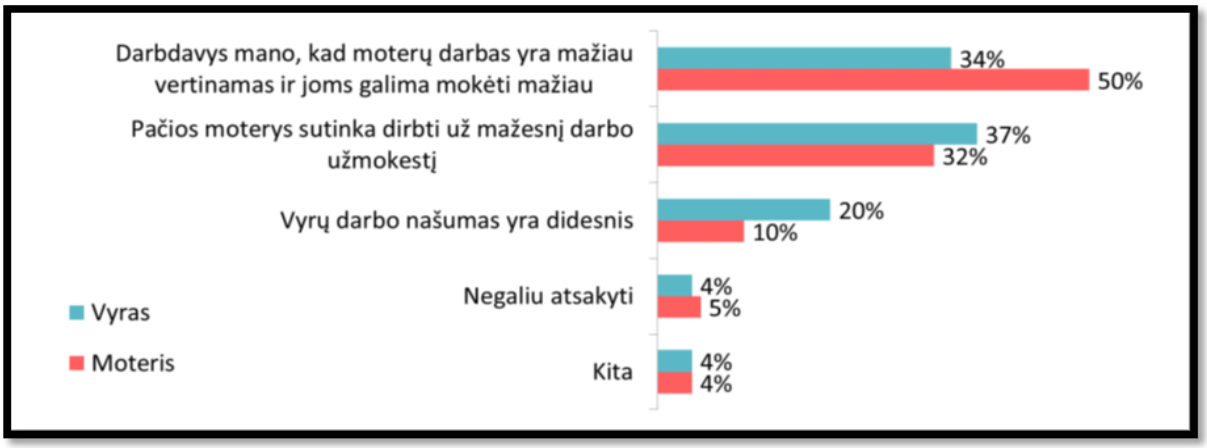

Šaltinis: sudaryta autorių.

8 pav. Respondentų nuomonė apie moterų ir vyrų atlyginimų skirtumų priežastis.

Laikas pripažinti patiriamą sudėtingą visuomeninės santvarkos formos transformaciją, kurios metu vyksta dar nei vienoje pasaulio šalyje istoriškai nepasireiškę moterų ir vyrų sąmonės kaitos ir inercijos fenomenai. Dauguma gerosios praktikos strategijų ir priemonių, veiksmingų užsienio valstybėse, mūsų šalyje neatneša laukiamų

rezultatų, antra, kaitos procesai – ilgalaikiai. Akivaizdu, kad moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimas vykdomas horizontaliai visose ūkinės veiklos ir politikos srityse, sudarant teisines, socialines ir ekonomines sąlygas, reikalauja savitų priemonių, adekvačių mūsų visuomenės mentalitetui. Nusistovėjęs ir natūralizuotas stereotipinis požiūris apie vyro bei moters vaidmenis visuomenėje priimamas kaip natūralus, todėl jo sukeltos socialinės problemos tiesiog nepastebimos arba nesusimąstoma, kad galėtų būti pašalintos. Ekonominiai ir socialiniai pokyčiai vyksta sparčiau nei kinta žmonių mentalitetas, todėl pasenusios pažiūros tampa rimta kliūtimi, įtvirtinant lyčių lygybės principus darbo rinkoje. Ateityje padidintas dėmesys turėtų būti skiriamas klausimui, kodėl moterys susitaiko su nelygybe darbo rinkoje ir leidžiasi diskriminuojamos, kodėl diskriminacija darbe nėra pripažinta problema, ir apskritai, kokie yra darbuotojų ir darbdavių gebėjimai suvokti lyčių nelygybę ir diskriminaciją demokratinėje visuomenėje?

Prasčiausias Lietuvos rodiklis – horizontalioji darbo rinkos segregacija, t. y. tradiciškai „vyriškos“ ir tradiciškai „moteriškos“ profesijos ir sektoriai. Akivaizdu, kad bene moteriškiausi yra paslaugų sektoriai: socialinės paslaugos, sveikatos paslaugos, netgi teisinės pagalbos paslaugos, pavyzdžiui, notaro paslaugos, yra itin feminizuoti sektoriai. Tas pat yra ir kultūros, švietimo srityse – tarp bibliotekininkų, mokytojų daugiausia yra moterų. Vyrų yra daugiau žemės ūkio, transporto, statybos sektoriuose, taip pat politikoje, versle. Didelė darbo rinkos segregacija – viena iš esminių moterų ir vyrų atlyginimo skirtumo priežasčių. Paminėtina ir tokia kompleksinė problema, kaip nepakankamos galimybės derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus. Tai, deja, ne vienintelė problema.

Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau moterų nei vyrų darbų skirstymui į „vyriškus“ ir „moteriškus“ nepritaria. 30,5 proc. respondentų vyrų, vyresnių ir gyvenančių mieste, minėtam skirstymui pritaria. Tai rodo vyrų, vyresnių šalies gyventojų ir gyvenančių kaime inertiškas, nesikeičiančias patriarchalines pažiūras (žr. 26 lentelę).

26 lentelė

Respondentų nuomonė, ar tenkina situacija dėl Lietuvoje egzistuojančio stereotipinio požiūrio, skirstant darbus į „vyriškus“ ir „moteriškus“, proc.

	Moterys	Vyrai	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Ne	64,0	49,1	59,8	53,0	59,8	48,0
2. Taip	21,6	30,5	24,7	26,9	24,5	29,3
3. Negaliu atsakyti	12,9	17,7	12,8	19,2	13,6	20,7
Kita	1,6	2,8	2,7	0,9	2,1	2,0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Dar viena problema – kaip sumažinti lėtai mažėjantį moterų ir vyrų atlyginimų skirtumą. Tai nėra paprasta. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, galiojantis jau daugiau kaip 12 metų, draudžia darbdaviui nustatyti skirtingą atlyginimą moteriai ir vyrui už vienodą ir vienodos vertės darbą. Darbo kodeksas taip pat reikalauja už tokį patį ar vienodos vertės darbą mokėti tokį pat atlyginimą tiek moteriai, tiek vyrui. Taigi, atrodo, kad teisiškai problema sureguliuota jau seniai. Bet atlyginimų skirtumą lemia kitos, ne teisinės priežastys. Tai jau minėta darbo rinkos segregacija, tiek horizontalioji, tiek vertikalioji, darbas ne visą darbo dieną, kitos priežastys.

2.1 skyriaus išvados

Svarbu atsižvelgti į lyčių santykius ir jų vaidmenų transformacijas, vykusias pastaraisiais dešimtmečiais, nes tai iš esmės daro įtaką ūkio plėtrai ir plėtros perspektyvoms tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. Nepaisant formalių teisės normų ir deklaruojamų nuostatų, faktiškai Lietuva lyčių lygybės srityje susiduria su problemomis, nes įsipareigojimų realus įgyvendinimas dar neatitinka siekiamo lygmens darbo rinkoje. Tai akivaizdžiai demonstruoja pagrindiniai darbo rinkos rodikliai: užimtumo ir ekonominio aktyvumo lygis, skurdo lygis, vertikalioji ir horizontalioji darbo rinkos segregacija, darbo užmokesčio atotrūkis, rodantys, kad reali moterų padėtis yra ne tokia palanki kaip vyrų.

Finansinės ir ekonominės globalizacijos kontekste lyčių nelygybė tampa dar didesnė, nes profesinio augimo ir gamybos vystymo sąlygos yra priimtinesnės vyrų socialinei grupei, kuri dėl stereotipinių lyčių vaidmenų nuostatų, išankstinio šališkumo yra lankstesnė ir mobilesnė. Moterų funkcijos neatsiejamos nuo šeiminio gyvenimo ir yra tiesiogiai susijusios su globa ir rūpyba. Susumavus mokamas ir nemokamas moterų darbo valandas, jų būtų gerokai daugiau negu vyrų darbo valandų. Deja, Lietuvoje tik nedaugelis vyrų renkasi tėvystės atostogas arba dėl buities ir globos rūpesčių dirba pusę dienos. Pastaraisiais dešimtmečiais tai nulemia klasikinę socialinę ekonominę moterų problemą– būtinybę pasirinkti arba laviruoti tarp šeiminio ir profesinio gyvenimo, o tai mažina jų lyderystės galimybes ir didina tikimybę sutrikdyti savo sveikatą. Visa tai sąlygoja sudėtingesnę moterų socialinės grupės padėtį darbo rinkoje: aukštesnį nei vyrų skurdo lygį, neefektyviai rinkoje pritaikomus moterų gebėjimus. Pagrindinės tokios situacijos priežastys– lanksčių darbo formų nepopuliarumas, vyrų nenoras perimti dalį namų ūkio ir vaiko priežiūros bei auklėjimo pareigų, vaikų priežiūros paslaugų ir nestacionarių socialinių paslaugų šeimoje globojamiems asmenims trūkumas ir pan. Dėl šių priežasčių mūsų visuomenės gerovė ateityje darysis vis inertiškesnė.

Apibendrinant galima teigti:

1. Nuo 1990 m. iš esmės pasikeitė gyventojų požiūris į moterų ir vyrų lygiateisiškumą darbo rinkoje. Iki 1994 m. (imtinai) ir moterys, ir vyrai teikė darbo rinkoje pirmenybę vyrams tais atvejais, kai darbo rinkoje trūksta darbo vietų. 2000 m. dauguma moterų jau nebepritarė šiai nuostatai, o 2014 m. nei vyrai, nei moterys vyrų pirmumo užimti darbo vietą visai nebepalaikė. Tai rodo visuomenės nuostatų modernėjimą.

2. Moterų ir vyrų požiūris į lygiateisiškumą darbo rinkoje dar skiriasi. 2009 m. 52 proc. teikė pirmenybę vyrams darbo rinkoje, tokios nuomonės moterų buvo 16 proc., o 2014 m. 16 proc. vyrų ir 8 proc. moterų darbo rinkoje teikė pirmenybę vyrams.

3. Pasitvirtino prielaida, kad kuo aukštesnis gyventojų išsimokslinimas, tuo jų nuostatos moterų ir vyrų teisės į darbą atžvilgiu egalitariškesnės. Dauguma vyrų, turinčių aukštąjį universitetinį išsimokslinimą, nesutinka su vyrų pirmumo teise į darbą. Tarp tokio pat išsilavinimo moterų, sutinkančių su diskriminacinėmis nuostatomis, beliko tik 8 proc.

4. Nepasitvirtino prielaida, kad jaunesni žmonės palankiau nei vyresni žiūri į moterų ir vyrų lygias teises į darbą. Tai galėtų būti paaiškinama, kad šiuo metu aktyviau skatinama jaunimo verslumo iniciatyva Lietuvoje ir ES.

5. Svarbiausia darbo vertybe ir moterys, ir vyrai laiko gerą uždarbį. Moterims svarbiau nei vyrams turėti galimybę daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai, nors ir vyrų, pritariančių šiai nuostatai, skaičius žymiai išaugo.

6. Palyginus su ankstesniais metais, moterų ir vyrų darbo vertybės palengva keičiasi. Daugėja moterų ir vyrų, labai svarbia laikančių galimybę darbe padaryti karjerą. Pastaruoju metu ši vertybė tapo svarbesnė už galimybę bendrauti su žmonėmis, jiems padėti žmonėms.

7. Apie recesijos etapus turima mažai informacijos, apie tai nėra patikimų ir galimų lyginti statistinių duomenų, taigi pastebima tendencija, kad poveikis moterims nepakankamai vertinamas, nors moterų verslas (nors tai dažniausiai smulkusis verslas) recesijos metu liko tvaresnis nei vyrų ir sudarė sąlygas moterims persiorientuoti į kitas sritis.

8. Siekiant plėtoti moterų verslą, tikslinga remtis užsienio ir jau įgyta Lietuvoje gerąja patirtimi: nuolatinis moterų verslininkių mokymasis, kvalifikacijos kėlimas, tarpusavio bendradarbiavimas (verslininkių klubai, tinklai, mentorystė (stipresniųjų parama) ir kt.), naujų kontaktų paieška. Valstybės vykdomos ekonominės politikos dalimi turėtų tapti moterų verslo rėmimas ir verslo plėtros skatinimas: palankių investicinių galimybių sudarymas, lengvatinės kreditų sistemos tobulinimas, gerosios užsienio patirties diegimas).

9. Darbas ir šeima ir toliau yra pagrindinės Lietuvos moterų ir vyrų gyvenimo vertybės. Nuo 1990 m. šeimos svarba Lietuvos žmonių gyvenime nežymiai mažėjusi, 2014 metais stipriai išaugo. Tuo tarpu darbo vaidmuo liko beveik toks pat.

10. Kitų gyvenimo sričių reikšmingumas išliko nepakitęs arba didėjo, išskyrus politiką ir religiją moterų populiacijoje. Pastarosios reikšmingumas moterims sumažėjo labiausiai ir tapo netgi mažiau reikšminga gyvenimo sritimi nei vyrams. Tuo tarpu laisvalaikio reikšmingumas joms padidėjo daugiausiai.

11. Nors svarbiausių gyvenimo vertybių skalėje pirmenybė teikiama šeimai, akivaizdu, kad kitų gyvenimo sričių svarba per pastaruosius penkerius metus moterims išaugo. Daugiau moterų nei vyrų nori jausti pasitenkinimą gyvenimu, turėti laiko sau ir savo interesams, tolygiau pasiskirstyti namų ūkio darbus šeimoje, būti gerbiama ir vertinama už šeimos ribų, išreikšti save ir pan. Tai labiau akcentuoja jaunesni nei 40 metų žmonės.

12. Nors visiems respondentams svarbesnė yra pirminė darbo, t.y. darbo kaip pragyvenimo šaltinio, prasmė, moterims geresnių sąlygų saviraiškai turėjimas yra aktualesnis nei geras uždarbis.

13. Nors idealus Lietuvos gyventojų šeimos modelis praktiškai nepasikeitė, t.y. turinti vaikų (geriausiai – 2), artimai bendraujanti, materialiai apsirūpinusi šeima, kur abu tėvai dirba ir abu rūpinasi namais ir vaikais, realus šeimos gyvenimas šiek tiek skiriasi.

14. Kiek daugiau vyrų nei moterų yra vedę, gyvena neregistruotoje santuokoje arba vedę antrą kartą. Tuo tarpu daugiau moterų nei vyrų yra netekėjusios ar išsiskyrusios. Tai reiškia, kad daugiau moterų gyvena vieno asmens namų ūkiuose, kas, savo ruožtu, didina jų galimybes atsidurti ties skurdo riba, ypač auginant vaikus, todėl šios grupės moterims gali būti reikalingos įvairios specialios priemonės ar programos, įgalinančios jas derinti rūpinimąsi vaikais ir darbą, alternatyvios vaikų priežiūros paslaugos, lankstesnės darbo sąlygos ir pan.

15. Tėvo įsitraukimas į vaikų priežiūros darbus vis dar nėra didelis, o esantys pokyčiai – labai nežymūs, tačiau vyrai yra labiau nei anksčiau pasirengę dalintis vaiko priežiūros rūpesčiais su moterimis.

16. Pritardami idėjai vaiko priežiūros atostogas dalinti tarp abiejų tėvų taip, kad jei antras iš tėvų nepasinaudotų savo atostogų dalimi, tai šeima prarastų dalį vaiko priežiūros atostogų, dauguma vyrų ir moterų labiau pasisako už vieno mėnesio vaiko priežiūros atostogas kitam iš tėvų (tikėtina, kad didesnę dalį atostogų vis tik imtų mama).

17. Dauguma apklaustųjų (56 proc. moterų ir 48 proc. vyrų) mano, kad išmoka turi būti mokama iki vaikui sukaks 3 metai.

18. Norint giliau suvokti respondentų atsakymų pagrindą bei motyvus, atrasti esminių nuomonių skirtumų priežastis, tikslinga būtų atlikti detalesnius, galbūt kokybinius tyrimus.

2.2 Švietimas ir mokslas

Moterų mokslininkių padėties vertinimas. Socialinės stratifikacijos studijų autoriai dalyvavimą švietimo sistemoje vertina kaip vieną svarbiausių prielaidų, sąlygojančių dalyvavimą kitose socialinėse srityse. Įgytas išsilavinimo lygis turi didelę įtaką vėlesnei asmens socialinei raidai, jo dalyvavimui darbo rinkoje, ekonominei gerovei, sveikatai ir netgi gyvenimo trukmei. Siekiant sėkmingos ekonominės ir profesinės integracijos ypač svarbu yra įgyti vidurinį ir aukštesnįjį išsilavinimą[24].

Lyčių lygybės politika moksle yra viena iš jauniausių tiek Lietuvos, tiek Europos Sąjungos mokslo politikos krypčių. Tai naujos eros dvelksmas, mokslo, kaip stipraus veiksnio visuomeniniame gyvenime, intelektualinės jėgos, politika. Kalbant apie lyčių lygybės moksle politiką, reikia pažymėti, kad jos atsiradimą lėmė keletas svarbių veiksnių. Iš jų galima išskirti sparčią mokslo ir technikos raidą ir su tuo susijusį ekonomikos ir šalių gerovės kilimą bei didėjantį žmogiškųjų išteklių poreikį ir darbo rinkos plėtrą. Visa tai lėmė, kad moterys įsiliejo į kvalifikuotą mokslo rinką. Nemažą vaidmenį suvaidino ir demokratijos plėtra, visuomenės dėmesys, skiriamas žmogaus, tarp jų ir moters, teisėms. Mokslo žmogiškieji ištekliai yra riboti, moterys – tas šaltinis, kuris dėl įvairių priežasčių nėra tinkamai naudojamas. Dar daugiau, sparti mokslo plėtra mokslų integracijos kryptimi skatina naujų mokslo sričių atsiradimą, o čia per amžius susiformavęs skirtingas lyčių požiūris į pasaulį tampa novatoriškumo šaltiniu. Trumpai tariant, lyčių lygybės moksle politika yra tiesiogiai susieta su *antrosios* lyties atėjimu į mokslinių tyrimų erdvę. Jos tikslas– pritaikyti egzistuojančią mokslo sistemą abiejų lyčių poreikiams, kad būtų pasiruošta sutikti kylančius šiuolaikiniam mokslui iššūkius.

2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino pirmąjį lyčių lygybės politikos instrumentą – *Moterų ir vyrų lygių* galimybių užtikrinimo moksle strategiją[25]. Pagrindinis Strategijos tikslas– įtvirtinti lyčių lygybės principų įgyvendinimą visais (instituciniu, organizaciniu ir individualiu) Lietuvos mokslo sistemos lygmenimis *de jure* ir *de facto*; siekti padidinti moterų, užimančių aukštas vadovaujamas pareigas visuose aukščiausiuose mokslo karjeros lygmenyse (t. y. profesorių, vyriausiųjų mokslo darbuotojų ir pan.) bei mokslo ir studijų institucijų valdymo sistemoje, skaičių; siekti padidinti moterų fizinių ir technologinių mokslų srityse skaičių. Įgyvendinus strategiją, matomi pozityvūs pokyčiai. 2013 m. mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) tyrimo duomenimis, moterų, dalyvaujančių MTEP veikloje (valdžios ir aukštojo mokslo sektoriuose) ir turinčių mokslo laipsnį, buvo 3,8 tūkst. (49 proc. visų tyrėjų, turinčių mokslo laipsnį), vyrų – 4 tūkst. (51 proc. visų tyrėjų, turinčių mokslo laipsnį). Pasiekta, kad 2013 m. fizinių ir technologijos mokslų srityse moterų sudaroma dalis tarp tyrėjų buvo ne mažesnė nei 30 proc.[26].

Technologijos ir fiziniams mokslams atstovavo daugiau vyrų, turinčių mokslo laipsnį, – atitinkamai 71 ir 67 proc. Daugiausia moterų, turinčių mokslo laipsnį, atstovavo biomedicinos (gamtos) ir socialiniams mokslams – atitinkamai 63 ir 60 proc., taip pat humanitariniams mokslams – 58 proc. Daugiausia moterų, turinčių mokslo laipsnį, buvo 35–44 metų amžiaus grupėje – 37 proc. Vyrų, turinčių mokslo laipsnį, daugiausia buvo 35–44 ir 55–64 metų amžiaus grupėse – po 26 proc. Pasiekta, kad 2013 m. moterys profesorės sudarė daugiau nei 20 proc. profesorių tarp socialinių, žemės ūkio, humanitarinių ir

[24] Petrušauskaitė V. Ankstyvas romų vaikų pasitraukimas iš švietimo sistemos Vilniaus mieste: švietimo lauko analizė. Vilnius.

[25] LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo moksle strategijos patvirtinimo. 2008-06-02 Nr. ISAK-1600. Žin. 2008, Nr. 67-2537.

[26] Moterys ir vyrai Lietuvoje. Women and Men in Lithuania. 2013 (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius.

medicinos mokslų sričių atstovų. Tačiau lyčių pusiausvyra išliko probleminė: 2013 m. technologijos, fizinių ir gamtos mokslų srityse tarp profesorių moterys sudarė tik 5–11 proc. Lyčių statistika atskleidžia ryškią lyčių asimetriją, nes tikrovėje vyrams galimybių sukuriama daugiau, tai – faktas. Daugiau vyrų eina rektorių, prorektorių, senatų, tarybų narių ir pirmininkų, mokslo institutų direktorių, dekanų, katedrų vedėjų ir pan. pareigas. Lietuvoje yra tik vienintelė privataus LCC tarptautinio universiteto, kurio steigėjas – Lietuvos krikščioniškasis fondas, rektorė kanadietė dr. Marie Wall. Deja, valstybiniuose universitetuose kol kas nėra nei vienos moters rektorės. KTU, LSU tarybose nebuvo nei vienos moters, o kituose universitetuose jų skaičius svyruoja nuo 0 proc. iki 27, 2 proc. 2014 m. viduryje tarp valstybinių mokslinių tyrimų institutų vadovų moterys sudarė per 20 proc. Nors 2014 m. tarp Lietuvos mokslo tarybos (LMT) valdybos narių moterys sudaro 44 proc., LMT mokslo fondui vadovauja moteris. Per pastaruosius metus LMT Humanitarinių ir socialinių mokslų komitete moterų skaičius padvigubėjo (nuo 30 proc. iki 60 proc.), o Gamtos ir technikos mokslų komitetas pagaliau įsileido vieną moterį.

Jau kurį laiką Lietuvoje yra matoma tendencija, kad aukštojo mokslo sistemoje daugiau studijuoja merginų nei vaikinų, todėl vienas iš Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos[27] tikslų buvo skatinti vyrus įgyti aukštąjį išsilavinimą. Siekiant suvokti minėtos tendencijos priežastis, respondentų buvo klausiama, kodėl aukštojo mokslo sistemoje studijuoja daugiau merginų nei vaikinų. 27 lentelėje pateikiama respondentų nuomonės analizė.

27 lentelė

Respondentų nuomonės dėl vaikinų ir merginų, studijuojančių aukštojo mokslo sistemoje, skaičiaus pasiskirstymas, proc.

Aspektas	Lytis		Amžius		Gyvenamoji vieta	
	Moteris	Vyras	Iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Dalis vaikinų nebaigia vidurinės mokyklos ir neturi galimybės toliau studijuoti aukštojoje mokykloje	8	8	7	9	9	6
Baigę vidurinę mokyklą vaikinai labiau linkę vykti į užsienį, negu mokytis Lietuvos aukštosiose mokyklose	22	24	20	26	21	28
Vaikinai mieliau renkasi profesinį, o ne aukštąjį mokslą	22	17	21	16	19	19
Vaikinai nėra motyvuoti toliau mokytis ir baigę vidurinę mokyklą bando ieškotis darbo	37	31	3	33	34	35
Negaliu atsakyti	9	14	11	11	11	8
Kita	4	8	6	5	6	5

Šaltinis: sudaryta autorių.

Respondentų nuomonę galime vizualizuoti (9 pav.)

[27] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos patvirtinimo (2010-05-04 Nr. 530). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=Valstybin proc.EB proc.20moter proc.F8 proc.20ir proc.20vyr proc.F8 proc.20lygi proc.F8 proc.20galimybi proc.F8 proc.20programa&p_tr2=2> (žiūrėta 2014-09-12).

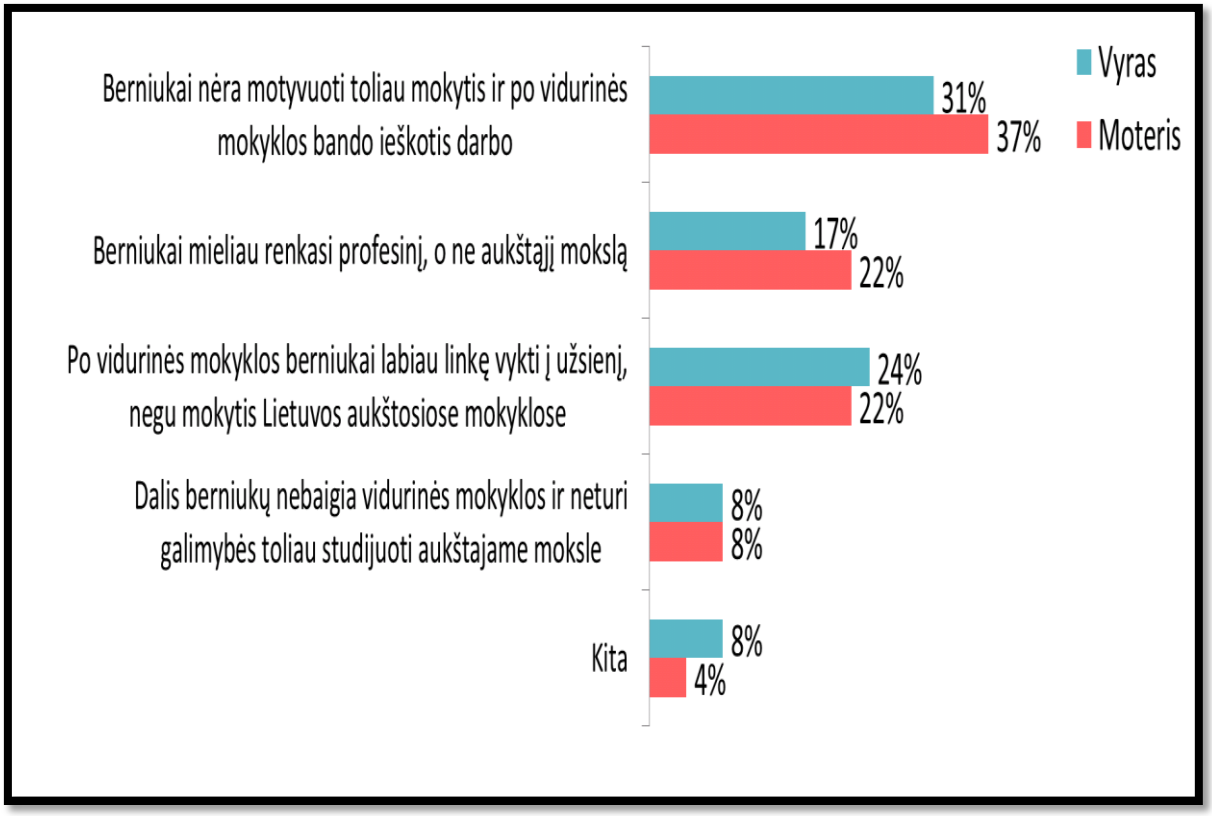

Šaltinis: sudarė autoriai.

9 pav. Respondentų nuomonės dėl vaikinų ir merginų, studijuojančių aukštojo mokslo sistemoje, skaičiaus pasiskirstymas.

Daugumos respondentų nuomone, daugiau merginų nei vaikinų studijuoja aukštojo mokslo sistemoje todėl, kad berniukams trūksta motyvacijos toliau dirbti, taip pat todėl, kad jie labiau linkę vykti į užsienį ar rinktis profesinį, o ne aukštąjį mokslą. Kitaip sakant, berniukai labiau linkę kuo greičiau įsilieti į darbo rinką, tuo pačiu nepriklausyti finansiškai. Peršasi nors ir netiesioginė prielaida, kad ir šioje situacijoje moterys tarsi patvirtina pastarąją nuostatą. Nepaisant nedidelių skirtumų, galima būtų teigti, kad respondentų atsakymai nėra sąlygoti nei lyties, nei amžiaus, nei gyvenamosios vietos.

Kita problema, kuriai skirta dėmesio Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programoje[28], – skatinti moteris siekti aukščiausių mokslo laipsnių. Atrodo, kad aukštesnio moterų išsilavinimo, t.y. profesinės karjeros srityje, tendencija turėtų ir toliau likti, tačiau čia pastebimos visiškai priešingos tendencijos. Nors mokslo daktaro laipsnį įgyja daugiau moterų, tačiau profesorių vyrų skaičius yra didesnis. Natūraliai kyla klausimas, kas trukdo moterims mokslininkėms siekti profesinės karjeros. Šis klausimas buvo pateiktas ir mūsų respondentams (žr. 28 lentelę).

28 lentelė

[28] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos patvirtinimo (2010-05-04 Nr. 530). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=Valstybin proc.EB proc.20moter proc.F8 proc.20ir proc.20vyr proc.F8 proc.20lygi proc.F8 proc.20galimybi proc.F8 proc.20programa&p_tr2=2> (žiūrėta 2014-09-12).

Veiksniai, trukdantys moterims mokslininkėms siekti profesinės karjeros (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Veiksniai	Lytis		Amžius		Gyvenamoji vieta	
	Moteris	Vyras	Iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Moterims mokslininkėms siekti profesinės karjeros trukdo įsipareigojimai šeimai (vaikai, namų ruoša)	58	53	57	53	56	57
Moterys rečiau įtraukiamos į mokslinį tiriamąjį darbą ir joms sudėtingiau parengti tiriamuosius darbus bei straipsnius, būtinus įgyti profesoriaus pedagoginį vardą	7	6	7	7	6	8
Be atitikties kriterijų profesoriaus pareigoms, būtinas kandidatės asmenybės „tinkamumas“ institucijai: žinomumas, pripažinimas ir reputacija mokslo bendruomenėje, geri asmeniniai santykiai su vadovybe, „globėjo“ turėjimas, socialiniai gebėjimai (komunikacija, prezentacija ir kt.).	14	12	14	12	14	14
Išankstinis nusistatymas, kad moterys negali būti aukščiausio lygio mokslininkės, nes tai – vyrų darbas.	10	9	8	12	9	9
Negaliu atsakyti	8	19	12	14	13	13
Kita:	2	2	2	2	2	1

Šaltinis: sudaryta autorių.

Daugumos respondentų nuomone, pagrindinė kliūtis moterims mokslininkėms siekti karjeros yra rūpinimasis vaikais ir namais. Tai dar kartą patvirtina dalijimosi pareigomis ir funkcijomis šeimoje poreikį. Apie septintadalis respondentų mano, kad įtakos čia turi ir kandidatės „asmenybės“ tinkamumas institucijai, kitaip sakant, jos žinomumas, pripažinimas, reputacija mokslo bendruomenėje, geri santykiai su vadovybe, kurią dažniausiai sudaro vyrai, „globėjo“ turėjimas ir pan. Visa tai taip pat galima pasiekti nuolat dalyvaujant profesinėje veikloje, tinkamai reprezentuojant save mokslo bendruomenėje, dalyvaujant formaliose ir neformaliose veiklose ir pan. Tai įmanoma tik tuo atveju, kai daug laiko praleidžiama profesinėje bendruomenėje, dirbant mokslinį darbą. Kitaip sakant, įvertinus, kad dauguma namų ūkio darbų ir rūpinimasis vaikais iš esmės yra moters

atsakomybė, galima tvirtai teigti, jog vyrai šioje situacijoje turi geresnes sąlygas nei moterys. Dėl šios priežasties respondentai, nurodę būtent šią priežastį, galėtų būti priskirti prie pirmųjų, kurie teigė, kad pagrindinė kliūtis profesinėje karjerose – rūpinimasis vaikais ir namais.

Pastaruosius teiginius papildo ir nuomonė, atspindinti patriarchalinį požiūrį į moters galimybes siekti profesinės karjeros, t.y. išankstinis nusistatymas, kad moterys negali būti aukščiausio lygio mokslininkės, nes tai tiesiog, yra vyrų darbas.

Įdomu, kad šiuo klausimu respondentų nuomonė pakankamai vienoda, nepriklausoma nei nuo lyties, nei nuo amžiaus, nei nuo gyvenamosios vietovės.

29 lentelė

Veiksniai, dėl kurių aukštosiose mokyklose studijuoja daugiau merginų negu vaikinų, proc.

	Moteris	Vyras	Iki 40 metų	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Dalis berniukų nebaigia vidurinės mokyklos ir neturi galimybės toliau studijuoti aukštojoje mokykloje	8	8	7	9	9	6
Baigę vidurinę mokyklą berniukai labiau linkę vykti į užsienį, negu mokytis Lietuvos aukštosiose mokyklose	22	24	20	26	21	28
Berniukai mieliau renkasi profesinį, o ne aukštąjį mokslą	22	17	21	16	19	19
Berniukai nėra motyvuoti toliau mokytis ir baigę vidurinę mokyklą bando ieškotis darbo	37	31	35	33	34	35
Negaliu atsakyti	9	14	11	11	11	8
Kita	4	8	6	5	6	5

Šaltinis: sudaryta autorių.

Lietuvoje 60 proc. moterų baigia universitetus. Lyginant su vyrais, daugiau moterų turi aukštąjį išsilavinimą. Tai reiškia, kad valstybė investuoja į žmogiškąjį intelektinį kapitalą, ypač moterų. Antra, nemaža dalis moterų neieško, kas jas galėtų išlaikyti, o pačios siekia užsidirbti. Viešajame ir asmeniniame gyvenime ne viskas priklauso nuo noro, bet svarbios kuriamos ir užtikrinamos lygios galimybės moterims ir vyrams, gebėjimas jomis pasinaudoti.

Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo moksle (toliau – MVLGUM) nauja Strategijos redakcija parengta vykdant nacionalinį projektą „Lyčių lygybės moksle

skatinimas“[29]. MVLGUM Strategija parengta kaip reikšmingas indėlis siekiant Valstybinės ilgalaikės raidos strategijos, Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos ir Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos tikslų bei siekiant įgyvendinti Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ viziją. Atnaujintos strategijos tikslas – toliau tęsti ir įtvirtinti lyčių lygybės principų įgyvendinimą visuose Lietuvos mokslo sistemos lygmenyse (instituciniame, organizaciniame ir individualiame) *de jure* ir *de facto*.

2.2 skyriaus išvados

Detali esamų statistinių duomenų ir atlikto tyrimo rezultatų apžvalga leidžia apibendrintai konstatuoti, kad lyčių lygybės švietime ir moksle situacija yra tokia:

1. Lietuvos švietimo sistemoje, švietimo valdymo strategijoje lyčių lygybės ugdymas nėra priimtinas dėl politinės valios trūkumo ir reakcingos katalikų bažnyčios įtakos, lytiškumo klausimus siejančios su homoseksualumo kaip blogio propaganda, visuomenės gąsdinimu, netolerancijos skleidimu. Visuomeninės organizacijos, pavieniai asmenys retai ir epizodiškai bando neformaliai skleisti lytiškumo ugdymo žinias.
2. Apibendrinti statistiniai duomenys rodo, kad vis dar egzistuoja netolygus lyčių pasiskirstymas tarp atskirų mokslo sričių bei aukščiausius – habilituoto mokslų daktaro laipsnį ir profesoriaus vardą – turinčių Lietuvos mokslininkių ir mokslininkų. Nors apskritai sprendimus dėl mokslinės veiklos finansavimo ir vertinimo priimančių Lietuvos organizacijų veikloje dalyvauja ir moterys, ir vyrai, dažniausiai tokiose organizacijose ir organizaciniuose dariniuose daugumą narių sudaro vyrai. Taigi, būtina diegti specialias priemones, skirtas lyčių pusiausvyrai atskirose mokslo srityse bei mokslo institucijų hierarchijose pasiekti ir išlaikyti.
3. Nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje lyčių lygybės (ir moksle) klausimai yra gana apibrėžti teisiškai, drauge veikia skirtingo lygio į lyčių lygybės problemas orientuotos organizacijos. Tačiau teisinių dokumentų apibrėžtyse lyčių lygybė moksle vis dar nėra užtikrinta, o organizacijų veiklose lyčių lygybei moksle yra skiriama per mažai dėmesio. Būtina tobulinti esamą teisinę lyčių lygybės moksle klausimus nusakančią bazę ir plėtoti institucinį lyčių lygybės moksle užtikrinimo mechanizmą diegiant būtinus struktūrinius pokyčius.
4. Turimi kiekybiniai duomenys ir kokybinio pobūdžio informacija leidžia apibūdinti bendrąsias Lietuvos mokslo bendruomenės ypatybes ir kai kuriuos atskirus mokslinės veiklos aspektus lyties aspektu nacionaliniu ir ES lygmeniu. Tačiau turimi duomenys ir informacija vis dar nėra pakankama tokiam išsamiam ir detaliam lyčių lygybės moksle Lietuvoje apibūdinimui, kad būtų galima formuluoti visiškai pagrįstus ir patikimus sprendimus. Būtina tęsti ir tobulinti esamą socialinės lyties raišką moksle atspindinčių statistinių rodiklių bei giluminės kokybinės informacijos kaupimą ir analizę.
5. Lietuvoje vis dar stokojama aiškiai ir vienareikšmiškai išreikštos politinės, ES prioritetus atliepiančios valios lyčių lygybės moksle atžvilgiu. Nėra pakankamai politinio lygmens iniciatyvų ir pareiškimų, o tai turėtų reikšmingos įtakos visos situacijos kaitai (susidaro prielaida būti eliminuotiems iš labai konkurencingų tarpsritinių tyrimų ES mokslo erdvėje).
6. Nacionaliniu lygmeniu moterų ir vyrų lygybės užtikrinimo srityje veikiančios Lietuvos institucijos, įstaigos, organizacijos bei akademiniu lygmeniu veikiantys organizaciniai padaliniai iš esmės skiria per mažai dėmesio socialinės lyties raiškos moksle klausimams.

[29] LYMOS ataskaitos. Novelskaitė A. Moterų ir vyrų lygių galimybių moksle užtikrinimo strategijos nauja redakcija (LMT) tarpinė ataskaita, 2012-08-31.

7. Esami statistiniai duomenys yra nepakankamai detalūs tam, kad būtų galima įžvelgti giluminius (ir esminius) probleminius socialinės lyties raiškos moksle aspektus. Pastarosios tematikos nacionalinės apimties moksliniai tyrimai (beveik) neegzistuoja, o individualia mokslininkių ir mokslininkų iniciatyva atliekamų ir gana fragmentiškų tyrimų rezultatai yra nepakankami norint apibūdinti esamą situaciją. Taigi ir turima empirinė informacija (neskaitant nacionaliniu mastu renkamų statistinių duomenų) yra gana nenuosekli ir neišsami.

8. Vis dar egzistuoja didelė lyčių asimetrija atskiruose mokslinės veiklos sektoriuose, srityse ir lygmenyse.

9. Universitetuose vis dar reiškiasi tradicinis darbo diskursas, egzistuoja interesų plėtoti universitetą kaip palankią šeimai organizaciją divergencija, bendruomenės narių šeimos poreikiai laikomi neformalia ir mažiau vertinga realybe, stokojama santykių ir komunikacijų valdymo kompetencijų bei vyrauja nesveikas konkurencingumas, stokojama erdvės ir laiko, orientuoto į šeimos ir darbo vaidmenų derinimą. Demotyvuojančiu veiksniu rimtai dirbti mokslinį darbą tampa tai, kad finansavimas už darbo rezultatus skiriamas ne dirbančių mokslininkės ar mokslininko temai ar tai mokslo sričiai plėtoti, bet struktūrai, kuriai priklauso individas.

10. Lietuvos mokslo bendruomenėje esama diskriminacijos lyties pagrindu: mokslinė veikla vis dar (stereotipiškai) siejama su vyriškomis savybėmis, pasiekimų moksle galimybes vis dar sąlygoja lytis, o šeima– vienas reikšmingiausių veiksnių, neigiamai sąlygojančių moters galimybes moksle. Lietuvos mokslo bendruomenė reiškia sąlyginį abejingumą lyčių lygybės klausimams; esamomis sąlygomis ne tik formuojamos naujos, bet ir įtvirtinamos vyraujančios stereotipinės nuostatos moterų ir vyrų moksle atžvilgiu.

11. Fizinius ir technologijos mokslus studijuojančios merginos studijų metu susiduria su nepalankiomis moters atžvilgiu nuostatomis, o tai stipriai demotyvuoja ir verčia jaunas moteris trauktis iš joms nedraugiškų aplinkų; tai sąlygoja didėjantį lyčių disbalansą skirtingose mokslo srityse aukštesniuose mokslo hierarchijos lygmenyse.

12. Lietuvos mokyklose dirbantys tiksliųjų mokslų sričių dalykų mokytojai stokoja socialinės lyties ypatumų suvokimo ir sąmoningumo lyčių lygybės klausimu. Taigi, mokytojos ir mokytojai (ne)sąmoningai formuoja stereotipines mokinių nuostatas socialinės lyties atžvilgiu, todėl mokyklas baigiančios merginos yra mažiau linkusios rinktis minėtas mokslo sritis kaip savo studijų objektą aukštosiose mokyklose, o tai ir nulemia esamą lyčių asimetriją.

13. Mokslo ir studijų institucijų lygmeniu, tikėtina, galima susidurti su aukštųjų mokyklų motyvacijos stoka savo veikloje įgyvendinti šią politiką. Tai gali sąlygoti keli tarpusavyje tiesiogiai susiję grėsmių šaltiniai: socialinio sąmoningumo socialinės lyties ypatumų ir lyčių lygybės atžvilgiu trūkumas tiek Lietuvos mokslo bendruomenėje, tiek ir visoje visuomenėje; netinkamai parengtos priemonės ir procedūros ir (arba) netinkamai įvertintos jų funkcijos ir rezultatai; neformalus akademinės bendruomenės pasipriešinimas, kylantis dėl mokslinės veiklos specifikos.

14. Lietuvos mokslinių tyrimų etikos būklė kelia riziką visų su lyčių lygybės diegimu moksle, kaip socialinėje institucijoje, susijusių iniciatyvų sėkmingumui: lyčių lygybės politikos įgyvendinimas gali būti trikdomas analogiškų procesų, vykstančių akademinės etikos srityje, kai įstatymuose ir etikos kodeksuose įtvirtintos akademinės vertybės (principai) priimami tik formaliai, verbališkai, o realūs organizaciniai procesai nėra keičiami.

15. Reikia parengti ir patvirtinti *Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo moksle strategiją 2015–2020 m.*, reflektuojančią *Horizontas 2020* tikslus: plėtoti ir tobulinti nacionalines mokslo sistemas, sukurti ir europiniu lygiu planuoti bei įgyvendinti veiklas, tiesiogiai atliepiančias vieną iš ES prioritetų – lyčių lygybę moksle.

2.3. Sprendimų priėmimas

Vienas iš demokratinės visuomenės bruožų yra tas, kad sprendimų priėmime turi teisę dalyvauti visi tos visuomenės nariai, nepriklausomai nuo lyties, tautybės ir t.t. Analizuojant sprendimų priėmimo procesą lyčių lygybės kontekste, abiejų lyčių dalyvavimas sprendime reiškia ne tik vienodą abiejų lyčių interesų atstovavimą, bet ir aktyvų abiejų lyčių dalyvavimą politikos formavime, kas, savo ruožtu, politiniuose sprendimuose padeda geriau atspindėti visuomenės poreikių įvairovę. Kartu, kaip rašoma Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programoje[30], dalyvavimas politiniame, ekonominiame ir kt. valstybės gyvenime yra moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo įgyvendinimo rodiklis. Dėl šios priežasties labai svarbu yra išsiaiškinti visuomenės nuomonę dalyvavimo, ypač moterų, priimant politinius ir kt. pobūdžio sprendimus, klausimais.

Dalyvavimas galimas pareiškiant savo nuomonę per įvairius referendumus, apklausas, rinkimus, akcijas ir pan. arba tiesiogiai dirbant valdžios institucijose (pvz. Seime, savivaldybių tarybose ir pan.) ir kt. 10 pav. matome vyrų ir moterų dalyvavimo Lietuvos Seimo darbe dinamiką 1990-2014 metais.

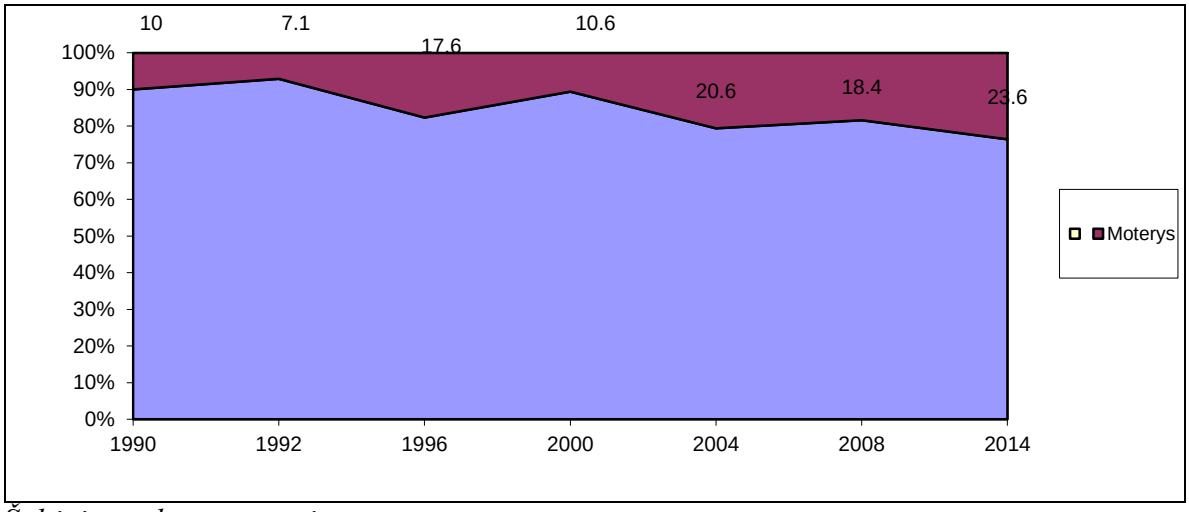

Šaltinis: sudaryta autorių.

10 pav. Moterų ir vyrų dalis Lietuvos Seime 1990-2014 m, proc. [31](papildyta autorių)

Nors pastaruoju metu moterų skaičius Lietuvos respublikos Seime yra padidėjęs, jis vis dar yra atvirkščiai proporcingas visuomenės modeliui, t.y. vyrų čia yra kelis kartus daugiau nei moterų, nors visuomenėje, ypač tam tikrais amžiaus tarpsniais (pvz. vyresniame amžiuje), ryškios yra visai priešingos tendencijos.

Kita vertus, analizuojant moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme problemą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad, nežiūrint dalyvavimo visuomenės gyvenime svarbos, politikos reikšmingumas daugumai Lietuvos gyventojų tolydžiai mažėja. Jei 1990 metais 13 proc. moterų ir 12 proc. vyrų teigė, kad politika yra svarbi jų gyvenimo sritis, tai 2014 metais taip

[30] Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]

[31] Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf , žiūrėta [2014-08-12]

teigiančių moterų sumažėjo daugiau nei 6 kartus (iki 2 proc.), o vyrų – daugiau nei 2 kartus (iki 5 proc.). (žr. 11 pav.).

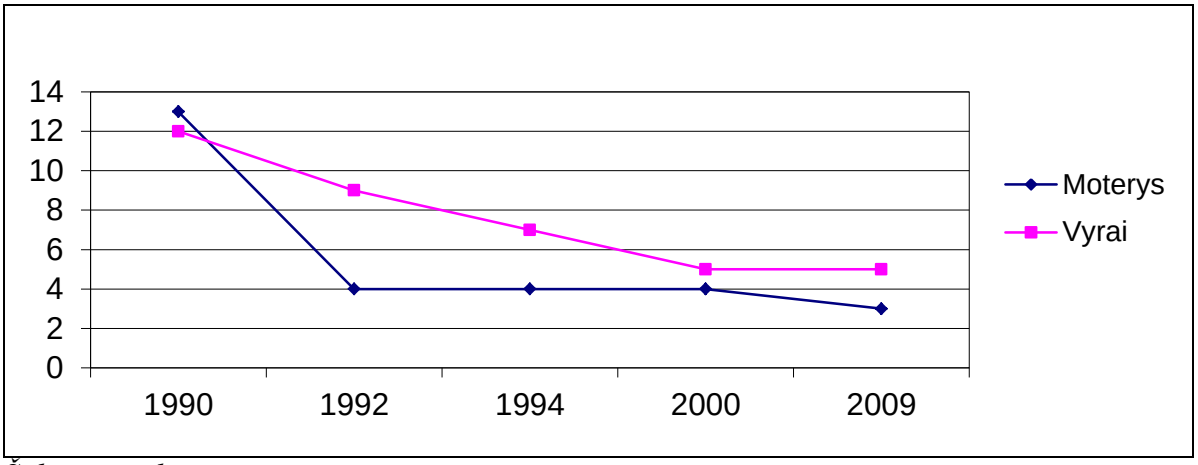

Šaltinis: sudaryta autorių.

11 pav. Politiką laikantys „labai svarbia“ savo gyvenimo sritimi respondentai (lyties aspektas, proc.)

Kita vertus, nors 2014 metais, vertinant atskirų gyvenimo sričių vertingumą, tiek vyrai, tiek moterys nurodė, kad politika yra mažiausiai vertinga jiems gyvenimo sritis, į klausimą, ar domisi politika praktiškai dauguma respondentų atsakė teigiamai: 50 proc. moterų ir 64 proc. vyrų teigia, kad domisi politika (žr. 12 pav.).

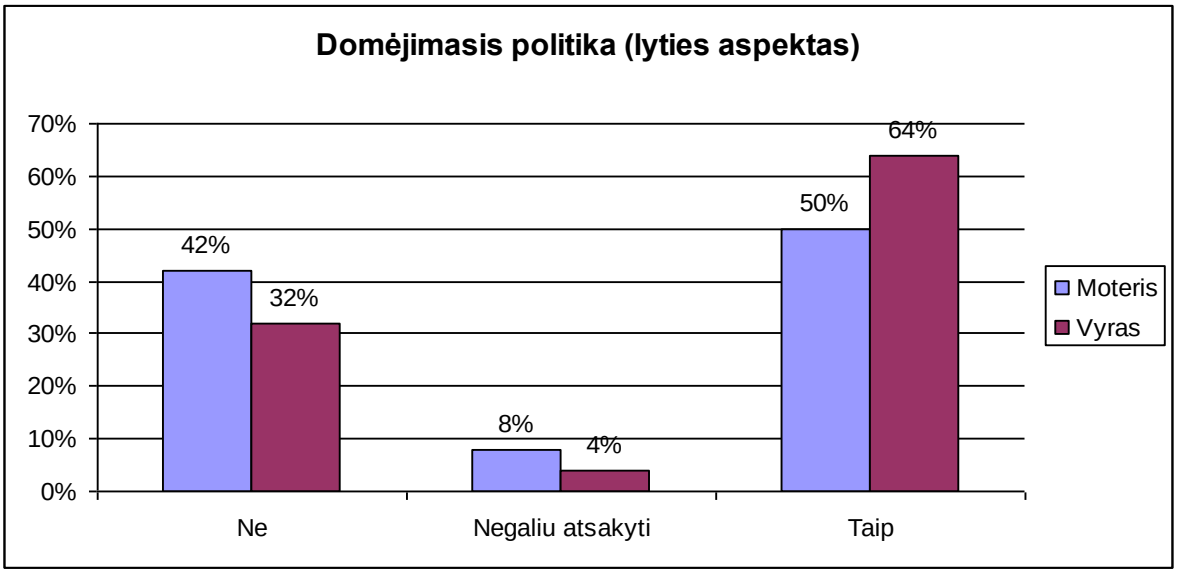

Šaltinis: sudaryta autorių.

12 pav. Domėjimasis politika lyties aspektu, proc.

Lyginant moterų ir vyrų nuomonę šiuo klausimu, akivaizdu, kad vyrai kiek daugiau domisi politika nei moterys (skirtumas siekia 14 proc.). Tai leidžia teigti, kad vyrai politika domisi daugiau nei moterys, todėl tikėtina, kad ir dalyvauti politiniame gyvenime labiau linkę yra vyrai. Be to, ir negalinčių atsakyti į šį klausimą moterų yra 2 kartus daugiau nei vyrų.

Duomenų analizė amžiaus aspektu, rodo, kad vyresnio amžiaus respondentai politika domisi labiau nei jaunesnieji (žr. 13 pav.).

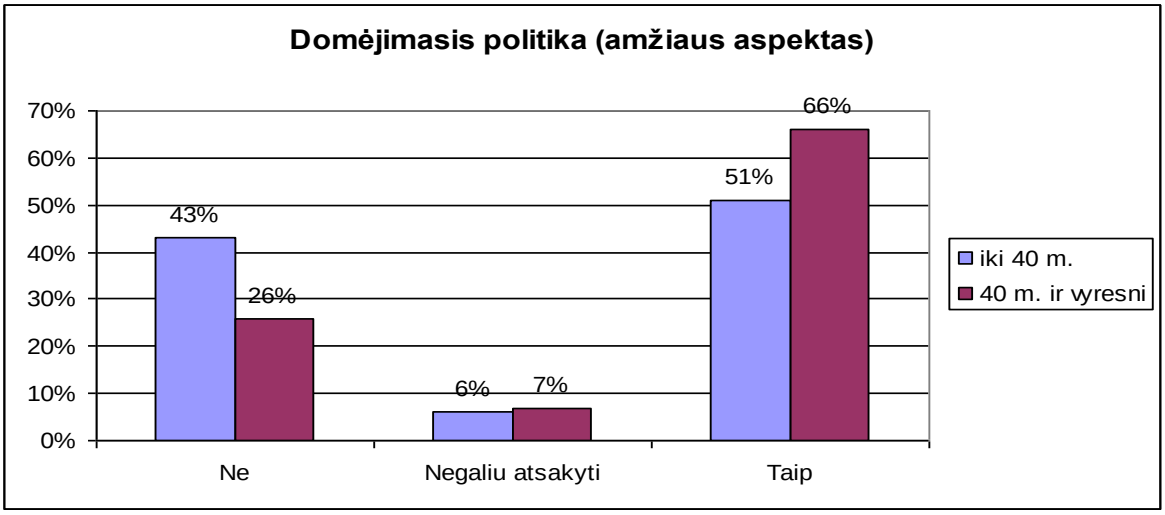

Šaltinis: sudaryta autorių.

13 pav. Domėjimasis politika amžiaus aspektu, proc.

Galbūt iš dalies tai galima būtų paaiškinti tuo, kad vyresniame amžiuje (ypač išėjus į pensiją) yra kiek sumažėjęs užimtumas, tuo labiau rūpinimasis vaikais, ir žmonės turi daugiau laiko, kurį gali skirti kitiems dalykams, tame tarpe ir politikai. O gal tai vyresniosios kartos įprotis tiesiog „atlikti savo pilietinę pareigą“, išmoktas „reikia žinoti, kas vyksta šalyje ir pasaulyje“, „reikia būti informuotam“, tačiau nekeliant sau aktyvaus dalyvavimo politikoje tikslų.

Ryškesnių skirtumų gyvenamosios vietos aspektu, nustatyti nepavyko (žr. 14 pav.).

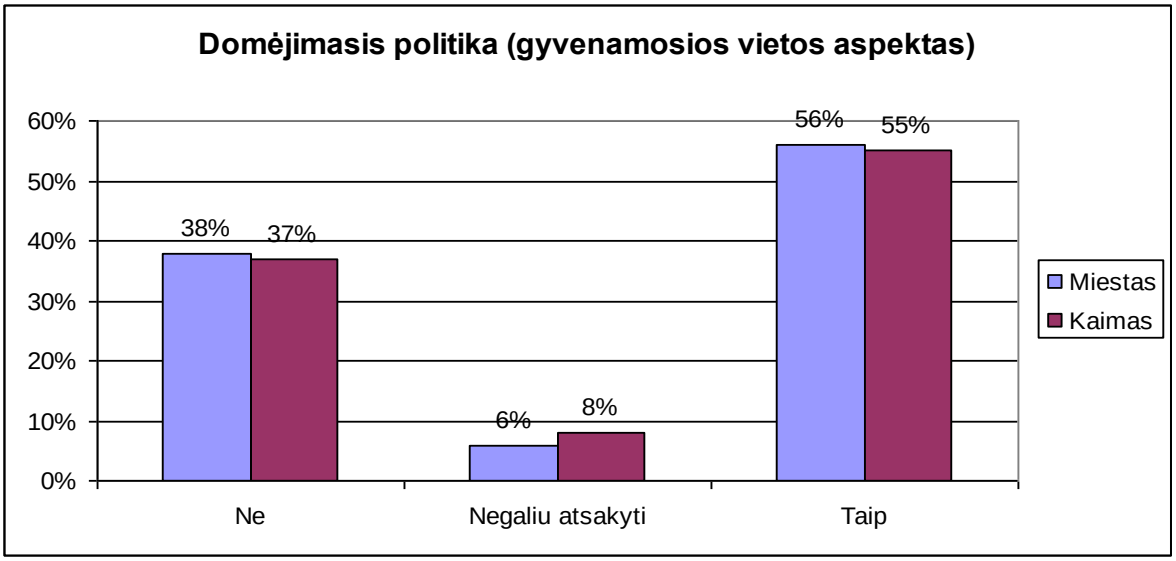

Šaltinis: sudaryta autorių.

14 pav. Domėjimasis politika gyvenamosios vietos aspektu, proc.

Tik 3 proc. daugiau miesto nei kaimo gyventojų domisi politika. Tai reiškia, kad domėjimasis politika nėra sąlygotas gyvenamosios vietovės, t.y. tiek miesto, tiek kaimo gyventojai beveik vienodai domisi politika.

Lyginant, kaip keitėsi Lietuvos gyventojų domėjimasis politika nuo 1994 iki 2014 metų, matyti, kad jis (tiek moterų, tiek vyrų) nežymiai sumažėjęs 2009 metais, 2014 metais vėl padidėjo (žr. 15 pav.) ir, kaip minėjome, siekia 50 proc. moterų ir 64 proc. vyrų populiacijoje.

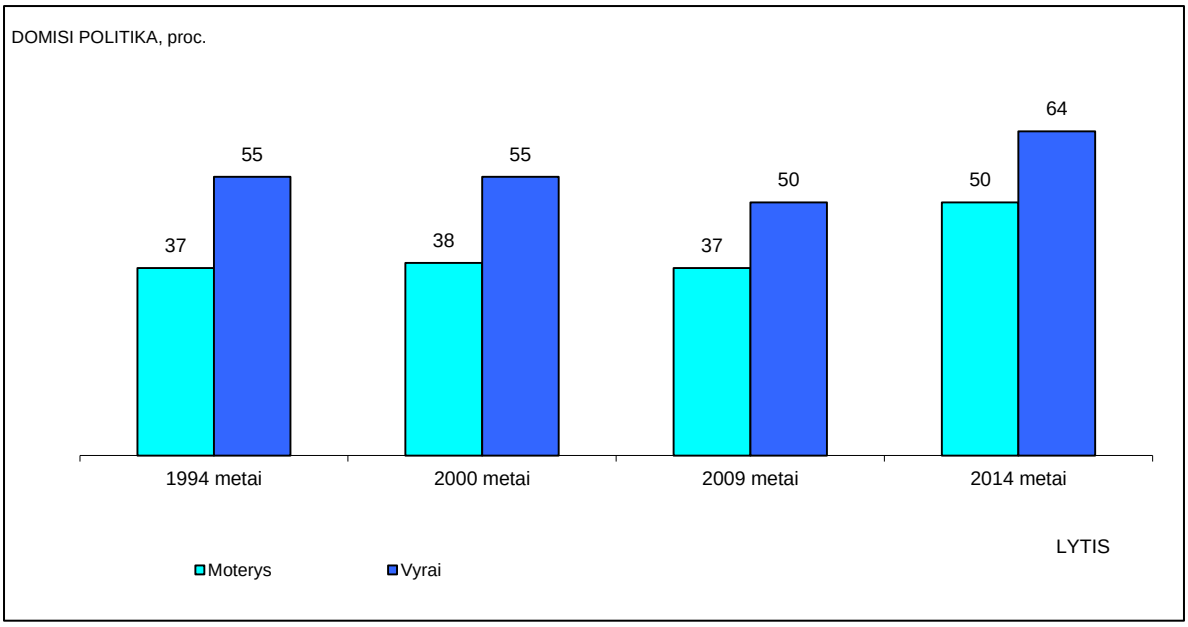

Šaltinis: sudaryta autorių.

15 pav. Domėjimosi politika dinamika 1994-2014 metais, proc.

Nors, kaip matėme, vertybių skalėje politika užėmė bene paskutinę vietą, analizuojant Lietuvos gyventojų domėjimosi politika dinamiką per pastaruosius 20 metų, matyti, kad paskutiniais metais ilgą laiką buvęs beveik stabilus tiek moterų, tiek vyrų susidomėjimas politika padidėjo (padidėjimas atitinkamai lygus 13 proc. moterų ir 14 proc. vyrų tarpe).

Taip pat daugėja moterų (nuo 36 proc. iki 40 proc.) ir vyrų (nuo 15 proc. iki 23 proc.), teigiančių, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje. Reikia pastebėti, kad teigiamai šiuo klausimu manančių vyrų per pastaruosius penkerius metus padaugėjo dvigubai daugiau nei taip manančių moterų. Lyginant su 2009 metais, taip pat sumažėjo gyventojų, neigiamai vertinančių moterų dalyvavimą politikoje ir valdyme. Vyrų, manančių, kad moterys neturi dalyvauti politikoje, sumažėjo 3 kartus (nuo 12 proc. iki 4 proc.), o moterų net 5 kartus (nuo 5 proc. iki 1 proc.).

Remiantis duomenų analize, galime teigti, kad Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa vis palankesniu. Labai aiškiai nuo 2000 metų iki dabar (žr. 16 pav.) mažėja ir vyrų (nuo 22 proc. iki 4 proc.), ir moterų dalis (nuo 15 proc. iki 1 proc.), galvojančių, kad moterims iš viso nederėtų dalyvauti politikoje. Be to, beveik du kartus (palyginus su moterimis) padidėjo procentas vyrų, pasisakančių už didesnį moterų dalyvavimą politikoje. Kaip jau minėjome, tokių moterų 2009 metai buvo 36 proc., o 2014 – 40 proc. Tuo tarpu taip manančių vyrų 2009 metais buvo 15 proc., o 2014 metais - jau 23 proc.

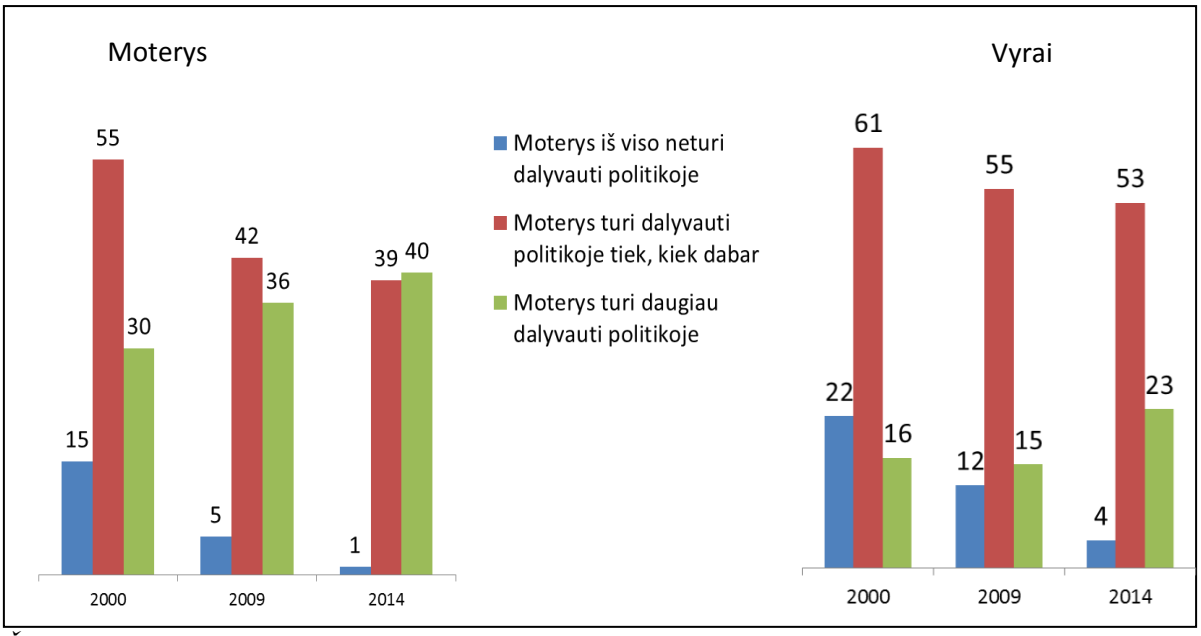

Šaltinis: sudaryta autorių.

16 pav. Moterų ir vyrų nuomonė apie moterų dalyvavimą politikoje, proc.

Kita vertus, vis tik beveik penktadalis Lietuvos gyventojų (21 proc. moterų ir 19 proc. vyrų) neturi savo nuomonės moterų dalyvavimo politikoje klausimu, t.y. negali į šį klausimą atsakyti. Tai reiškia, kad jie arba nėra apsisprendę, arba galbūt yra įtakojami stereotipinių nuostatų moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu.

Ir nors galima fiksuoti tam tikrą pozityvią Lietuvos gyventojų nuomonių kaitą moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme klausimu bei padidėjusį moterų – Seimo narių skaičių - vis tik būtų sunku vienareikšmiškai pasakyti, kad nuomonių kaita įtakojo gyventojų elgesį. Vis tik tikėtina, kad moterų išrinkimui didelę įtaką turi pati rinkimų sistema. Pvz. 2009 m. rinkimų į Seimą rezultatai patvirtino faktą, pastebėtą ir kitose šalyse (Ballington, Karam, 2005), kad daugiamandatė rinkimų sistema moterims yra palankesnė nei vienmandatė.[32]

Analizuojant tyrimo duomenis giliau ir kitais aspektais, peršasi nuomonė, kad daugumai Lietuvos gyventojų yra visiškai nesvarbu, ar moterys dalyvauja politikoje, ar ne. Tai liudija ir gana didelis (kaip matysime vėliau) negalinčių atsakyti į įvairius su moterų dalyvavimu politikoje ir valdyme susijusius klausimus, skaičius.

Vis dėlto, galima teigti, kad tendencijos moterų dalyvavimo priimant sprendimus klausimu yra gerėjančios, nors ir nedideliais tempais.

Lietuvos gyventojų amžius didesnės įtakos jų nuomonei nedaro. Beveik vienodai moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu yra nusiteikę ir jaunesni, ir vyresni respondentai. Kiek daugiau (6 proc.) neapsisprendusių yra tarp jaunesnio amžiaus respondentų.

Tuo tarpu gyvenamoji vieta turi daugiau įtakos (žr. 17 pav.).

[32] Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf , žiūrėta [2014-08-12]

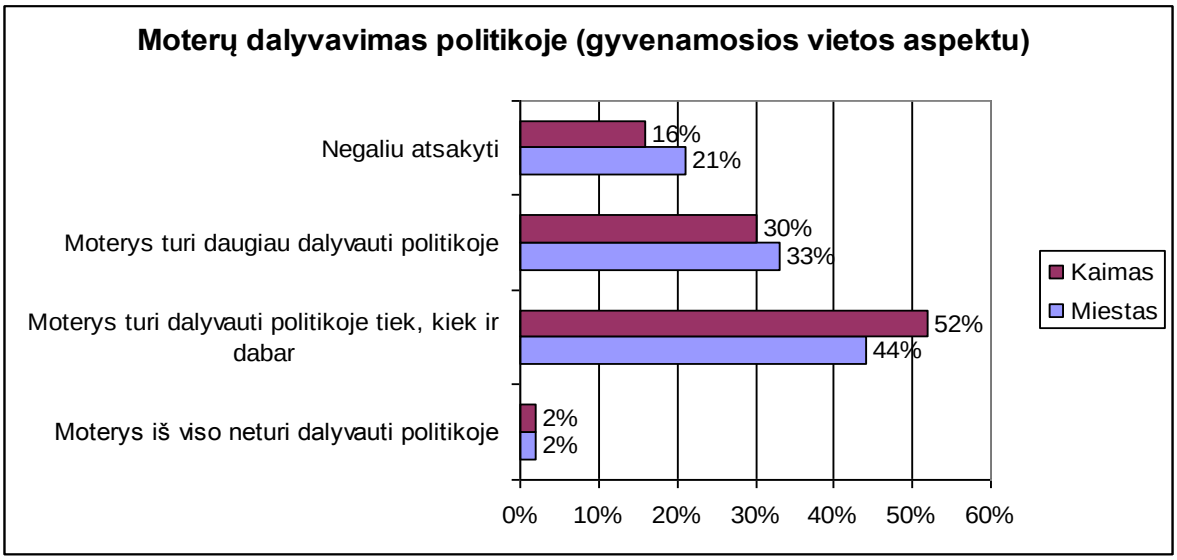

Šaltinis: sudaryta autorių.

17 pav. Respondentų nuomonė apie moterų dalyvavimą politikoje (gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Nors daugumos respondentų nuomone, moterys politikoje turi dalyvauti tiek pat, kaip ir dabar, esama situacija labiau tenkina kaimo gyventojus. Tuo tarpu kiek daugiau (3 proc.) miesto nei kaimo gyventojų pasisako už moterų dalyvavimo politikoje didėjimą. Kita vertus, mieste 5 proc. didesnis nei kaime ir neturinčių šiuo klausimu tvirtos nuomonės respondentų skaičius.

Priežastys, dėl kurių moterys neturi dalyvauti politikoje ir valdyme, pateiktos 18 pav.

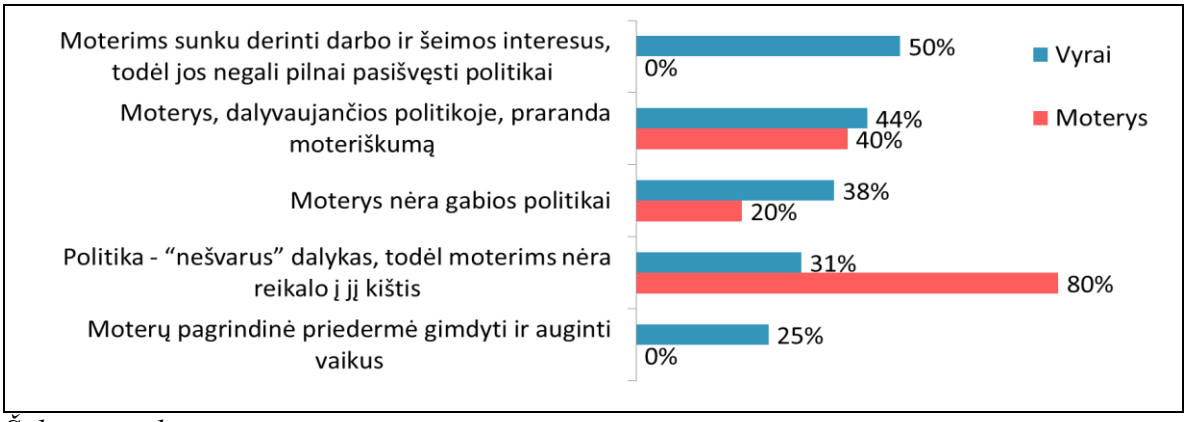

Šaltinis: sudaryta autorių.

18 pav. Priežastys, ribojančios moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme, proc.

Daugumos vyrų nuomone, pagrindine priežastimi (50 proc. vyrų) yra tai, kad moterims, jų nuomone, sunku derinti darbo ir šeimos interesus, todėl jos negali pilnai pasišvęsti politikai. Tuo tarsi netiesiogiai pasakoma, kad moterys pirmenybę teiks arba turėtų teikti šeimai, o darbas, taip pat ir politika, liks/liktų nuošaly. Be to, ketvirtadalis vyrų tiesiogiai įvardino pagrindinę moters priedermę (t.y. priedermę gimdyti ir auginti vaikus) kaip nedalyvavimo politikoje priežastį. Tuo tarpu moterys mano visiškai priešingai. Minėtų

priežasčių, kaip kliūčių moterims dalyvauti politikoje ir valdyme, nenurodė nei viena moteris. Tai gali reikšti tai, kad arba moterys nemano, kad darbo ir šeimos derinimas ar vaikų gimdymas ir auginimas gali kelti problemų, nes, tiesą sakant, tai jos daro gana dažnai realybėje, arba jos tiesiog mato kitų, daug svaresnių priežasčių nedalyvavimui. Net 80 proc. moterų kaip priežastį nedalyvauti politikoje pasirinko teiginį „politika – „nešvarus“ dalykas, todėl moterims nėra reikalo į jį kištis“. Čia tam tikra prasme vėl išryškėja kiek stereotipinis, net galima sakyti, sakralus, požiūris į moterį kaip giminės tęsėją, motiną, kuri turi būti „švari“ visomis prasmėmis, idant ateinančioms kartoms perduotų tik tai, kas yra geriausia ir vertingiausia. Tuo tarpu vyrams paliekami taip vadinami „nešvarūs“ darbai. Šią prielaidą dar labiau sustiprina ir antroji pagal respondentų pasirinkimus esanti priežastis. Moterys neturėtų dalyvauti politikoje ir valdyme, nes taip praranda moteriškumą. Įdomu, kad šią priežastį nurodė panašus procentas abiejų lyčių atstovų (40 proc. moterų ir 44 proc. vyrų). Be to, apie trečdalis vyrų (38 proc. vyrų ir tik 20 proc. moterų) abejoja moterų gebėjimais politikoje.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad nežiūrint teigiamų poslinkių, visuomenėje vis dar gana gajos stereotipinės nuostatos moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme klausimais. Tai patvirtina ir respondentų nuomonė dėl svarbiausios iš aukščiau nurodytų priežasčių (žr. 19 pav.).

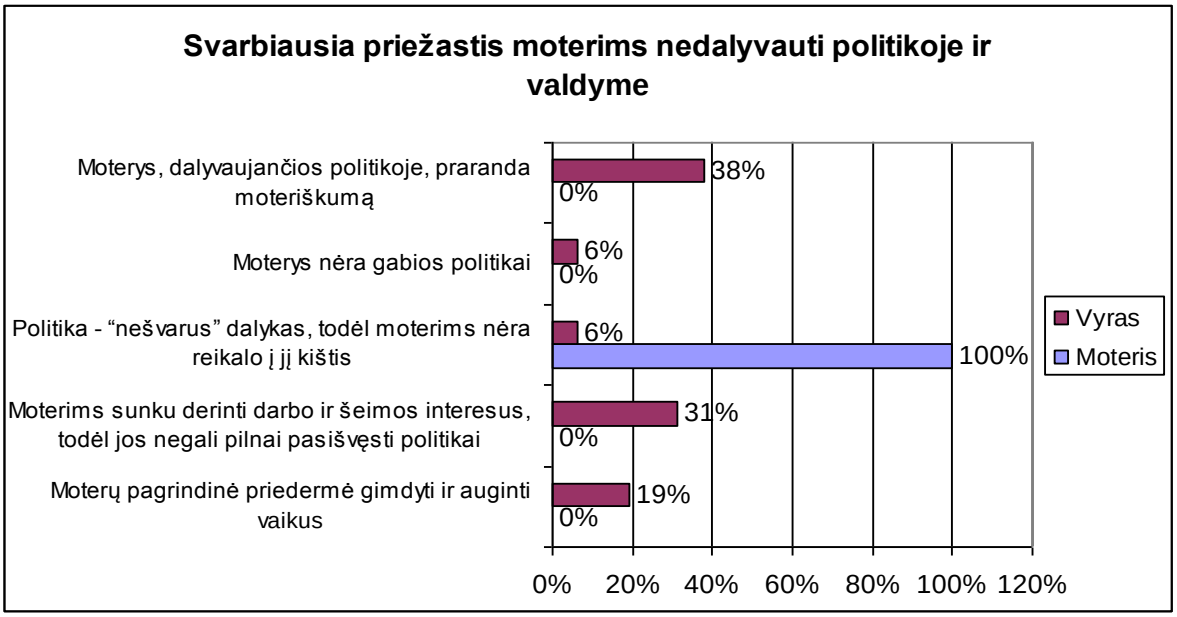

Šaltinis: sudaryta autorių.

19 pav. Vyrų ir moterų nuomonė dėl svarbiausios priežasties, ribojančios moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme, proc.

Dabar jau politikos kaip „nešvaraus“ dalyko samprata moterų yra įvardijama kaip vienintelė, jų manymu, ir svarbiausia priežastis, dėl kurios jos neturėtų dalyvauti politikoje. Visos kitos priežastys buvo vienareikšmiškai atmestos. Tuo tarpu vyrams pagrindine priežastimis yra moteriškumo praradimas (38 proc.), po to sunkumas suderinti darbą ir šeimą (31 proc.) bei priedermė gimdyti ir auginti vaikus (19 proc.).

Tai dar kartą patvirtina jau minėtas prielaidas apie tradicinio, stereotipinio požiūrio į moterų dalyvavimo politinių ir kt. sprendimų priėmime vaidmenį. Tuo tarpu, kaip jau esame minėję, aktyvus moterų dalyvavimas priimant tokio pobūdžio sprendimus ne tik užtikrintų

lygias abiejų lyčių teises ir galimybes, bet praturtintų šiuos sprendimus, įgalintų vykdyti subalansuotą politiką daugelyje gyvenimo sričių.

Aukščiau įvardintos nuostatos moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme klausimu iš esmės patvirtinamos ir analizuojant duomenis amžiaus bei gyvenamosios vietos aspektu (žr. 30 lentelę).

30 lentelė

Priežastys, ribojančios moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Aspektas	Amžius		Gyvenamoji vieta	
Teiginys	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Moterų pagrindinė priedermė gimdyti ir auginti vaikus	9,1	30	23,5	0
Moterims sunku derinti darbo ir šeimos interesus, todėl jos negali pilnai pasišvęsti politikai	54,5	20	29,4	75
Politika - "nešvarus" dalykas, todėl moterims nėra reikalo į jį kištis	54,5	30	41,2	50
Moterys nėra gabios politikai	27,3	30	29,4	25
Moterys, dalyvaujančios politikoje, praranda moteriškumą	27,3	70	47,1	50
Negali atsakyti	9,1	0	5,9	0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Vyresnieji respondentai (70 proc.) pagrindine priežastimi traktuoja moterų, dalyvaujančių politikoje, moteriškumo praradimo problemą. Mažiausia priežastimi jiems atrodo sunkumas derinti darbą ir šeimą (20 proc.). Tuo tarpu jaunesniems respondentams pastaroji priežastis, kaip ir politikos kaip „nešvaraus" dalyko samprata, atrodo esančios didžiausiomis kliūtimis moterims dalyvauti politikoje (54,5 proc.). Beje, pastarieji vaikų gimdymo ir auginimo, kaip ir gabumų politikai neturėjimo ar moteriškumo praradimo, neįvardija kaip svarbių priežasčių moterims nedalyvauti politikoje. Tai suponuoja mintį apie tam tikrus teigiamus poslinkius visuomenės nuomonėje ir įžiebia viltį apie ateityje didesnį moterų dalyvavimą politikoje ir valdyme realiai.

Kaimo gyventojams pagrindine priežastimi moterims nedalyvauti politikoje ir valdyme atrodo sunkumas suderinti darbą ir šeimą. Palyginus su miestiečiais, kaime taip manančių yra beveik 3 kartus daugiau. Manytume, kad tai skatina ieškoti galimybių kaime gyvenantiems asmenims, ypač moterims, palengvinti rūpinimąsi šeima ir vaikais ar bent jau sumažinti tam skiriamą laiką. Tai galbūt būtų galima daryti, kuriant ir plėtojant daugiafunkcinių centrų veiklą, ieškant alternatyvių vaikų ar kitų globos reikalaujančių šeimos narių priežiūros būdų, priemonių ir galimybių, palaikant ir skatinant kitas bendruomenines iniciatyvas ir pan. Tuo labiau, kad aktyvesnis kaimo gyventojų dalyvavimas visuomeniniame gyvenime per vietos iniciatyvas, bendruomeninius projektus ir aktyvią partnerystę buvo vienas iš Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metais programos[33] uždavinių.

[33] Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]

Kiek keista, kad miesto gyventojams svarbiausia priežastimi nedalyvavimui atrodo būtent moteriškumo praradimas (47,1 proc.).

Kita vertus, analizuojant respondentų nuomonę laiko perspektyvoje, labai akivaizdžiai matyti (žr. 31 lentelę), kaip kai kuriais atvejais visuomenės stereotipai vis tik keičiasi.

31 lentelė

Priežasčių, ribojančių moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme dinamika (respondentų, manančių, kad moterys neturi dalyvauti politikoje, nuomonė, proc.)

Priežastys	**1994 metai**		**2000 metai**		**2009 metai**		**2014 metai**	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus	63	68	54	56	49	50	25	0
Moterims sunku derinti darbo ir šeimos interesus, todėl jo negali visiškai pasišvęsti politikai	52	50	60	46	57	58	50	0
Moterys, dalyvaujančios politikoje, praranda moteriškumą	38	32	30	28	28	29	44	40
Politika – "nešvarus" dalykas, todėl moterims nėra reikalo į ją kištis	32	36	39	28	30	21	31	80
Moterys nėra gabios politikai	19	13	30	17	18	8	38	20

Šaltinis: sudaryta autorių.

Vien palyginus su 2009 metais, matyti, kad beveik dvigubai sumažėjo vyrų, manančių, kad pagrindinė moters priedermė – gimdyti ir auginti vaikus (nuo 49 proc. iki 25 proc.), ir kad kaip tik dėl šios priedermės jos turėtų nedalyvauti politikoje. Tiesa, moterų populiacijoje šie poslinkiai dar akivaizdesni. Nei viena moteris dabar (2014 metų duomenys) nemano, kad pagrindinė vaikų gimdymo ir auginimo priedermė gali būti priežastimi nedalyvauti, tuo tarpu 2009 metais tokių buvo 50 proc. Dar drastiškesni pokyčiai įvyko, kalbant apie sunkumą derinti darbą ir šeimą. Čia nuomonių skirtumas per pastaruosius penkerius metus išaugo 58 proc., t.y. nuo 58 proc. iki 0 proc. Tai reiškia, kad nei viena moteris nemano, kad joms, dalyvaujant politikoje ir valdyme, būtų sunku derinti

darbą ir šeimą. Vyrų nuomonė šiuo aspektu kito ne taip ryškiai – tik 7 proc. Galbūt šiuos pokyčius galėjo sąlygoti ir realūs, konkretūs moterų dalyvavimo politikoje (seime, savivaldybių tarybose ir t.t.) pavyzdžiai.

Kita vertus, remiantis 2014 metų apklausos duomenimis, daug labiau nei anksčiau suabejota moterų gabumais politikai. Atitinkamai 20 proc. išaugo vyrų ir 12 proc. moterų, manančių, kad moterys nėra gabios politikai, skaičius. Visuomenėje ypač išryškėjo moteriškumo svarbos akcentavimas: 16 proc. daugiau vyrų ir 11 proc. daugiau moterų, palyginus su 2009 metais, teigia, kad moterys, dalyvaujančios politikoje, praranda savo moteriškumą. Per pastarąjį penkmetį beveik 4 kartus išaugo moterų, manančių, kad politika yra „nešvarus“ dalykas, todėl moterys neturėtų joje dalyvauti, skaičius. Galbūt tam įtakos taip pat turėjo realūs pavyzdžiai, tačiau taip teigti galima tik po išsamesnių, galbūt daugiau kokybinių, tyrimų, įgalinančių išsiaiškinti ne tik faktinę gyventojų nuomonę dėl vienokių ar kitokių atsakymų pasirinkimų, bet ir tų pasirinkimų motyvus.

Tyrimo metu, norint rasti efektyvias priemones moterų, dalyvaujančių politikoje ir valdyme, skaičiaus didinimui, respondentų, maniusių, kad moterys turėtų dalyvauti šiuose procesuose, buvo prašoma išsakyti savo nuomonę apie tai, kaip galima būtų padidinti sprendimų priėmime dalyvaujančių moterų skaičių (žr. 20 pav.) Jų nuomonė gali būti labai naudinga sprendžiant ir anksčiau nagrinėtas nedalyvavimo priežastis (siekiant jas sumažinti).

Tiek moterys tiek vyrai mano, kad daugiau moterų politikoje turi atsirasti vykdant švietėjiškas priemones. Teisinėms kvotoms pritaria tik ketvirtadalis moterų ir vyrų.

Šaltinis: sudaryta autorių.

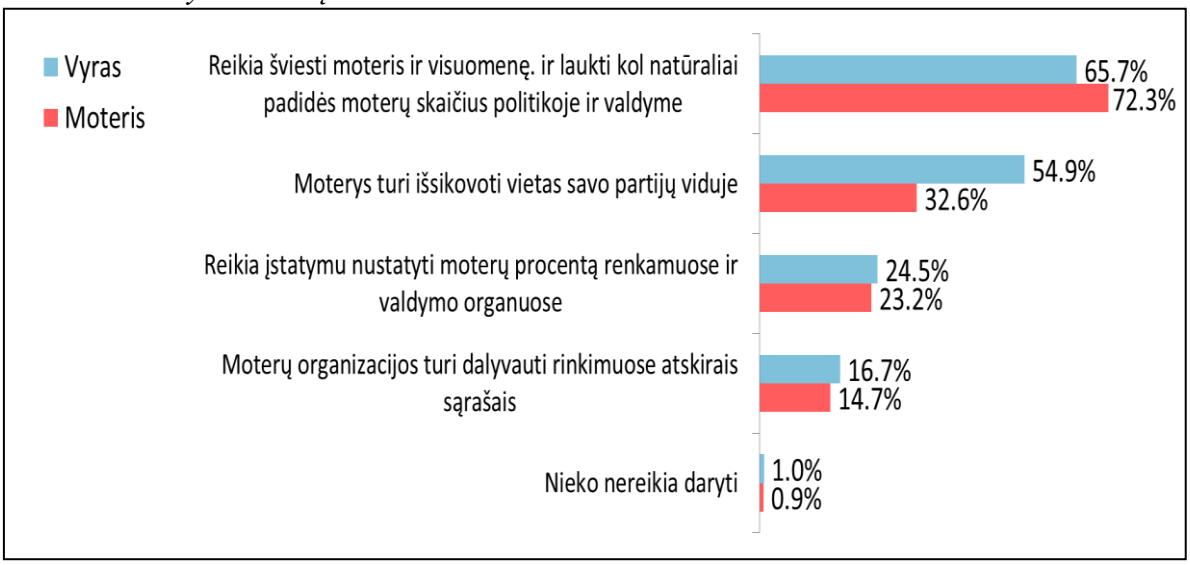

20 pav. Vyrų ir moterų nuomonė apie priemones, įgalinančias padidinti moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme, proc.

Abiejų lyčių respondentų nuomone, pagrindine priemone turėtų būti tiek moterų, tiek ir visos visuomenės švietimas. Taip mano 65,7 proc. vyrų ir 72,3 proc. moterų. Kartu jie pasisako ir už natūralų moterų skaičiaus politikoje augimą, kitaip sakant, jie siūlo šviesti moteris ir visą visuomenę ir laukti, kol moterų, dalyvaujančių politikoje, skaičius savaime padidės. Kiti siūlymai, kaip, pvz. kvotų įvedimas ar moterų organizacijų dalyvavimo atskiru sąrašu protegavimas, jiems atrodo mažiau patrauklūs. Moterų ir vyrų nuomonė šiuo požiūriu yra beveik vienoda. Tuo tarpu skatinimas priimti aktyvią poziciją ir pačioms

moterims išsikovoti vietas partijų sąrašuose labiau priimtinas atrodo vyrams (54,9 proc.). Su tuo sutinka tik trečdalis moterų.

Lyginant nuomonės pokyčius per pastaruosius penkerius metus (žr. 32 lentelę), galima teigti, kad moterų tarpe labiau įsigali natūralaus augimo siekis arba, kitaip sakant, daugiau moterų linkusios naudojant įvairias švietėjiškas priemones laukti, kol šis skaičius didės savaime.

32 lentelė

Priemonės, įgalinančios padidinti moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme (respondentų, manančių, kad moterys turi dalyvauti politikoje, nuomonės dinamika, proc.)

Priemonės	**1994 metai**		**2000 metai**		**2009 metai**		**2014 metai**	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Moterys turi išsikovoti vietas savo partijų viduje	45	40	34	41	44	37	55	33
Reikia šviesti moteris ir visuomenę, ir laukti, kol natūraliai padidės moterų skaičius politikoje ir valdyme	37	37	33	39	49	32	66	72
Reikia įstatymu nustatyti moterų procentą renkamuose ir valdymo organuose	37	33	21	27	16	30	25	23
Moterų organizacijos turi dalyvauti rinkimuose atskirais sąrašais	21	28	20	27	16	17	17	15

Šaltinis: sudaryta autorių.

Tuo tarpu vyrai, nors dauguma jų ir pritaria pastarajai moterų nuomonei, daugiau nei 2009 metais pasisako už aktyvias moterų skaičiaus politikoje didinimo priemones: atstovavimo kvotų įvedimą (didėjimas per penkerius metus nuo 16 proc. iki 25 proc.) bei pačių moterų pastangas išsikovoti vietas partijų viduje (didėjimas per penkerius metus nuo 44 proc. iki 55 proc.).

Siūlymų moterų skaičiaus politikoje didinimo priklausomybė nuo amžiaus ir gyvenamosios vietovės atsispindi 33 lentelėje.

33 lentelė

Priemonės, įgalinančios padidinti moterų galimybes dalyvauti politikoje ir valdyme (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	Amžius		Gyvenamoji vieta	
Teiginiai	Iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Reikia įstatymu nustatyti moterų procentą renkamuose ir valdymo organuose	25,6	20,2	24,4	20
Moterys turi išsikovoti vietas savo partijų viduje	39,6	39,5	39,8	38,3
Moterų organizacijos turi dalyvauti rinkimuose atskirais sąrašais	15	16	16,	10
Reikia šviesti moteris ir visuomenę, ir laukti kol natūraliai padidės moterų skaičius politikoje ir valdyme	79,2	54,6	71,1	66,7
Nieko nereikia daryti	0	2,5	0,8	1,7
Nežino, neatsakė	2,9	2,5	2,3	5
Kita	0,5	0,8	0,8	0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Visuomenės ir pačių moterų švietimui ir pasyviam laukimui beveik vienodai reikšmės linkę teikti tiek abiejų amžiaus grupių, tiek miesto ir kaimo gyventojai.

Įdomu, kaip Lietuvos gyventojai vertina moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme svarbą, kokią prasmę mato tame dalyvavime. Galbūt atsakymai į šiuos klausimus padėtų geriau suprasti ir ankstesnių pasirinkimų motyvus.

Kaip ir ankstesnėse apklausose respondentų buvo klausiama, ką jie mano apie galimus pasikeitimus įvairiose politikos srityse, jei moterys sudarytų žymią dalį, dalyvaujančių politikoje bei sprendimų priėmime.

Žemiau pateikta gyventojų lūkesčių, kaip keistųsi įvairių visuomenės gyvenimo sričių (užsienio politikos, ekonomikos, socialinės, sveikatos, aplinkos ir krašto apsaugos, kultūros ir švietimo) politika, jei šių sričių valdyme ir sprendimų priėmime moterys sudarytų žymią dalį, dinamika (žr. 21 ir 22 pav.).

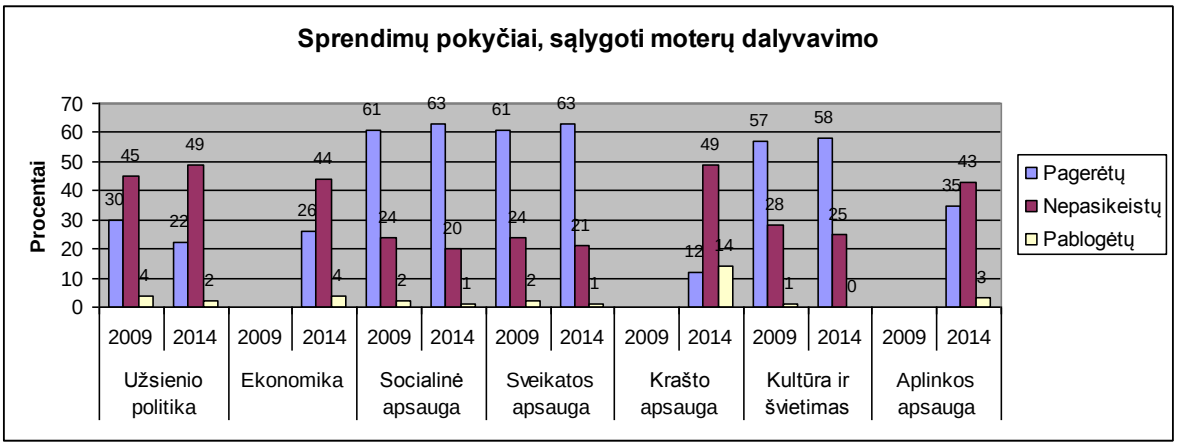

Šaltinis: sudaryta autorių.

21 pav. Moterų nuomonė apie pokyčius sprendimų priėmime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, proc.

Lyginant su 2009 m. nežymiai (1-2 proc.) išaugo dalis moterų, manančių, kad moterų dalyvavimas politikoje ir valdyme, į gerąją pusę pakeistų tradiciškai „moteriškas“ gyvenimo sritis: socialinę ir sveikatos apsaugą bei kultūrą ir švietimą. Tuo tarpu tokios sritys kaip užsienio politika, ekonomika, aplinkos ir krašto apsauga, pačių moterų nuomone, labai nesikeistų moterims daugiau dalyvaujant šias sritis kuruojančių valdžios institucijų veikloje bei priimant atitinkamus sprendimus. Silpniausią įtaką, t.y. keistųsi į blogąją pusę, tai turėtų krašto apsaugai. Tokia nuomonė dar kartą patvirtina visuomenėje dar gajas nuostatas, kuriomis remiantis darbai, veiklos sritys vis dar dalijamos į „moteriškus“ ir „vyriškus“. Kiek minėtos nuostatos yra susietos su realiomis asmenybėmis, sunku pasakyti.

Vyrų nuomonės pokyčiai moterų dalyvavimo politinių sprendimų priėmime klausimu pateikti 22 pav.

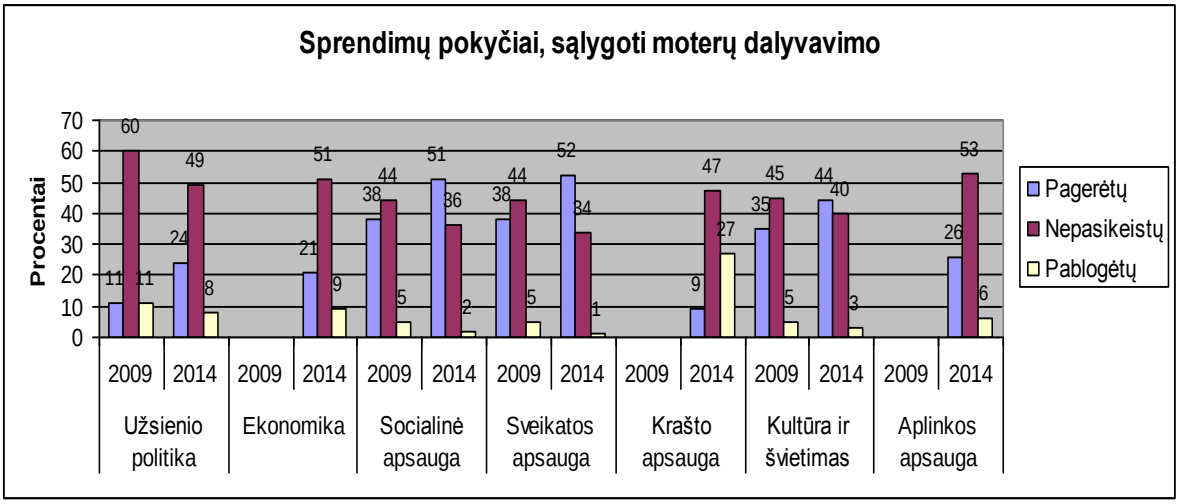

Šaltinis: sudaryta autorių.

22 pav. Vyrų nuomonė apie pokyčius sprendimų priėmime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, proc.

Reikėtų akcentuoti, kad vyrų nuomonė dėl didesnio moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme per pastaruosius penkerius metus pagerėjo. Aišku, jie, kaip ir moterys, teigiamai vertintų moterų dalyvavimą socialinės ir sveikatos apsaugos bei kultūros ir švietimo srityse. Ir nors kiek mažiau vyrų nei moterų mano, kad pastarųjų dalyvavimas politikoje pagerintų situaciją įvairiose srityse, galima būtų teigti, kad kai kuriais atvejais vyrų nuomonės pokyčiai yra netgi pozityvesni nei pačių moterų. Pvz. palyginus su 2009 metais 13 proc. daugiau vyrų mano, kad situacija pagerėtų socialinės apsaugos srityje, 14 proc. - sveikatos apsaugos, 9 proc. - kultūros ir švietimo srityse. Moterų nuomonės atitinkamai pagerėjo kiek mažiau: 2 proc. socialinės apsaugos srityje, 2 proc. - sveikatos apsaugos ir 1 proc. - kultūros ir švietimo srityse.

Be to, vyrai pozityviau nei moterys vertina ir moterų dalyvavimą užsienio politikos srityje. Taip manančių vyrų padaugėjo 13 proc., palyginus su 2009 metais, tuo tarpu moterų nuomonė šiuo klausimu 5 proc. pablogėjo.

Kaip ir moterys, vyrai skeptiškiau vertina moterų dalyvavimą formuojant politiką ekonomikos ir aplinkos apsaugos srityse ir ypač skeptiškai nusiteikę dėl dalyvavimo krašto apsaugos politikoje. Čia net 27 proc. vyrų mano, kad moterų dalyvavimas tik pablogintų situaciją. Kaip matome, vyrų nuomonėje taip pat atsispindi tradicinės nuostatos skirstant darbus ir veiklos sritis į „moteriškus“ ir „vyriškus“.

Be to, nuo 17 proc. iki 27 proc. moterų ir nuo 12 proc. iki 19 proc. vyrų neturi nuomonės šiuo klausimu. Tai irgi tam tikra prasme rodo moterų nusišalinimą ar nušalinimą nuo dalyvavimo sprendimų priėmime.

Analogiškai respondentų buvo prašoma išsakyti savo nuomonę apie tai, kaip keistųsi visuomenėje egzistuojančių problemų (tokių, kaip pvz. nusikalstamumas, nedarbas, kova su korupcija ir t.t.) sprendimas, jei moterys sudarytų reikšmingą dalį valdymo institucijose (žr. 23 pav.).

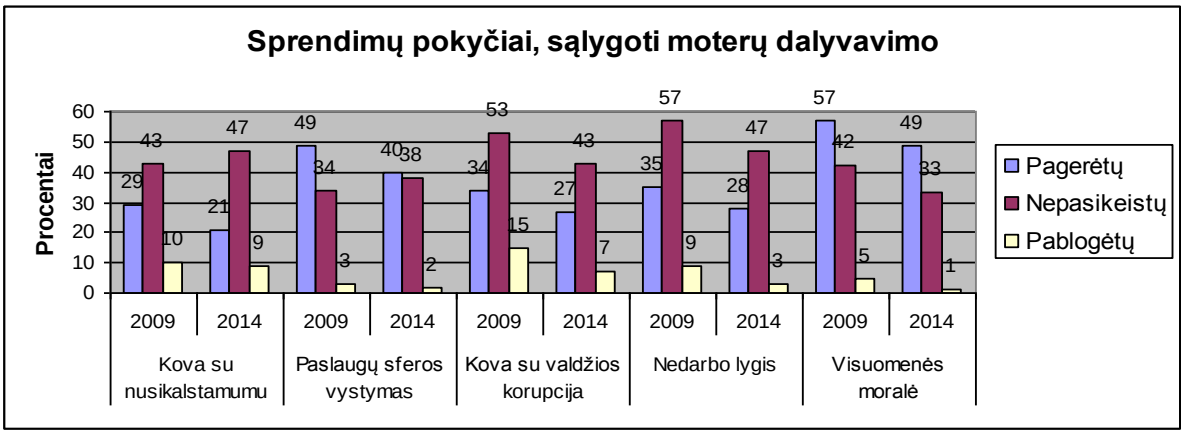

Šaltinis: sudaryta autorių.

23 pav. Moterų nuomonė apie pokyčius problemų sprendime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, proc.

Remiantis gautų duomenų analize, galima teigti, kad, palyginus su 2009 metais, moterų nuomonė apie moterų dalyvavimo įtaką, sprendžiant įvairias visuomenės gyvenimo problemas, tapo skeptiškesnė. Keletu procentų sumažėjo moterų, manančių, kad moterų dalyvavimas situaciją šiose srityse pagerintų. Nors, kita vertus, truputį sumažėjo ir tų, kurios manė, kad moterų dalyvavimas situaciją pablogintų. Ypač tai akivaizdu nuomonėje apie kovą su valdžios korupcija (pokytis net -7 proc.).

Vyrų nuomonės pokyčiai per pastaruosius penkerius metus pademonstruoti 24 pav.

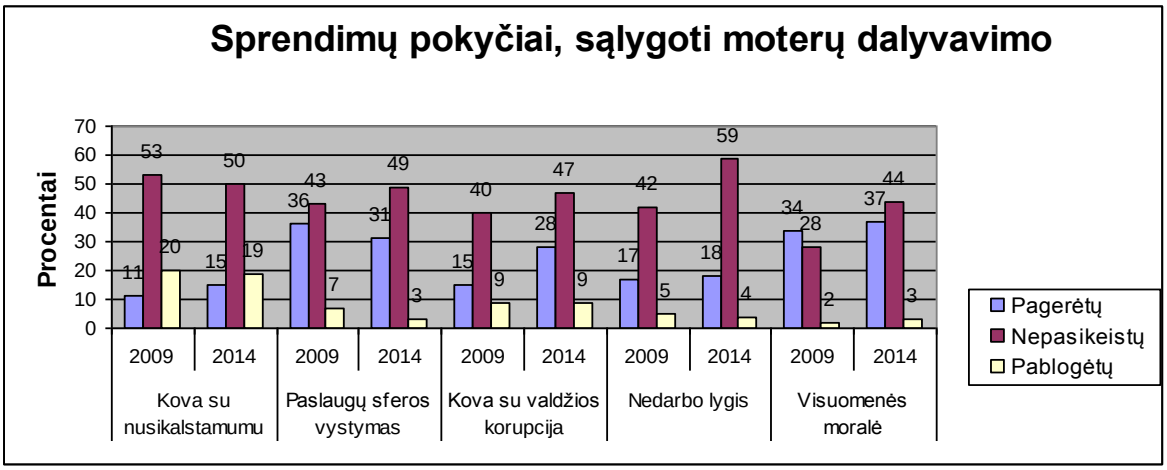

Šaltinis: sudaryta autorių.

24 pav. Vyrų nuomonė apie pokyčius sprendimų priėmime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, proc.

Remiantis duomenų analize, galima teigti, kad vyrų nuomonė moterų dalyvavimo įtakos klausimu per pastaruosius penkerius metus pagerėjo. 4 proc. daugiau nei 2009 metais vyrų mano, kad moterų dalyvavimas pagerintų kovos su nusikalstamumu, 1 proc. - nedarbo, 3 proc. - visuomenės moralę, net 13 proc. kovos su valdžios korupcija situaciją. Moterų dalyvavimas skeptiškiau vertinamas tik paslaugų sferoje. Nors taip pat padaugėjo ir tų, kurie mano, kad moterų dalyvavimas neturėtų jokios įtakos tokių problemų sprendimui (išskyrus kovą su nusikalstamumu).

Analizuojant respondentų nuomonės priklausomybę nuo amžiaus (žr. 34 lentelę), galima teigti, kad tam tikra prasme tai priklauso nuo nagrinėjamos srities.

34 lentelė

Respondentų nuomonė apie pokyčius sprendimų priėmime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį (amžiaus aspektas, proc.)

Pokyčiai	Į gerąją pusę		Nepasikeistų		Į blogąją pusę		Negaliu atsakyti	
Sritys	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni
1. Užsienio politika	23	23	46	55	4	6	27	17
2. Ekonomika	23	27	45	52	6	7	27	14
3. Socialinė apsauga	55	63	26	29	2	1	17	7
4. Sveikatos apsauga	57	59	24	31	1	1	18	8
5. Krašto apsauga	11	10	45	54	18	22	25	14
6. Kultūra ir švietimas	51	52	29	37	1	2	19	9
7. Aplinkos apsauga	30	33	45	52	4	5	21	10

Šaltinis: sudaryta autorių.

Pvz. užsienio politikos, krašto apsaugos, iš dalies aplinkos apsaugos srityse skeptiškiau dėl moterų dalyvavimo įtakos yra nusiteikę vyresni nei 40 metų respondentai. Tuo tarpu kalbant apie ekonomikos, socialinės apsaugos sritis jų nuomonė yra pozityvesnė nei jaunesniųjų respondentų.

Kita vertus, labai ryškus yra neapsisprendusių respondentų procentas tarp jaunesnių nei 40 metų respondentų – skirtumas čia, palyginus su vyresniais respondentais, kai kur siekia iki 10 proc.

Kaip respondentų nuomonė apie moterų dalyvavimo įtaką sprendžiant įvairias visuomenei aktualias problemas priklauso nuo amžiaus, galime matyti 35 lentelėje.

35 lentelė

Respondentų nuomonė apie pokyčius problemų sprendime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį (amžiaus aspektas, proc.)

Pokyčiai	Į gerąją pusę		Nepasikeistų		Į blogąją pusę		Negaliu atsakyti	
Sritys	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni
Kova su nusikalstamumu	17	20	47	52	13	16	24	12
Paslaugų sferos vystymas	32	45	42	43	3	2	23	10
Kova su valdžios korupcija	26	31	43	48	7	9	24	12
Nedarbo lygis	23	25	49	59	3	4	25	12
Visuomenės moralė	41	49	37	39	2	2	20	9

Šaltinis: sudaryta autorių.

Skirtingai nei vyresniųjų respondentų, jaunesnių nei 40 metų respondentų neapsisprendimas ir čia yra akivaizdus. Beveik ketvirtadalis jų neturi savo nuomonės šiais klausimais. Nors didžia dalimi abiejų amžiaus grupių respondentų nuomonė sutampa, teigiamą moterų dalyvavimo įtaką abiejų amžiaus grupių respondentai mato tik visuomenės moralės atžvilgiu. Vyresnieji dar mano, kad moterų dalyvavimas pagerintų paslaugų sferos vystymąsi. Tuo tarpu kitoms sritims, jų manymu, tai neturėtų didesnės įtakos.

Kiek respondentų nuomonė įtakojama gyvenamosios vietovės, matyti iš duomenų 36 lentelėje analizės.

36 lentelė

Respondentų nuomonė apie pokyčius sprendimų priėmime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį (gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Pokyčiai	Į gerąją pusę		Nepasikeistų		Į blogąją pusę		Negaliu atsakyti	
Sritys	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas
1. Užsienio politika	22	26	49	48	5	6	24	20
2. Ekonomika	24	26	46	51	6	6	24	18
3. Socialinė apsauga	58	59	26	29	2	2	15	10
4. Sveikatos apsauga	58	57	26	30	1	2	15	11
5. Krašto apsauga	11	11	48	51	19	22	22	1
6. Kultūra ir švietimas	53	48	30	36	1	3	16	13
7. Aplinkos apsauga	31	30	47	51	4	4	18	15

Šaltinis: sudaryta autorių.

Manančių, kad žymiai didesnis moterų dalyvavimas politikoje ir valdyme sąlygotų spendimų priėmimo pokyčius teigiama kryptimi, yra daugiau kaime nei mieste, išskyrus kultūrą ir švietimą bei aplinkos apsaugos sritį. Čia kiek daugiau pozityviai mąstančių yra mieste, nors skirtumas tarp miesto ir kaimo gyventojų nuomonės nėra didelis. Kiek daugiau kaime yra manančių, kad moterų dalyvavimas situacijos iš esmės nepakeistų. Kad situacija dėl to tik pablogėtų kiek daugėliau taip pat yra tarp gyvenančių kaime. Ryškiausias šis skirtumas yra kalbant apie krašto apsaugos politiką. Beje, šioje srityje moterų dalyvavimas visų grupių respondentų vertinamas prasčiausiai.

Gyvenamosios vietovės poveikis respondentų nuomonei dėl žymiai didesnio moterų dalyvavimo, sprendžiant aktualias visuomenės gyvenimo problemas, poveikio atsispindi 37 lentelėje.

37 lentelė

Respondentų nuomonė apie pokyčius problemų sprendime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį (gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Pokyčiai	**Į gerąją pusę**		**Nepasikeistų**		**Į blogąją pusę**		**Negaliu atsakyti**	
Sritys	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas
Kova su nusikalstamumu	18	21	48	48	13	15	21	16
Paslaugų sferos vystymas	36	37	42	44	2	4	20	15
Kova su valdžios korupcija	28	25	44	48	7	11	21	17
Nedarbo lygis	24	22	52	55	3	6	21	18
Visuomenės moralė	44	43	37	40	2	4	17	14

Šaltinis: sudaryta autorių.

Mieste iš moterų dalyvavimo daugiau teigiamų pokyčių tikimasi kovoje su valdžios korupcija, mažinant nedarbo lygį ir keliant visuomenės moralę. Tarp manančių, kad moterų dalyvavimas neturi esminės įtakos pokyčiams, daugiau yra tarp kaime gyvenančių asmenų. Tarp jų daugiau yra ir manančių, kad žymiai didesnis moterų įsitraukimas situaciją tik pablogintų. Galbūt ši nuostata paremta tuo, kad manoma, jog moterims užsiėmus visuomene, politine ir kt. veikla, jos nebeskirtų pakankamai dėmesio šeimai ir namams, o tai dar labiau pablogintų esamą situaciją kaime. O gal tai sąlygoja nematymas artimiausioje aplinkoje tokių moterų, kurios galėtų prideramai įsitraukti į tokias veiklas, t.y. kaime tiesiog nėra arba beveik nėra tokių moterų. Ši prielaida gali būti paremta tuo, jog vis daugiau moterų kaime turi žalingų įpročių, patenka į rizikos grupes, gyvena asocialiai.

Analizuojant Lietuvos gyventojų nuomonės moterų dalyvavimo sprendimų priėmime klausimu dinamiką laike, taip pat galima pamatyti tam tikrus pokyčius (žr. 38 lentelę).

38 lentelė

Respondentų nuomonės apie pokyčius problemų sprendime, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, dinamika, proc.

Problemos	**Pasikeistų į gerąją pusę**		**Niekas nepasikeistų**		**Pasikeistų į blogąją pusę**	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Kova su nusikalstamumu						
1994	14	20	51	48	22	15
2000	12	19	48	44	24	14
2009	11	29	53	43	20	10
2014	15	21	50	47	19	9
Paslaugų sferos vystymas						
1994	44	51	38	31	7	3
2000	30	42	45	31	6	4
2009	36	49	43	34	7	3
2014	31	40	49	38	3	2
Kova su valdžios korupcija						
1994	12	16	57	54	19	11
2000	12	14	54	47	16	12
2009	15	34	53	40	15	9
2014	28	27	47	43	9	7
Nedarbo lygis						
1994	18	26	59	51	10	5
2000	20	31	54	40	10	4
2009	17	35	57	42	9	5
2014	18	28	59	47	4	3
Visuomenės moralė						
1994	39	43	43	37	5	3
2000	30	41	48	33	5	4
2009	34	57	42	28	5	2
2014	37	49	44	33	3	1

Šaltinis: sudaryta autorių.

Lietuvos gyventojų nuostatos ir lūkesčiai moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme atžvilgiu per pastaruosius penkerius metus šiek tiek gerėjo, tačiau gerėjimo tendencija labai lėta.

Gyventojų nuomonė dėl visuomenės problemų sprendimo sėkmės keičiasi nedaug. Vis tik dauguma gyventojų galvoja, kad problemų sprendimo sėkmė nepriklauso nuo to, kad daugiau moterų dalyvaus priimant sprendimus. Kitaip sakant, dauguma žmonių galvojo ir galvoja, kad daugelyje visuomenės gyvenimo sričių, esant žymiai didesniam moterų dalyvavimui politikoje ir valdyme, didelių pokyčių nebūtų.

Nors manančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje nuolat mažėja, bet dauguma žmonių nemato priežasčių, dėl kurių reikėtų rinkti daugiau moterų seimo, savivaldybių tarybų ir kt. rinkimuose.

2.3 skyriaus išvados

1. Nors yra pastebima moterų dalyvavimo valstybės valdymo institucijose didėjimo tendencija, vis dėlto tai vyksta lėtai, t.y. vis dar mažai moterų išrenkama į įvairias valdžios institucijas (pvz. Seimą, savivaldybių tarybas ir pan.).
2. Nors daugiau nei pusė moterų ir beveik du trečdaliai vyrų teigia, kad jie domisi politika (šiuo metu fiksuojamas padidėjęs domėjimasis politika), politikos reikšmingumas Lietuvos gyventojams vis tik tolydžiai mažėja. Nuo 1990 metų moterų tarpe jis sumažėjo daugiau nei 6 kartus (iki 2 proc.), o vyrų – daugiau nei 2 kartus (iki 5 proc.).
3. Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa vis palankesniu. Mažėja žmonių, galvojančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti, ir daugėja žmonių, galvojančių, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje ir valdyme. Teigiamai šiuo klausimu manančių vyrų per pastaruosius penkerius metus padaugėjo dvigubai daugiau nei taip manančių moterų.
4. Kita vertus, tai, kad beveik penktadalis Lietuvos gyventojų (tiek moterų, tiek vyrų) neturi savo nuomonės moterų dalyvavimo politikoje klausimu, gali reikšti jų neapsisprendimą, vis dar pasireiškiantį stereotipinių nuostatų moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu egzistavimą ar tiesiog nemažos dalies Lietuvos gyventojų abejingumą moterų dalyvavimo politikoje klausimams.
5. Vis dėlto, galima teigti, kad tendencijos moterų dalyvavimo priimant sprendimus klausimu yra gerėjančios, nors ir nedideliais tempais. Kitaip sakant, patriarchalinės nuostatos visuomenėje lėtai, bet silpsta.
6. Pagrindinėmis priežastimis, vyrų nuomone, kodėl moterys turėtų nedalyvauti politikoje yra moteriškumo praradimas, sunkumas suderinti darbą ir šeimą bei priedermė gimdyti ir auginti vaikus.
7. Moterų nuomone, pagrindinė neturėjimo dalyvauti priežastimi joms yra nuostata, kad „politika – „nešvarus“ dalykas, todėl moterims nėra reikalo į jį kištis“. Čia tam tikra prasme vėl išryškėja kiek stereotipinis, net galima sakyti, sakralus, požiūris į moterį kaip giminės tęsėją, motiną, kuri turi būti „švari“ visomis prasmėmis, idant ateinančioms kartoms perduotų tik tai, kas yra geriausia ir vertingiausia.
8. Per pastaruosius penkerius metus pastebimi labai dideli pokyčiai respondentų, ypač moterų, požiūryje į moterų dalyvavimą ribojančias priežastis. Pvz. 2009 metais pusė respondenčių moterų pagrindinėmis nedalyvavimo priežastimis įvardijo vaikų gimdymo ir auginimo priedermę bei sunkumą derinti darbą ir šeimą., tuo tarpu 2014 metais šių

priežasčių neįvardijo nei viena moteris. Vyrų nuomonė šiuo aspektu taip pat kito, tik ne taip ryškiai.

9. Kita vertus, daug labiau nei anksčiau suabejota moterų gabumais politikai. Be to, visuomenėje, tiek vyrų, tiek ir moterų tarpe, ypač išryškėjo moteriškumo svarbos akcentavimas, kai dalyvavimas politikoje siejamas su moteriškumo praradimu.

10. Galbūt šiuos pokyčius sąlygojo ir realūs, konkretūs moterų dalyvavimo politikoje (seime, savivaldybių tarybose ir t.t.) pavyzdžiai arba, priešingai, reikiamo pavyzdžio nematymas artimiausioje aplinkoje. Tačiau šioms prielaidoms pagrįsti reikalingi tolesni dar išsamesni, galbūt ir kokybiniai, tyrimai, įgalinantys išsiaiškinti ne tik faktinę gyventojų nuomonę, bet ir suvokti tokios nuomonės atsiradimo ar egzistavimo motyvus, pagrindą.

11. Tai, kad kaimo gyventojams pagrindine priežastimi moterims nedalyvauti politikoje ir valdyme atrodo sunkumas suderinti darbą ir šeimą, suponuoja mintį, kad reikia ieškoti galimybių kaime gyvenantiems asmenims, ypač moterims, palengvinti rūpinimąsi šeima ir vaikais ar bent jau sumažinti tam skiriamą laiką. Tai galbūt būtų galima daryti, kuriant ir plėtojant daugiafunkcinių centrų veiklą, ieškant alternatyvių vaikų ar kitų globos reikalaujančių šeimos narių priežiūros būdų, priemonių ir galimybių, palaikant ir skatinant kitas bendruomenines iniciatyvas.

12. Abiejų lyčių respondentų nuomone, pagrindine priemone didinant moterų dalyvavimą sprendimų priėmime turėtų būti tiek moterų, tiek ir visos visuomenės švietimas. Maža dalis respondentų pritartų radikalioms priemonėms šiam tikslui pasiekti, kaip pvz. įstatymais įtvirtinti lyčių kvotas ar moterų visuomeninių organizacijų dalyvavimą rinkimuose atskirais sąrašais. Be to, už tai daugiau pasisako vyrai. Tuo tarpu pačios moterys daugiau linkusios rinktis pasyvesnes priemones, t.y. šviesti visuomenę ir pačias moteris ir laukti, kol moterų skaičius politikoje ir valdyme padidės natūraliai.

13. Reikėtų akcentuoti, kad vyrų nuomonė dėl didesnio moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme per pastaruosius penkerius metus pagerėjo. Aišku, jie, kaip ir moterys, teigiamai vertintų moterų dalyvavimą socialinės ir sveikatos apsaugos bei kultūros ir švietimo srityse. Ir nors kiek mažiau vyrų nei moterų mano, kad pastarųjų dalyvavimas politikoje pagerintų situaciją įvairiose srityse, galima būtų teigti, kad kai kuriais atvejais (pvz. užsienio politikos srityje) vyrų nuomonės pokyčiai yra netgi pozityvesni nei pačių moterų.

14. Tuo tarpu moterų nuomonė apie moterų dalyvavimo įtaką, sprendžiant įvairias visuomenės gyvenimo problemas, tapo skeptiškesnė. Keletu procentų sumažėjo moterų, manančių, kad moterų dalyvavimas situaciją šiose srityse pagerintų. Nors, kita vertus, truputį sumažėjo ir tų, kurios manė, kad moterų dalyvavimas situaciją pablogintų. Ypač tai akivaizdu nuomonėje apie kovą su valdžios korupcija.

15. Nepalankiausiai abiejų lyčių respondentai pasisako dėl moterų dalyvavimo krašto apsaugos politikoje.

16. Lietuvos gyventojų nuostatos ir lūkesčiai moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme atžvilgiu per pastaruosius penkerius metus šiek tiek gerėjo, tačiau gerėjimo tendencija labai lėta. Kadangi dauguma Lietuvos gyventojų nepasigenda moterų politikoje, nemano, kad didesnis jų dalyvavimas turėtų ženklios įtakos, sunku būtų tikėtis, kad artimoje ateityje moterų būtų išrenkama žymiai daugiau, todėl galbūt būtų reikalingos tiek teisinės reguliavimo priemonės (pvz. kvotos ir pan.), tiek pačių moterų nuostatų, požiūrio kaita, savęs vertinimo stiprinimas, reikalingų kompetencijų ir pasitikėjimo savimi ugdymas (-is).

2.4. Sveikata

Vienas tiksliausių ir dažniausiai naudojamų gyventojų sveikatos rodiklių yra vidutinė numatoma gyvenimo trukmė, kuri, 2008 metų duomenimis, Lietuvoje buvo tokia: moterų – 77,6 metų, vyrų – 66,3 metų.[34]

Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programoje[35], remiantis situacijos analize ir moksliniais tyrimais, buvo įvardintos pagrindinės problemos sveikatos stiprinimo srityje. Viena iš didžiausių problemų - tai, kad nors Lietuvos gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė po truputį didėja, ji vis dar atsilieka nuo daugelio išsivysčiusių šalių gyventojų vidutinės gyvenimo trukmės. Be to, išlieka labai didelis skirtumas tarp moterų ir vyrų vidutinės numatomos gyvenimo trukmės – net 11,3 metų. Tuo tarpu bendras ES rodiklis šiuo aspektu yra žemesnis: moterys Europos Sąjungos valstybėse narėse gyvena vidutiniškai 6 metais ilgiau nei vyrai. Taip pat buvo įvardintos nepakankamo visuomenės informavimo apie sveikatą stiprinantį elgesį ir jo poveikį gyvenimo trukmei ir kokybei, apie įvairias specifinių atitinkamai lyčiai ligų prevencijos programas, nepakankamo įvairių sektorių bendradarbiavimo ir kt. problemos. Tuo remiantis buvo suformuluoti ir pagrindiniai uždaviniai sveikatos apsaugos srityje.

Tačiau nežiūrint visų pastangų, visuomenės sveikata, o taip pat ir numatomo gyvenimo trukmė, vis tik negerėja taip sparčiai, kaip norėtųsi. Tai patvirtina ir Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) ataskaita „Human Development Report 2014“.[36] Jos skaičiuojamame Žmogaus socialinės raidos indekse, kuris sudaromas vertinant vidutinę gyvenimo trukmę, vidutinę ir numatomą išsilavinimo trukmę bei bendrąjį nacionalinį produktą vienam gyventojui, Lietuva šiuo metu yra pakilusi į 35 vietą iš 187 valstybių. Ir nors tai yra geriausias rezultatas Lietuvos istorijoje (nuo 2013 m. Lietuva pakilo per 6 pozicijas ir atsidūrė tarp 49 labiausiai išsivysčiusių šalių planetoje), tokia pozicija pasiekta ne pagerėjusių sveikatos rodiklių dėka. Indekso sudarytojų vertinimu, augimas fiksuojamas išsilavinimo srityje ir ekonomikoje, o sveikatos srityje, priešingai, pagal numatomą gyvenimo trukmę (Lietuvoje ji siekia 72,1 metus), atsiliekama ne tik nuo geriausiai (reitinge pirmaujančiose šalyse ji siekia net 81-83 metus), bet ir nuo geriau įvertintų Centrinės ir Rytų Europos regiono valstybių, pvz. Estijos (74,4 metų), Čekijos (77,7 metų), Slovėnijos (79,6 metų).

Tuo tarpu siekiamybė yra, kad iki 2025 m., kaip teigiama Lietuvos sveikatos 2014-2025 metų programoje[37], bendrosios vidutinės būsimo gyvenimo trukmės riba būtų 77,5 amžiaus, o skirtumas tarp vyrų ir moterų vidutinės būsimo gyvenimo trukmės (ilgėjant vyrų vidutinei būsimo gyvenimo trukmei) nuo 11,06 (2012 m.) sumažėtų iki 8 metų (2025 m.).[38]

---

[34] Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]

[35] Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]

[36] *Human Development Report 2014. (2014).* http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf , žiūrėta [2014-08-17]

[37] Lietuvos sveikatos 2014-2025 metų programa. (2014). https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Lietuvos+sveikatos+2014-2025, žiūrėta [2014-08-24]

[38] Siekiama iki 77,5 amžiaus padidinti vidutinę gyvenimo trukmę. (2014). http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos žiūrėta [2014-08-25]

Tai pasiekti turėtų padėti Programoje įtvirtinti 4 tikslai[39]:

1. sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį;
2. sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką;
3. formuoti sveiką gyvenseną ir jos kultūrą;
4. užtikrinti kokybišką ir efektyvią sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius.

Panašius siekius įvardija ir Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programa.

Rūpinimosi savo sveikata vertinimas. Respondentų nuomonė apie tai, ar Lietuvos moterys ir vyrai pakankamai rūpinasi savo sveikata, pateikta 25 pav.

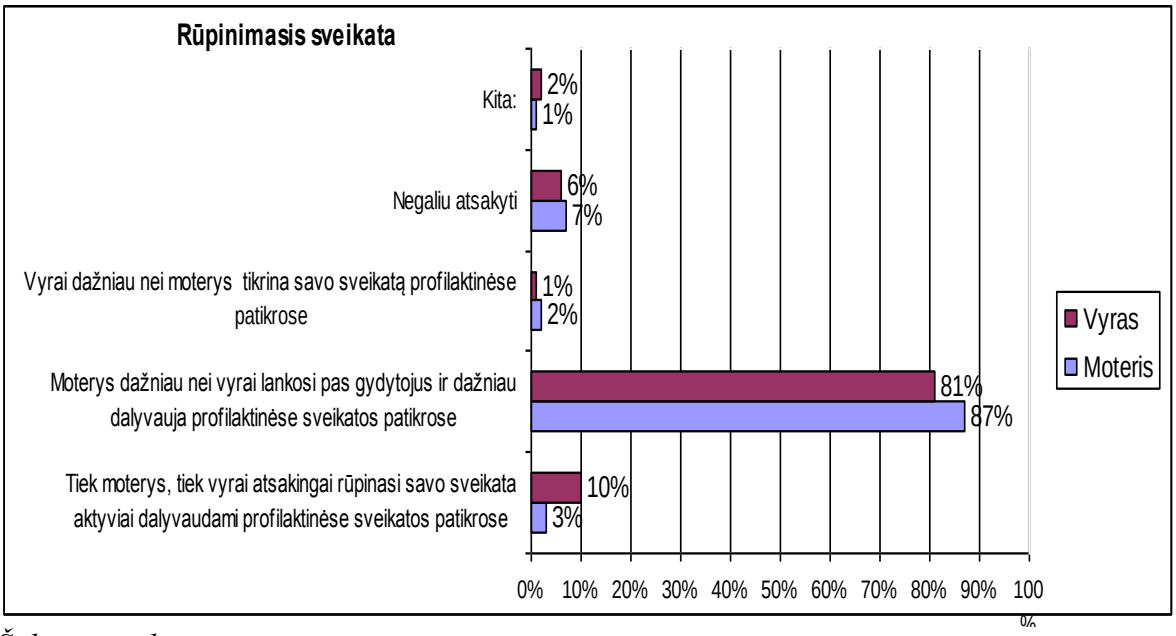

Šaltinis: sudaryta autorių.

25 pav. Respondentų nuomonė rūpinimosi savo sveikata klausimu lyties aspektu, proc.

Duomenų analizė rodo, kad dauguma Lietuvos gyventojų mano, kad moterys dažniau nei vyrai lankosi pas gydytojus ir dažniau dalyvauja profilaktinėse sveikatos patikrose. Tiesą sakant, pačios moterys taip mano kiek dažniau nei vyrai: 87 proc. moterų ir 81 proc. vyrų. Tačiau kiek daugiau vyrų nei moterų (skirtumas 7 proc.) mano, kad tiek moterys, tiek vyrai atsakingai rūpinasi savo sveikata aktyviai dalyvaudami profilaktinėse sveikatos patikrose.

Analizuojant duomenis amžiaus ir gyvenamosios vietovės aspektu, tendencijos išlieka tos pačios (žr. 39 lentelę).

[39] Lietuvos sveikatos 2014-2025 metų programa. (2014). https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Lietuvos+sveikatos+2014-2025, žiūrėta [2014-08-24]

39 lentelė

Respondentų nuomonė rūpinimosi savo sveikata klausimu (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Aspektas	Amžius		Gyvenamoji vieta	
Teiginys	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Tiek moterys, tiek vyrai atsakingai rūpinasi savo sveikata aktyviai dalyvaudami profilaktinėse sveikatos patikrose	6	6	5	8
Moterys dažniau nei vyrai lankosi pas gydytojus ir dažniau dalyvauja profilaktinėse sveikatos patikrose	84	86	84	84
Vyrai dažniau nei moterys tikrina savo sveikatą profilaktinėse patikrose	1	2	2	1
Negaliu atsakyti	7	4	7	6
Kita:	2	1	2	1

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nepriklausomai nuo amžiaus ar gyvenamosios vietos dauguma Lietuvos gyventojų mano, kad moterys savo sveikata rūpinasi daugiau nei vyrai.

Respondentų nuomonės dėl vyrų ir moterų skiriamo dėmesio specifinių ligų profilaktikai (vyrams – prostatos vėžio, moterims – krūties bei gimdos kaklelio vėžio) analizė taip pat patvirtina ankstesnes tendencijas (žr. 26 pav.).

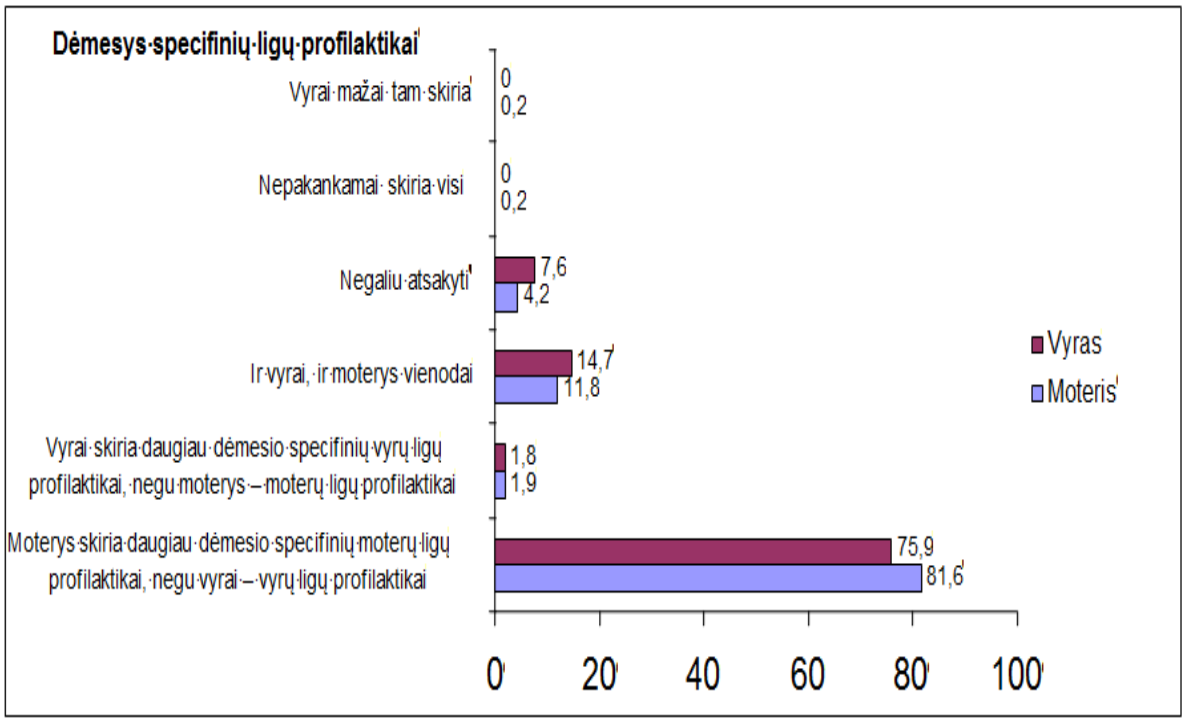

Šaltinis: sudaryta autorių.

26 pav. Dėmesys specifinių ligų profilaktikai (lyties aspektas, proc.)

Specifinių, lyčiai labiau būdingų, ligų profilaktika taip pat daugiau rūpinasi moterys (81,6 proc.) nei vyrai (75,9 proc.). Taip pat kiek daugiau moterų mano, kad jos tai daro dažniau nei vyrai. Kita vertus, iš dalies galima teigti, kad specifinių vyrų ligų profilaktikai vyrai skiria kiek daugiau dėmesio nei apskritai bendrai savo sveikatai. Pvz. kad ir vyrai, ir moterys vienodai skiria dėmesio specifinių ligų profilaktikai mano 14,7 proc. vyrų ir 11,8 proc. moterų, o kad abiejų lyčių atstovai atsakingai rūpinasi savo sveikata aktyviai dalyvaudami profilaktinėse sveikatos patikrose mano 10 proc. vyrų ir 3 proc. moterų.

Tačiau net du kartus daugiau vyrų (7,6 proc.) nei moterų (4,2 proc.) negali atsakyti į klausimą, kas labiau rūpinasi savo sveikata: vyrai ar moterys. Tai rodo, kad, matyt, vyrai tikrai tam skiria mažiau dėmesio nei moterys.

Analizuojant duomenis amžiaus aspektu, bendros tendencijos išlieka nepakitusios (žr. 27 pav.).

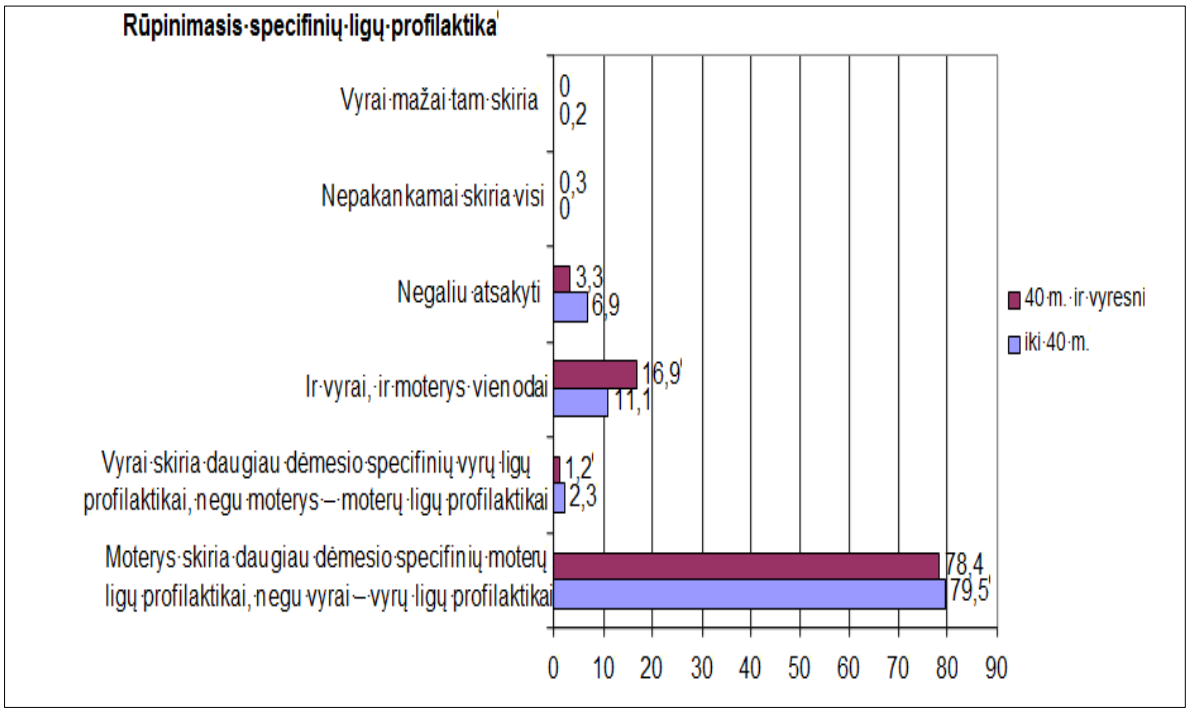

Šaltinis: sudaryta autorių.

27 pav. Dėmesys specifinių ligų profilaktikai (amžiaus aspektas, proc.)

Visų respondentų, nepriklausomai nuo amžiaus, manymu, vis tik moterys skiria daugiau dėmesio ir specifinių ligų profilaktikai. Pusantro karto daugiau vyresnių nei 40 metų amžiaus respondentų (16,9 proc. vyresnio ir 11,1 proc. jaunesnio amžiaus) mano, kad abiejų lyčių atstovai skiria vienodai dėmesio specifinių ligų profilaktikai. Priešingai, beveik dvigubai daugiau jaunesnio amžiaus (3,3 proc. jaunesnių ir 6,9 proc. vyresnių) respondentų negali atsakyti, kurios lyties atstovai labiau rūpinasi specifinių ligų profilaktika. Tikėtina, kad tokius respondentų atsakymus sąlygoja jų pačių gyvenimo patirtis. Matyt, jaunesnieji patys dar nesikreipė į gydytojus dėl minėtų ligų ar jų profilaktikos, todėl ir jų atsakymai yra tokie. Tuo labiau, kad ir minėtos programos daugiau orientuotos į vyresnio amžiaus vyrus ir moteris.

Analizuojant duomenis gyvenamosios vietovės aspektu, galima teigti, kad nedidelė priklausomybė nuo amžiaus egzistuoja (žr. 28 pav.).

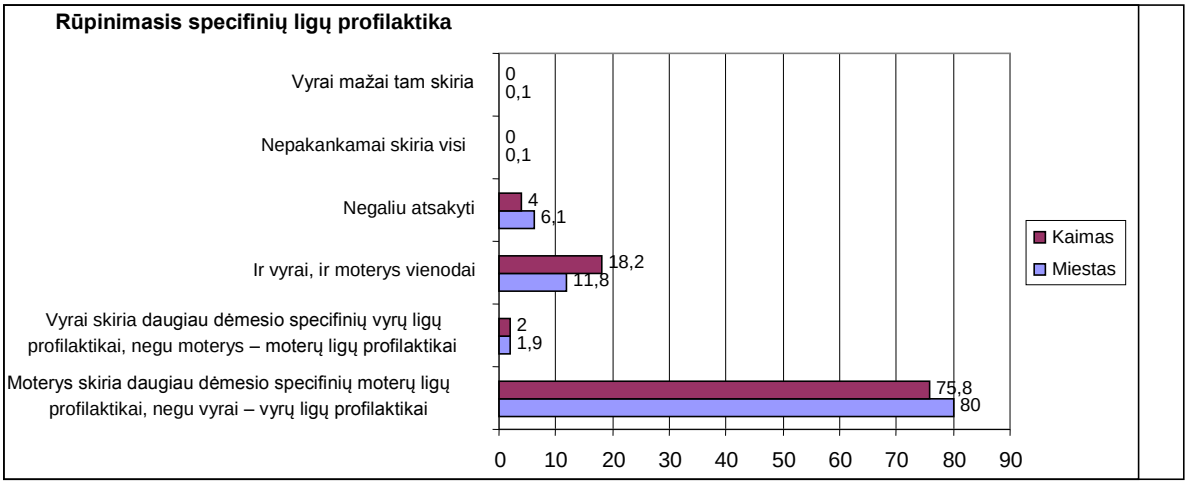

Šaltinis: sudaryta autorių.

28 pav. Dėmesys specifinių ligų profilaktikai (gyvenamosios vietovės aspektas, proc.)

Nuostata, kad moterys skiria daugiau dėmesio specifinių ligų profilaktikai nei vyrai būdingesnė miesto gyventojams. Galbūt todėl, kad ir vyresnio amžiaus, o būtent šioms grupėms dažniausiai yra skirtos minėtos programos, moterų daugiau gyvena mieste nei kaime. Tačiau kaime pusantro karto daugiau manančių, kad vyrai ir moterys specifinių ligų profilaktikos programomis rūpinasi vienodai (18,2 proc. kaimo ir 11,8 proc. miesto gyventojų).

Kaip jau minėjome skirtumas tarp vyrų ir moterų numatomos gyvenimo trukmės yra koreguotinas, todėl be jau išanalizuotų klausimų, respondentams buvo pateiktas klausimas išimtinai orientuotas į vyrų rūpinimąsi savo sveikata. Respondentų buvo prašoma pasakyti savo nuomonę, ar vyrai pakankamai rūpinasi savo sveikata, atlieka profilaktinius sveikatos patikrinimus. (žr. 29 pav.).

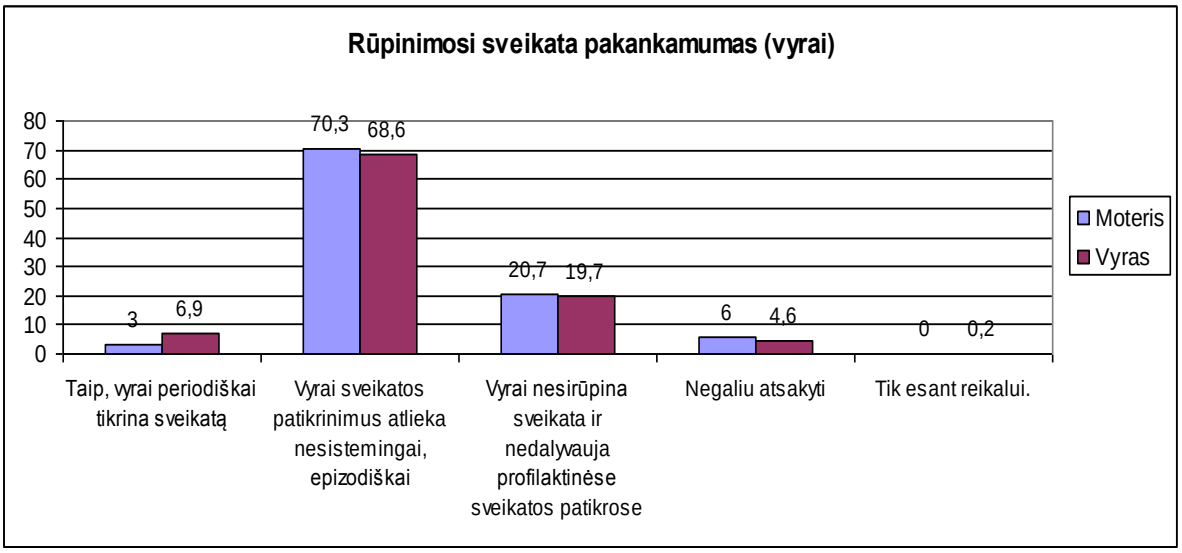

Šaltinis: sudaryta autorių.

29 pav. Rūpinimosi sveikata pakankamumas (lyties aspektas, proc.)

Dauguma Lietuvos vyrų (68,6 proc.) ir moterų (70,3 proc.) mano, kad vyrai sveikatos patikrinimus atlieka nesistemingai ir epizodiškai. Penktadalis respondentų (20,7 proc. moterų ir 19,7 proc. vyrų) mano, kad vyrai visai nesirūpina savo sveikata ir nedalyvauja profilaktinėse sveikatos patikrose. Remiantis nuostata, kad tikėtina, jog respondentų atsakymus tam tikra prasme sąlygoja jų pačių ar jų artimųjų patirtis, tai reiškia, kad beveik penktadalis vyrų taip elgiasi realiai. Kita vertus, vyrų, manančių, kad vyrai periodiškai tikrinasi sveikatą, procentas yra dvigubai didesnis nei taip manančių moterų (6,9 proc. vyrų ir 3 proc. moterų). Galbūt tai suponuoja mintį apie didesnį vyrų domėjimąsi savo sveikata.

Duomenų analizė amžiaus aspektu pateikta 40 lentelėje.

40 lentelė

Respondentų nuomonė apie vyrų rūpinimosi savo sveikata, atliekant profilaktinius sveikatos patikrinimus (amžiaus aspektas, proc.)

Aspektas	**Amžius**	
Teiginys	iki 40 m.	40 m. ir vyresni
Taip, vyrai periodiškai tikrina sveikatą	4,4	5,3
Vyrai sveikatos patikrinimus atlieka nesistemingai, epizodiškai	69,3	70,1
Vyrai nesirūpina sveikata ir nedalyvauja profilaktinėse sveikatos patikrose	20,5	19,8
Negaliu atsakyti	5,7	4,7
Tik esant reikalui	0,2	0,0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Galima teigti, kad nėra priklausomybės nuo amžiaus, t.y. visi respondentai mano, kad dažniausiai vyrai sveikatos patikrinimus atlieka nesistemingai, epizodiškai.

Tuo tarpu respondentų nuomonės priklausomybė nuo gyvenamosios vietos yra didesnė (žr. 41 lentelę).

41 lentelė

Respondentų nuomonė apie vyrų rūpinimosi savo sveikata, atliekant profilaktinius sveikatos patikrinimus (gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	**Gyvenamoji vieta**	
Teiginiai	Miestas	Kaimas
Taip, vyrai periodiškai tikrina sveikatą	4,4	6,1
Vyrai sveikatos patikrinimus atlieka nesistemingai, epizodiškai	70,3	66,7
Vyrai nesirūpina sveikata ir nedalyvauja profilaktinėse sveikatos patikrose	19,9	21,7
Negaliu atsakyti	5,3	5,6
Tik esant reikalui	0,1	0,0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaimo gyventojai pozityviau atsiliepia apie vyrų požiūrį į savo sveikatą. 2 proc. daugiau jų mano, kad vyrai periodiškai tikrina sveikatą, 3,6 proc. mažiau kaimo gyventojų mano, kad vyrai tai daro nesistemingai ir epizodiškai. Kaip jau minėjome, jei manysime, kad respondentų nuomonė sąlygojama jų patirties, galbūt galima daryti prielaidą, kad kaimo gyventojai – vyrai - kiek daugiau rūpinasi savo sveikata. Tačiau žinodami bendrą gyvenimo kaime kontekstą (žalingų įpročių paplitimas, sveikatos paslaugų pasiekiamumą ir pan.), vargu, ar galėtume manyti taip optimistiškai. Laibiau tikėtina, kad vyrai dėmesį sveikatai skiria ne profilaktiniais, o jau gydymo tikslais.

Vienas iš Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos[40] tikslų (taip pat ir kitų programų) yra skirtumo tarp numanomos vyrų ir moterų gyvenimo trukmės mažinimas, ilginant vyrų gyvenimo trukmę. Respondentų nuomonė, kokie veiksniai galėtų padėti pasiekti šio tikslo pateikta 30 pav.

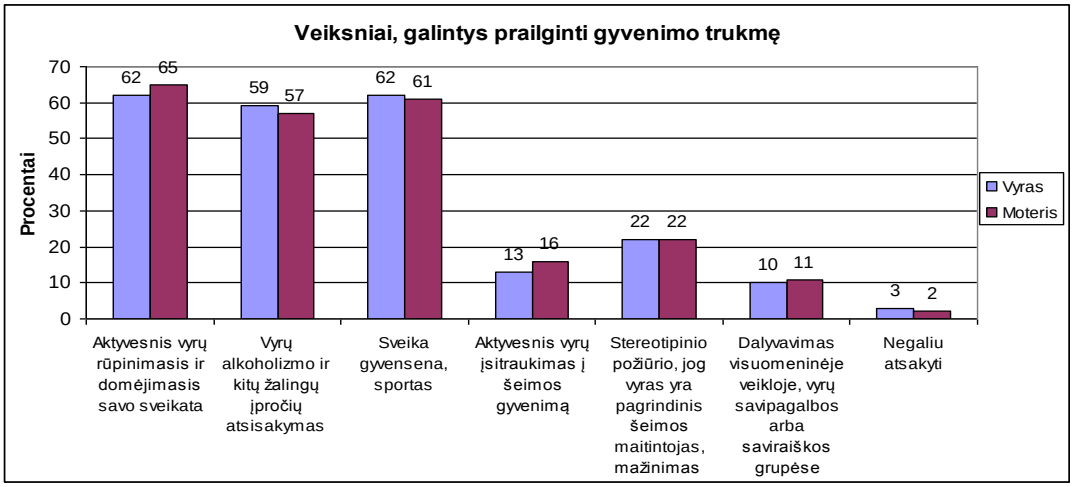

Šaltinis: sudaryta autorių.

30 pav. Veiksniai, galintys prailginti vyrų gyvenimo trukmę (lyties aspektas, proc.)

Beveik du trečdaliai respondentų mano, kad pailginti vyrų gyvenimo trukmę galėtų aktyvesnis vyrų rūpinimasis ir domėjimasis savo sveikata (62 proc. vyrų ir 65 proc. moterų) bei sveika gyvensena ir sportas (62 proc. vyrų ir 61 proc. moterų). Daugiau nei pusė respondentų mano, kad rimtu veiksniu būtų alkoholizmo ir kitų žalingų įpročių atsisakymas (59 proc. moterų ir 57 proc. vyrų). Įdomu, kad šiais klausimais vyrų ir moterų nuomonės beveik sutampa. Taip pat norėtųsi atkreipti dėmesį į tai, kad penktadalis (22 proc.) visų respondentų pasisako už stereotipinio požiūrio į vyrą, kaip į pagrindinį šeimos maitintoją, mažinimą. Tiksliai pasakyti, kas slypi po šiuo teiginiu nėra paprasta, tačiau galima būtų numanyti, kad galbūt tai reiškia, kad siūloma mažinti vyrų darbinį užimtumą, o gal net keisti nuostatą, kad vyrai turi būti stiprūs ir fizine, ir psichine prasme. Kitaip sakant, vyrams nevalia sirgti, jaustis silpnais ir pan.

Kai kurie respondentai mano, kad net didesnis vyrų įsitraukimas į šeimos gyvenimą prailgintų jų gyvenimo trukmę. Tai iš dalies susiję ir su anksčiau įvardintais veiksniais. Tikėtina, kad daugiau dalyvaudami šeimos gyvenime vyrai būtų mažiau linkę į žalingus įpročius, būtų mažiau užimti darbo rinkoje, galėtų daugiau propaguoti sveiką gyvenseną ir

[40] Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]

sportą. Daug dėmesio žalingų įpročių prevencijai skiriama ir šiemet patvirtintoje Lietuvos sveikatos 2014-2025 metų programoj. [41]

Analizuojant duomenis amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, išlieka panašios jau anksčiau įvardintos tendencijos (žr. 42 lentelę).

42 lentelė

Veiksniai, galintys padėti ilginti vyrų gyvenimo trukmę, mažinant moterų ir vyrų amžiaus skirtumą (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	**Amžius**		**Gyvenamoji vieta**	
Teiginiai	iki 40 m.	40 ir vyresni	Miestas	Kaimas
Aktyvesnis vyrų rūpinimasis ir domėjimasis savo sveikata	65	60	65	56
Vyrų alkoholizmo ir kitų žalingų įpročių atsisakymas	59	55	59	53
Sveika gyvensena, sportas	64	57	63	54
Aktyvesnis vyrų įsitraukimas į šeimos gyvenimą	16	13	15	14
Stereotipinio požiūrio, jog vyras yra pagrindinis šeimos maitintojas, mažinimas (siekiant subalansuoto požiūrio, kad tiek vyrai, tiek moterys yra atsakingi už šeimos gerovę)	24	19	23	19
Dalyvavimas visuomeninėje veikloje, vyrų savipagalbos arba saviraiškos grupėse	12	8	10	14
Negaliu atsakyti	2	3	1	5

Šaltinis: sudaryta autorių.

Duomenų analizės pagrindu galime teigti, kad jaunesni nei 40 metų respondentai daugiau nei vyresnieji įvardijo įvairius veiksnius. Tai gali reikšti, kad jaunesnieji respondentai labiau optimistiški vyrų gyvenimo trukmės ilginimo klausimu nei vyresnieji, matyt, jau patys patyrę tam tikras nesirūpinimo savo sveikata pasekmes ir todėl skeptiškai vertinantys įvairias tam tikslui pasiekti skirtas priemones.

Tą patį galima būtų pasakyti ir apie respondentų nuomonę gyvenamosios vietos aspektu. Miesto gyventojai nusiteikę pozityviau nei gyvenantys kaime. Didžiausias skirtumas tarp miesto ir kaimo gyventojų nuomonių yra fiksuojamas pasisakant už aktyvesnį vyrų rūpinimąsi ir domėjimąsi savo sveikata (65 proc. miesto ir 56 proc. kaimo gyventojų) ir už sveiką gyvenseną bei sportą (63 proc. miesto ir 54 proc. kaimo gyventojų).

Tai suponuoja mintį, kad būtent vyresnio amžiaus ir kaimo gyventojus reikėtų ypač skatinti rūpintis sveikata, ugdant nuostatą, kad nei amžius, nei gyvenamoji vietovė nėra kliūtys gyventi sveikai, sportuoti (tam išnaudojant ir natūralias aplinkas, nebūtinai moderniai įrengtus aikštynai ar pan., bet ir šalia esančią natūralią ar dirbtinę gamtinę aplinką (miškas, upė, parkas ir t.t.), ieškant alternatyvių, netradicinių sveikos gyvensenos ir fizinio aktyvumo formų), atsisakyti žalingų įpročių, daugiau laiko skirti šeimai ir visuomeninei veiklai.

[41] Lietuvos sveikatos 2014-2025 metų programa. (2014). https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Lietuvos+sveikatos+2014-2025, žiūrėta [2014-08-24]

Nuostatų kaitos tendencijos išryškėja ir tiriant respondentų nuomonę nėštumo ir vaikų planavimo klausimais. (žr.43 lentelę).

43 lentelė

Respondenčių nuomonės dėl jų elgesio neplanuoto nėštumo atveju pasiskirstymas (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	**Amžius**		**Gyvenamoji vieta**	
	Iki 40 m.	40 ir vyresnės	Miestas	Kaimas
Gimdyti ir auginti vaiką	74	50	69	58
Negali pastoti, neaktualu	1	17	5	8
Daryčiau abortą	7	14	9	8
Negaliu atsakyti, nežinau, pasitarčiau su antrąja puse ir artimaisiais	11	8	10	13
Neatsakė	8	10	7	13

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nors dauguma moterų į klausimą apie sprendimą, kurį jos priimtų nenumatytai pastojusios, atsakytų teigiamai, t.y. gimdytų ir augintų vaiką, vis tik yra tam tikrų skirtumų amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu. Vyresnio amžiaus moterys dvigubai dažniau nei jaunesnės būtų linkusios daryti abortą. Galbūt tokį jų pasirinkimą sąlygoja su amžiumi susijusios rizikos, sveikatos problemos ir pan., o ne savivertė ar stereotipinių nuostatų atsisakymas.

Tuo tarpu jaunesnės respondentės labiau linkusios tartis su artimaisiais ir partneriu. Galbūt tokį sprendimą sąlygojo tai, kad jaunesnio amžiaus respondentės yra labiau priklausomos nuo savo artimųjų, tuo labiau, kad tyrime dalyvavo respondentai nuo 15 metų. Analogiškas klausimas buvo pateiktas ir vyrams (žr. 44 lentelę)

44 lentelė

Respondentų nuomonės dėl jų elgesio neplanuoto partnerės nėštumo atveju pasiskirstymas (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	**Amžius**		**Gyvenamoji vieta**	
	Iki 40 m.	40m. Ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Gimdyti ir auginti vaiką	86	73	82	77
2. Gimdyti vaiką ir atsisakyti jo	1	0	0	1
3. Padaryti abort	3	3	3	2
4. Negaliu atsakyti	10	25	14	21

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nepriklausomai nuo amžiaus ir gyvenamosios vietos dauguma vyrų teigia, kad savo partnerei patartų gimdyti ir auginti vaiką, tačiau jaunesni ir mieste gyvenantys tai linkę padaryti dažniau nei vyresni ir gyvenantys kaime. Nors patariančių darytis abortą arba

gimdyti ir atsisakyti vaiko yra labai nedaug, vis tik tai liudija nenorą prisiimti atsakomybės, dalintis ja kartu su partnere. Nerimą kelia ir negalinčių atsakyti į šį klausimą skaičius: kaime tokių yra apie penktadalis, o vyresnių nei 40 m. netgi ketvirtadalis visų respondentų. Iš vienos pusės tai gali atrodyti, kaip moters sprendimų paisymas, t.y. leidimas jai nuspręsti, kaip elgtis nenumatyto nėštumo atveju. Tačiau, iš kitos pusės, tai gali reikšti ir tai, kad pasirinkusieji tokį atsakymo variantą tiesiog taip pat nenori prisiimti atsakomybės, t.y. linkę visas pareigas ir atsakomybes bet kuriuo atveju primesti moteriai. Tai rodo, kad stereotipiniai moters ir vyro vaidmenys bei atsakomybės realiame gyvenime dar labai gajos.

Nors pastaruoju metu gana daug diskutuojama abortų klausimu, visuomenėje kol kas egzistuoja diametraliai priešingos nuomonės, kurios ir buvo pateiktos tyrime dalyvavusių respondentų vertinimui (žr. 31 pav.).

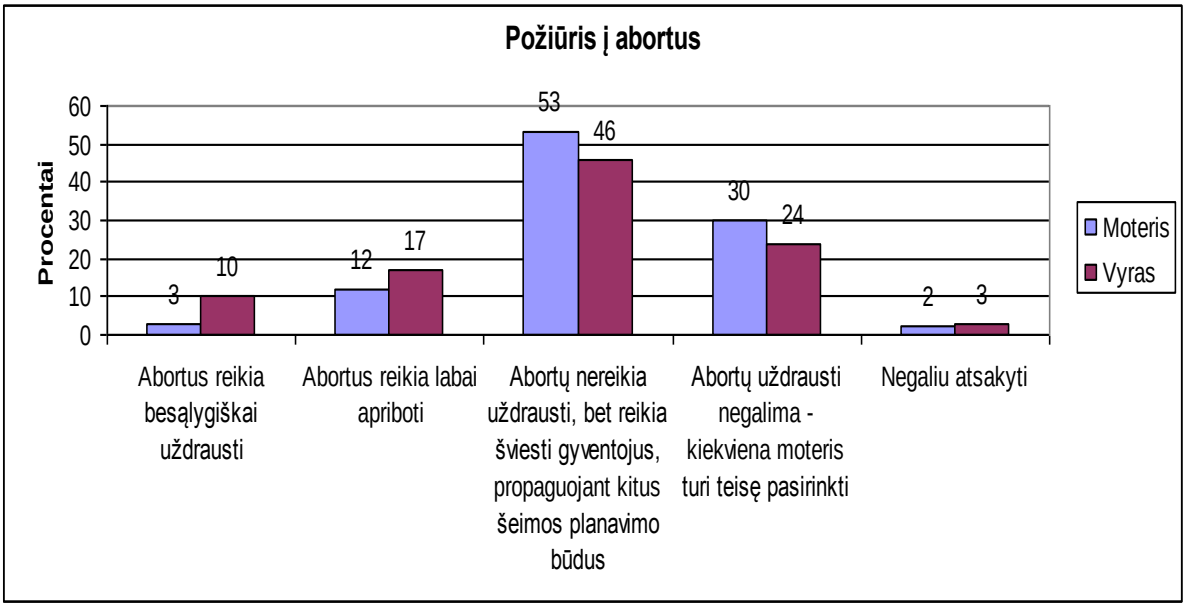

Šaltinis: sudaryta autorių.

31 pav. Požiūris į abortus (lyties aspektas, proc.)

Kaip matome, dauguma respondentų beveik nepriklausomai nuo lyties pasisako už savotišką konsensuso variantą. Jie pritaria teiginiui, kad abortų uždrausti negalima, bet reikia šviesti gyventojus, propaguojant kitus šeimos planavimo būdus. Ši nuostata galėtų būti vertinama teigiamai, t.y. kaip teigiamas postūmis požiūrio į moterį, vyrą, šeimą. Tuo labiau, kad pasisakančių už abortų draudimą ar ribojimą yra praktiškai keletą kartų mažiau nei pasisakančių prieš. Kita vertus, detalesnė analizė vis tik rodo, kad moterys šiuo požiūriu yra liberalesnės nei vyrai: moterų tarpe šis santykis yra 1:5, o vyrų – 1:2,5. Be to, beveik triskart daugiau vyrų pasisako už besąlygišką abortų draudimą. Tokį jų pasirinkimą galėjo sąlygoti tiek patriarchališkos nuostatos – vyro statuso moters ir vyro santykiuose sureikšminimas, prioritetizavimas, tiek realus ir pagrįstas vyrų siekis dalyvauti priimant abiem partneriams svarbius sprendimus. Tai patvirtina ir ketvirto atsakymo pasirinkimas – kiekviena moteris turi teisę pasirinkti. Šį variantą taip pat rinkosi kiek daugiau moterų nei vyrų.

Respondentų nuomonės priklausomybė nuo amžiaus ir gyvenamosios vietovės pateikta 45 lentelėje.

45 lentelė

Respondentų nuomonės abortų klausimu pasiskirstymas (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	Amžius		Gyvenamoji vieta	
	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Abortus reikia besąlygiškai uždrausti	5	7	5	9
2. Abortus reikia labai apriboti	16	11	14	15
3. Abortų nereikia uždrausti, bet reikia šviesti gyventojus, propaguojant kitus šeimos planavimo būdus	49	52	51	47
4. Abortų uždrausti negalima - kiekviena moteris turi teisę pasirinkti	28	27	27	26
5. Negaliu atsakyti	2	3	2	3

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaip matome, dauguma respondentų beveik nepriklausomai nuo amžiaus ar gyvenamosios vietos taip pat pasisako už savotišką konsensuso variantą. Jie pritaria teiginiui, kad abortų uždrausti negalima, bet reikia šviesti gyventojus, propaguojant kitus šeimos planavimo būdus.

Abortų draudimas yra suvokiamas nevienareikšmiškai. Požiūris į jų draudimą ar legalizavimą tam tikra prasme priklauso nuo aplinkybių (žr. 46 lentelę)

46 lentelė

Aplinkybės, respondentų nuomone, pateisinančios abortus (lyties aspektas, proc.)

Pasirinkimai	Pateisinu	Nepateisinu	Negaliu atsakyti	Pateisinu	Nepateisinu	Negaliu atsakyti
	Moterys			Vyrai		
1. Kai motinos sveikatai gresia pavojus	90	3	7	85	5	10
2. Kai yra didelė tikimybė, kad vaikas gims nevisavertis	75	10	16	66	18	16
3. Kai moteris netekėjusi	19	68	13	14	75	12
4. Kai vedusiųjų pora nenori daugiau turėti vaikų	28	58	13	21	66	13
5. Kai moteris tuo metu nenori turėti vaikų	28	58	13	19	68	14
6. Kai moteris pastojo ne savo valia (pvz., buvo išprievartauta)	84	5	11	78	9	13

Šaltinis: sudaryta autorių.

Daugumos respondentų nuomone, pagrindinėmis priežastimis daryti abortą yra atvejai, kai moters sveikatai ar gyvybei gresia pavojus bei kai pastojimas įvyko naudojant prievartą, taip pat kai tikėtinas vaiko apsigimimas. Remiantis tuo, galima būtų teigti, kad

moters sveikata, jos valia, gyvenimo kokybė, t.y. ir ji pati tam tikra prasme visuomenėje yra suvokiama kaip vertybė. Tai būtų traktuotina, kaip pakankamai pozityvus poslinkis lygiaverčių santykių šeimoje kūrimo link. Tuo labiau, kad taip mano ir dauguma moterų. Tai reiškia, kad ir jos pačios suvokia save kaip asmenį, turintį tam tikra vertę ir lygias galimybes dalyvauti šeimai svarbių sprendimų priėmime. Toks poslinkis yra pakankamai svarbus pagrindas tolesnei vyro ir moters vaidmenų kaita ir šeimoje, ir visuomenėje. Kita vertus, minėtos aplinkybės turi tam tikrą objektyvų pagrindą, t.y. nepriklauso arba ne visiškai priklauso nuo pačios moters valios. Tuo tarpu priežastys, kurios gali būti traktuojamos kaip didžia dalimi priklausomos ir valdomos pačios moters (pvz. nesantuokinis nėštumas, nenoras turėti vaikų būtent tuo metu, netgi poros nenoras turėti vaikų), jau nėra laikomos pateisinamomis priežastimis abortui. Tokiu būdu lyg bandoma pasakyti, kad galvoti reikėjo iki pastojant.

Taip pat matyti, kad vyrai visais atvejai mažiau pateisina ir daugiau linkę nepateisinti abortų nei moterys. Tai galbūt suponuotų išsamesnio vyrų švietimo šeimos planavimo, lyčių lygybės, atsakomybių pasiskirstymo šeimoje ir kt. klausimais poreikį.

Analizuojant atsakymus į šį klausimą amžiaus aspektu, ryškėja tendencija, kad vyresnio amžiaus asmenys yra liberalesni. (žr. 47 lentelę).

47 lentelė

Aplinkybės, respondentų nuomone, pateisinančios abortus (amžiaus aspektas, proc.)

Pasirinkimai	Pateisinu	Nepateisinu	Negaliu atsakyti	Pateisinu	Nepateisinu	Negaliu atsakyti
	Iki 40 metų			40 m. ir vyresni		
1. Kai motinos sveikatai gresia pavojus	87	5	8	89	3	8
2. Kai yra didelė tikimybė, kad vaikas gims nevisavertis	72	13	15	69	14	17
3. Kai moteris netekėjusi	17	73	10	16	67	16
4. Kai vedusiųjų pora nenori daugiau turėti vaikų	24	64	12	27	58	15
5. Kai moteris tuo metu nenori turėti vaikų	25	63	12	23	60	17
6. Kai moteris pastojo ne savo valia (pvz., buvo išprievartauta)	84	5	10	76	9	14

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kita vertus, tai galėtų sąlygoti ir tai, kad, kaip jau minėjome anksčiau, vyresnio amžiaus asmenys yra linkę neprisiimti atsakomybės, nusišalinti nuo tokių sprendimų priėmimo, o ne dalintis šia atsakomybe kartu su partnere.

Kiek šioje situacijoje svarbi yra gyvenamoji vieta, matyti 48 lentelėje.

48 lentelė

Aplinkybės, respondentų nuomone, pateisinančios abortus (gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Pasirinkimai	Pateisinu	Nepateisinu	Negaliu atsakyti	Pateisinu	Nepateisinu	Negaliu atsakyti
	Miestas			Kaimas		
1. Kai motinos sveikatai gresia pavojus	89	3	7	81	8	12
2. Kai yra didelė tikimybė, kad vaikas gims nevisavertis	73	12	16	64	20	16
3. Kai moteris netekėjusi	18	71	11	12	71	17
4. Kai vedusiųjų pora nenori daugiau turėti vaikų	27	61	13	20	66	15
5. Kai moteris tuo metu nenori turėti vaikų	25	61	13	20	67	14
6. Kai moteris pastojo ne savo valia (pvz., buvo išprievartauta)	83	6	11	78	8	14

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nors bendros tendencijos išlieka tos pačios, kaip ir analizuojant 68 lentelės duomenis, remtis šiais rezultatais galima būtų teigti, kad miesto gyventojai vėlgi yra liberalesni abortus pateisinančių priežasčių aspektu.

Toks nuolatinis stereotipinių nuostatų pasireiškimas kaime gyvenančių asmenų tarpe taip pat suponuoja prielaidą, kad įvairios edukacinės, šviečiamosios, informacinės veiklos turėtų būti daugiau orientuotos į šią visuomenės grupę.

2.4 skyriaus išvados

1. Remiantis atliktu tyrimu, galima būtų teigti, kad moterys (nepriklausomai nuo amžiaus ar gyvenamosios vietovės) labiau nei vyrai rūpinasi savo sveikata, t.y. dažniau lankosi pas gydytojus, dalyvauja profilaktinėse sveikatos patikrose, specifinių ligų profilaktikos programose ir pan. Tačiau specifinių vyrų ligų profilaktikai vyrai skiria kiek daugiau dėmesio nei savo sveikatai apskritai.

2. Daugumos Lietuvos gyventojų nuomone, vyrai sveikatos patikrinimus atlieka nesistemingai ir epizodiškai, o remiantis nuostata, kad tikėtina, jog respondentų atsakymus

tam tikra prasme sąlygoja jų pačių ar jų artimųjų patirtis, tai reiškia, kad beveik penktadalis vyrų taip elgiasi ir realiai.

3. Tai, kad beveik dvigubai daugiau jaunesnio amžiaus respondentų neturėjo nuomonės, kurios lyties atstovai labiau rūpinasi specifinių ligų profilaktika, suponuoja mintį, kad jie per mažai domisi įvairių ligų profilaktika, o tai, savo ruožtu, didina riziką jiems susirgti įvairiomis lėtinėmis ligomis.

4. Nors kaimo gyventojai pozityviau atsiliepia apie vyrų požiūrį į savo sveikatą, tačiau žinant bendrą gyvenimo kaime kontekstą (žalingų įpročių paplitimas, sveikatos paslaugų pasiekiamumą ir pan.), labiau tikėtina, kad vyrai, ypač gyvenantys kaime, dėmesį sveikatai skiria ne profilaktiniais, o jau gydymo tikslais.

5. Priimtiniausiomis priemonėmis, kurios galėtų pailginti vyrų gyvenimo trukmę, įvardijamas aktyvesnis vyrų rūpinimasis ir domėjimasis savo sveikata, sveika gyvensena ir sportas, alkoholizmo ir kitų žalingų įpročių atsisakymas, net didesnis vyrų įsitraukimas į šeimos gyvenimą. Toks požiūris suponuoja prielaidą apie galimus pokyčius stereotipiniame požiūryje į vyrą, kaip į pagrindinį šeimos maitintoją, kuris „negali“ sirgti, būti silpnas ir pan. Tikėtina, kad daugiau dalyvaudami šeimos gyvenime vyrai būtų mažiau linkę į žalingus įpročius, būtų mažiau užimti darbo rinkoje, galėtų daugiau propaguoti sveiką gyvenseną ir sportą.

6. Jaunesnieji ir mieste gyvenantys respondentai labiau optimistiški vyrų gyvenimo trukmės ilginimo klausimu nei vyresnieji ir gyvenantys kaime. Tai suponuoja mintį, kad būtent vyresnio amžiaus ir kaimo gyventojus reikėtų ypač skatinti rūpintis sveikata, ugdant nuostatą, kad nei amžius, nei gyvenamoji vietovė nėra kliūtys gyventi sveikai, sportuoti (tam išnaudojant ir natūralias aplinkas, nebūtinai moderniai įrengtus aikštynai ar pan., bet ir šalia esančią natūralią ar dirbtinę gamtinę aplinką (miškas, upė, parkas ir t.t.), ieškant alternatyvių, netradicinių sveikos gyvensenos ir fizinio aktyvumo formų), atsisakyti žalingų įpročių, daugiau laiko skirti šeimai ir visuomeninei veiklai

7. Nors dauguma moterų nenumatyto pastojimo atveju būtų linkusios gimdyti ir auginti vaiką, vyresnio amžiaus moterys dvigubai dažniau nei jaunesnės būtų linkusios daryti abortą. Tikėtina, kad tokį jų pasirinkimą labiau sąlygojo su amžiumi susijusios rizikos, sveikatos problemos ir pan., o ne žema savivertė ar stereotipinės nuostatos.

8. Nepriklausomai nuo amžiaus ir gyvenamosios vietos dauguma vyrų savo partnerei patartų gimdyti ir auginti vaiką, tačiau jaunesni ir mieste gyvenantys tai linkę padaryti dažniau nei vyresni ir gyvenantys kaime. Tarp pastarųjų daugiau buvo ir tokių, kurie neturėjo nuomonės šiuo klausimu, kas, savo ruožtu, gali būti traktuojama kaip nusišalinimas nuo tokio pobūdžio klausimų sprendimo, visą atsakomybę už sprendimą ir jo pasekmes paliekant moteriai.

9. Dauguma abiejų lyčių respondentų laikosi nuosaikios politikos abortų atžvilgiu: abortų uždrausti negalima, bet reikia šviesti gyventojus, propaguojant kitus šeimos planavimo būdus. Tačiau moterys šiuo požiūriu yra kiek liberalesnės nei vyrai. Jos dažniau pritaria ir moterų teisei pasirinkti. Tuo tarpu beveik triskart daugiau vyrų pasisako už besąlygišką abortų draudimą.

10. Pagrindinės priežastys, pateisinančios abortą, yra atvejai, kai moters sveikatai ar gyvybei gresia pavojus bei kai pastojimas įvyko naudojant prievartą, taip pat kai tikėtinas vaiko apsigimimas. Tai liudytų nuostatą, kad moters sveikata, jos valia, gyvenimo kokybė, t.y. ir ji pati, tam tikra prasme visuomenėje yra suvokiama kaip vertybė. Ir tai būtų pakankamai pozityvus poslinkis lygiaverčių santykių šeimoje kūrimo link. Tuo labiau, kad taip mano ir dauguma moterų. Tai reiškia, kad ir jos pačios suvokia save kaip asmenį, turintį tam tikra vertę ir lygias galimybes dalyvauti šeimai svarbių sprendimų priėmime. Toks

poslinkis yra pakankamai svarbus pagrindas tolesnei vyro ir moters vaidmenų kaita ir šeimoje, ir visuomenėje.

11. Priežastys, kurios gali būti traktuojamos kaip didžia dalimi priklausomos ir valdomos pačios moters (pvz. nesantuokinis nėštumas, nenoras turėti vaikų būtent tuo metu, netgi poros nenoras turėti vaikų), jau nėra laikomos pateisinamomis priežastimis abortui. Vyrų, kaip ir vyresnio amžiaus bei gyvenančių kaime respondentų, nuomonė šiuo požiūriu yra griežtesnė nei moterų, jaunesnių ir mieste gyvenančių respondentų.

12. Toks nuolatinis stereotipinių nuostatų pasireiškimas kaime gyvenančių asmenų tarpe taip pat suponuoja prielaidą, kad įvairios edukacinės, šviečiamosios, informacinės veiklos turėtų būti daugiau orientuotos į šią visuomenės grupę. Be to, tikslingas būtų glaudesnis įvairių sektorių ir valstybės tarnybų bendradarbiavimas priimant sprendimus, susijusius su visuomenės sveikatos priežiūra.

2.5. Moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo instituciniai mechanizmai

„Instituciniai mechanizmai“ labai supaprastintai, reiškia, **kas** turi veikti ir **kaip,** kad atsirastų rezultatai. T.y., kokios institucijos turi veikti, kokie metodai/technologijos turi būti taikomos, kad moterų ir vyrų lygybės tikslai būtų pasiekti. Instituciniai lyčių lygybės mechanizmai yra viena iš dvylikos Jungtinių tautų Pekino Veiksmų Platformos (PVP), kuriai JT šalys narės pritarė 1995 metais, kritinių sričių siekiant moterų ir vyrų lygybės tikslų. PVP konstatuota, kad valstybėse narėse įkurtos institucijos moterų pažangai ir lyčių lygybei skiriasi savo forma ir efektyvumu, kad lyčių lygybės institucijos stokoja žmogiškųjų ir finansinių išteklių. Neretai už lyčių lygybę atsakingos struktūros yra integruotos kitose struktūrose, neturi aiškių įgaliojimų ir pakankamų resursų. Institucinių mechanizmų nebuvimas ar jų funkcionavimo efektyvumu stoka- esminė kliūtis siekiant lyčių lygybės tikslų.

Todėl vienu Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai prioritetų buvo moterų ir vyrų lygybės institucinių mechanizmų efektyvumo užtikrinimas. Institucinių mechanizmų rodikliai visoms ES valstybėms narėms buvo nustatyti 2006 metais, Suomijai pirmininkaujant Europos Sąjungai. Lietuva, pirmininkaudama Europos Sąjungos Tarybai, paprašė Europos Lyčių lygybės instituto parengti Europos Sąjungos valstybių narių institucinių mechanizmų padėties analitinę lyginamąją apžvalgą pagal 2006 metais nustatytus rodiklius bei pateikti išvadas apie esamą padėtį bei rekomendacijas dėl efektyvumo didinimo. Studijos duomenų pagrindu parengtos ES Tarybos išvados, kuriose Valstybėms narėms pasiūlyti veiksmai institucinių mechanizmų efektyvumo ir veiksmingumo tobulinimui, kad moterų ir vyrų lygios galimybės visose srityse būtų užtikrinamos sparčiau.

Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos poveikio vertinimo metu atliktas gyventojų nuomonės tyrimas apie Lietuvoje veikiančius moterų ir vyrų lygių galimybių institucinius mechanizmus. Respondentai buvo paprašyti įvertinti tiek Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, tiek moterų ir vyrų lygių galimybių institucinio mechanizmo struktūras.

Su Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu gerai susipažinę šiek tiek daugiau kaip trečdalis respondentų. Į klausimą „Ar esate susipažinęs (-usi) su LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu?“ neigiamai atsakė daugiau kaip pusė respondentų (žr. 32 pav.).

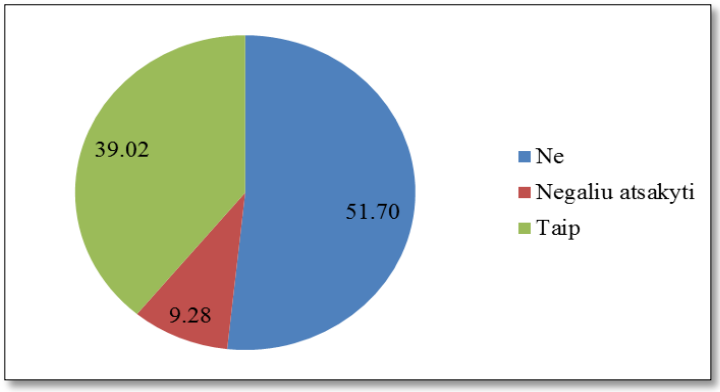

Šaltinis: sudaryta autorių.

32 pav. Lietuvos gyventojų žinios apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, proc.

Dar mažiau, tik 1,5 proc., respondentų teigė, kad praktiškai pasinaudojo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu: iš jų 33 proc. moterų ir 67 procentai vyrų. Į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą kreipėsi vos keletas (0,06 proc.) respondentų: 3 vyrai ir 3 moterys.

Respondentai buvo paprašyti pažymėti, kaip jie gerai yra susipažinę su moterų ir vyrų lygių galimybių institucinio mechanizmo struktūrų veikla. Jų atsakymų suvestinė yra pateikta 49 lentelėje.

49 lentelė

Respondentų žinios apie moterų ir vyrų lygių galimybių institucinio mechanizmo struktūrą (moterų ir vyrų aspektas, proc.)

	Esu gerai susipažinęs (-usi)		Tik esu girdėjęs (-jusi)		Negaliu atsakyti	
	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
LR Seimo Moterų parlamentinė grupė	6	6	72	72	22	23
LR Seimo Žmogaus teisių komitetas	10	9	81	79.	9	13
LR Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetas	9	9	83	78	8	14
Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba	15	12	76	74	9	13
LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Moterų ir vyrų lygybės skyrius	9	7	74	68	17	25
Moterų ir vyrų lygių galimybių tarpministerinė komisija	3	7	66	61	30	32.
Moterų nevyriausybinės organizacijos	18	8	71	75	11	18.
Moterų grupės Lietuvos profesinėse sąjungose ir darbdavių organizacijose	8	8	70	61	22	32.
Lyčių studijų centrai Lietuvos universitetuose	13	8	68	67	18	25

Šaltinis: sudaryta autorių.

Pažymėtina, kad moterys yra geriau nei vyrai susipažinę su moterų ir vyrų lygių galimybių institucinio mechanizmo struktūromis: 18 proc. moterų gerai susipažinę su moterų nevyriausybinėmis organizacijomis, 15 proc. – su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 13 proc. – su Lyčių studijų centrais Lietuvos universitetuose. Vyrų tarpe labiausiai žinoma Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (12 proc.). Visos šio institucinio mechanizmo struktūros yra pakankamai gerai matomos visuomenėje: apie visas jų gerai žino arba bent buvo girdėję ne mažiau kaip du trečdaliai respondentų.

Mažiau nei pusė respondentų, 37,82 proc., buvo girdėję apie Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių programą. Tačiau dauguma respondentų negalėjo atsakyti į šį klausimą, ar ši programa yra pakankamai finansuojama. Atsakymų į klausimą „Ar Jūsų nuomone, ši programa yra pakankamai finansuojama, kad joje numatytos priemonės būtų matomos Lietuvoje?“ procentinė išraiška pavaizduota 33 pav.

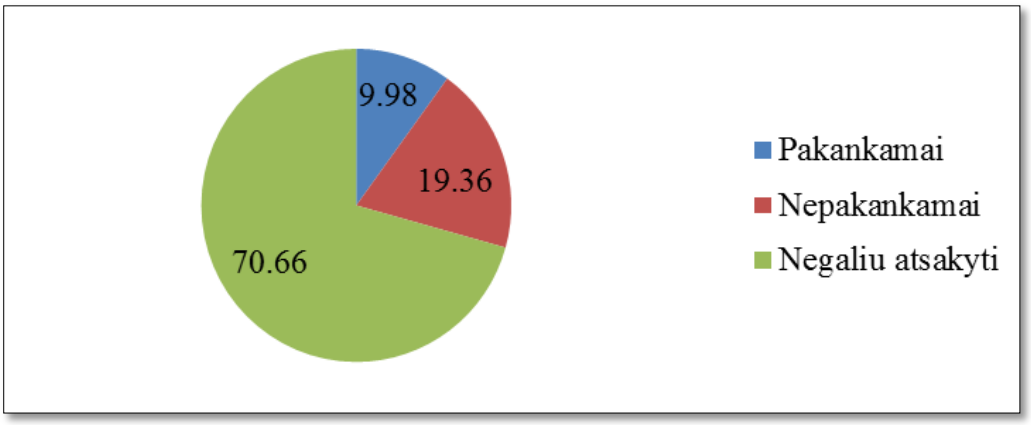

Šaltinis: sudaryta autorių.

33 pav. Lietuvos gyventojų nuomonė apie Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos finansavimą, proc.

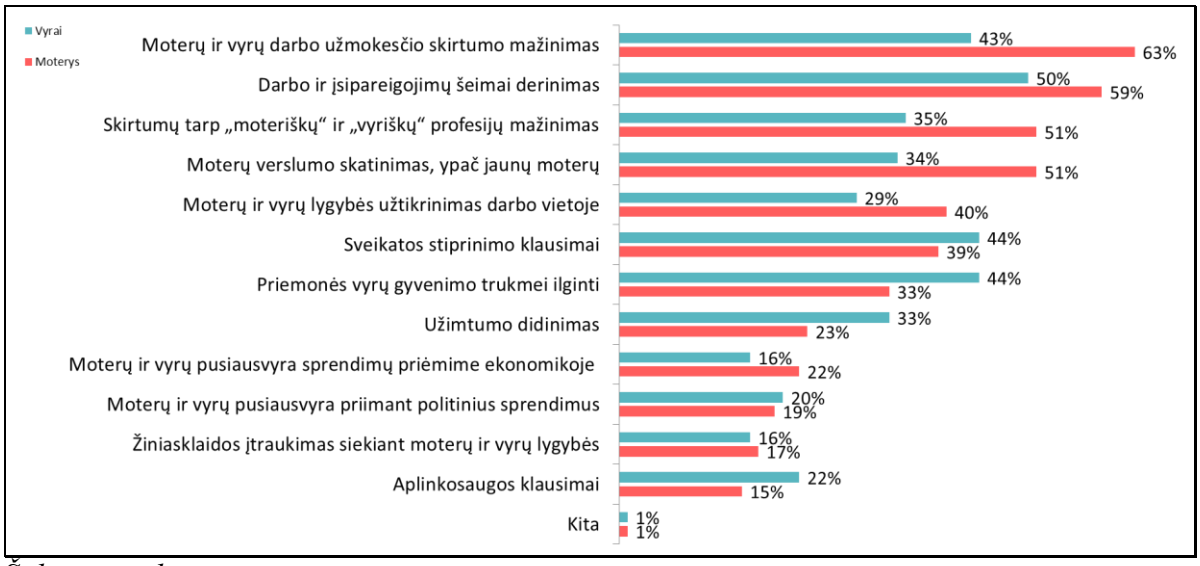

Šaltinis: sudaryta autorių.

34 pav. Lietuvos gyventojų nuomonė apie svarbiausius moterų ir vyrų lygybės klausimus, kurie turėtų būti įtraukti į naująją Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių programą, proc.

Paklausti apie priemones, kurios galėtų būti įtrauktos į naująją Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių programą, labiausiai pritarė priemonėms, skirtoms moterų ir vyrų darbo užmokesčio mažinimui bei darbo ir įsipareigojimo šeimai derinimui. Siūlant priemones moterų ir vyrų nuomonės šiek tiek skyrėsi (žr. 34 pav.)

Apie moterų ir vyrų lygių galimybių institucinio mechanizmo grandies savivaldybių lygmenyje sukūrimo svarbą Lietuvos visuomenėje vis dar nepakankamai yra diskutuojama, todėl tai paaiškina faktą, kad moterų ir vyrų lygių galimybių konsultanto pareigybės įvedimui pritarė tik 21,15 proc. respondentų, 22,85 proc. prieštaravo šios pareigybės įvedimui, o likusieji 56 proc. respondentų dėl žinių stokos negalėjo atsakyti į šį klausimą.

Respondentai pritarė, jog didelis vaidmuo įgyvendinant moterų ir vyrų lygias galimybes tenka nevyriausybinėms organizacijoms. Jų veiklos svarbą gerai ir labai gerai įvertino 46,31 proc. respondentų (žr. 35 pav.).

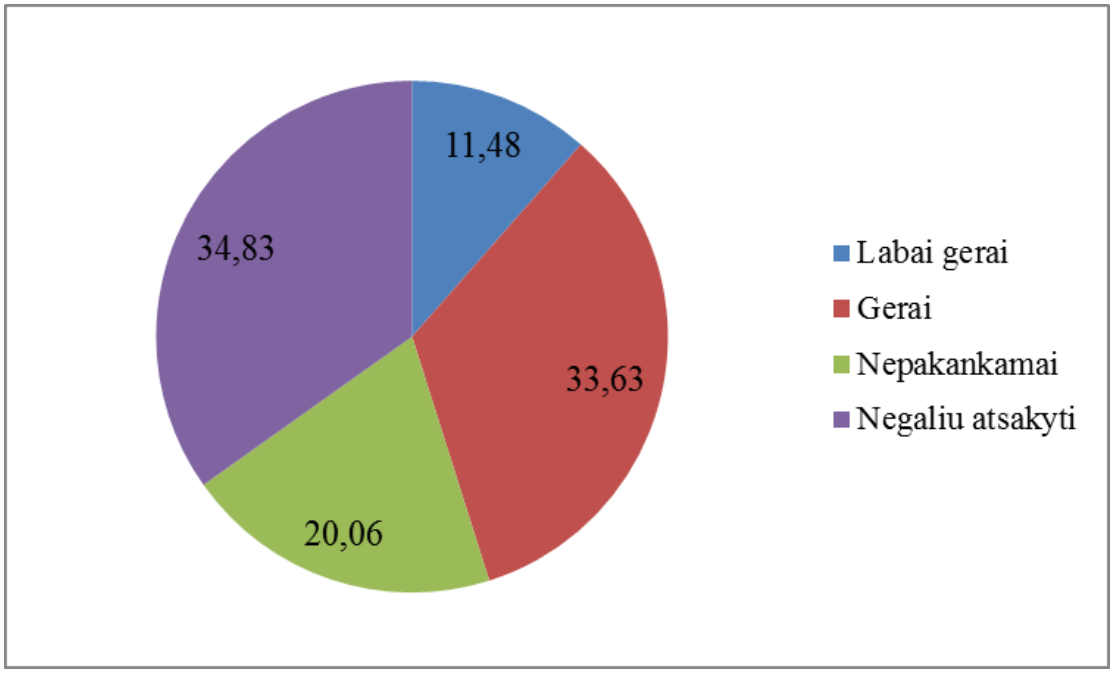

Šaltinis: sudaryta autorių.

35 pav. Lietuvos moterų nevyriausybinių organizacijų svarbos, siekiant moterų ir vyrų lygybės, vertinimas proc.

Iki šiol Lietuvoje nėra nustatytas nevyriausybinių organizacijų, dirbančių moterų ir vyrų lygių galimybių srityje finansavimo mechanizmas. Šios organizacijos negali pakankamai efektyviai atlikti savo funkcijų, siekiant praktinio moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo. Nevyriausybinės organizacijos jau ne kartą buvo siūlę įvairias finansavimo schemas. Tam pritarė ir apklausoje dalyvavę respondentai. Moterų ir vyrų atsakymų į klausimą „Kaip Lietuvoje turėtų būti remiama nevyriausybinių organizacijų, dirbančių moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimo srityje, veikla?“ procentinė išraiška pateikta 36 pav.

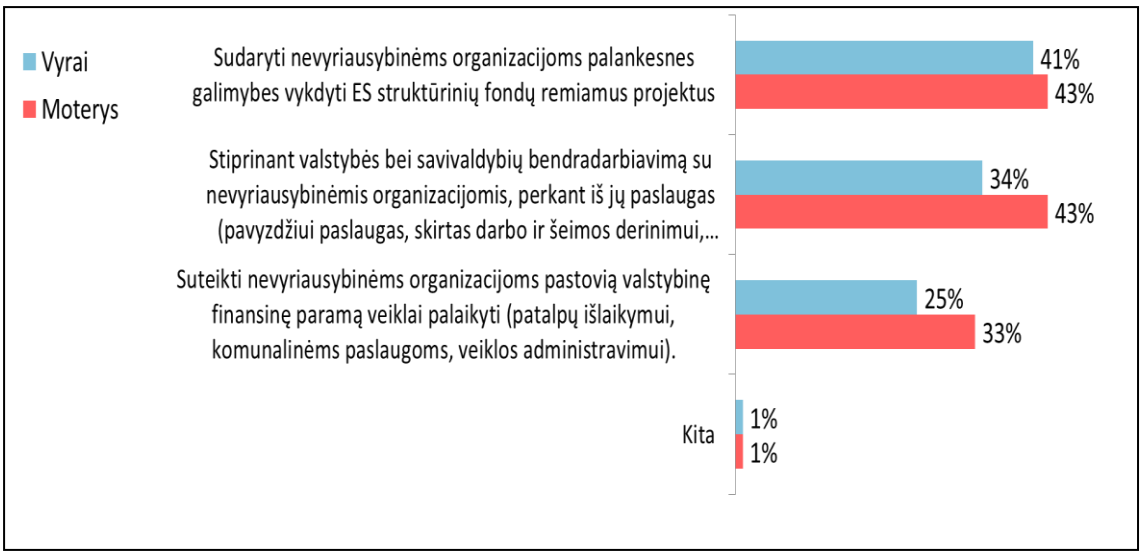

Šaltinis: sudaryta autorių.

36 pav. Lietuvos nevyriausybinių organizacijų, dirbančių moterų ir vyrų lygybės srityje, rėmimo būdai, proc.

Mokymų apie moterų ir vyrų lygas galimybes vertinimas. Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių programoje didelis dėmesys buvo skiriama visuomenės švietimui ir mokymui. Moterų ir vyrų atsakymai apie dalyvavimą mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybes pateikti 37 ir 38 pav.

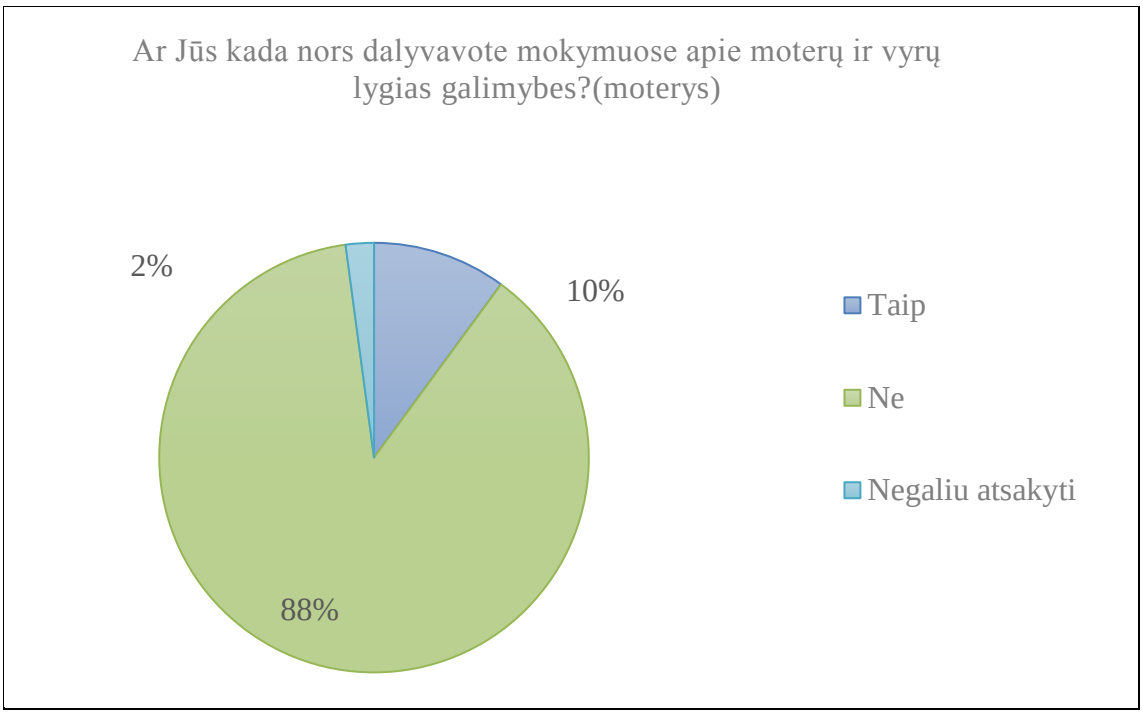

Šaltinis: sudaryta autorių.

37 pav. Moterys dalyvavusios mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybes, proc.

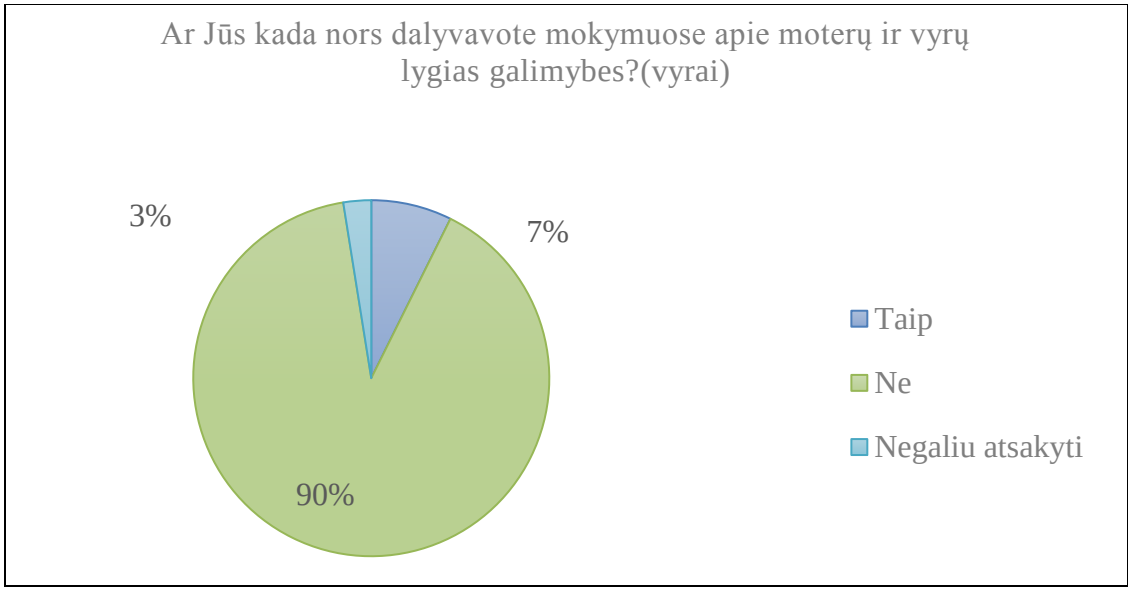

Šaltinis: sudaryta autorių.

38 pav. Vyrai dalyvavę mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybes, proc.

Mokymuose dalyvavę respondentai teigiamai įvertino mokymų naudą, padedant suprasti moterų ir vyrų nelygybės problemas bei jų sprendimo būdus. Labai naudingais vertino 21 proc. mokymuose dalyvavusių moterų ir 41 proc. vyrų, naudingais – 60 proc. moterų ir 41 proc. vyrų. Taigi, palankiai įvertimo mokymus daugiau nei 80 procentų respondentų. (žr. 39 ir 40 pav.).

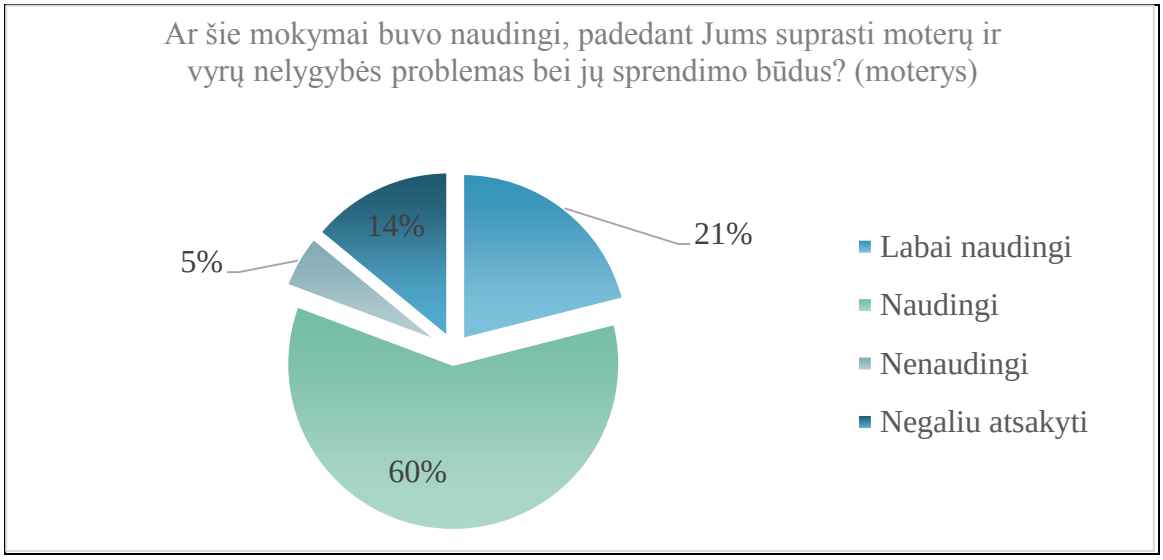

Šaltinis: sudaryta autorių.

39 pav. Moterų, dalyvavusių mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybes, mokymų naudos įvertinimas, proc.

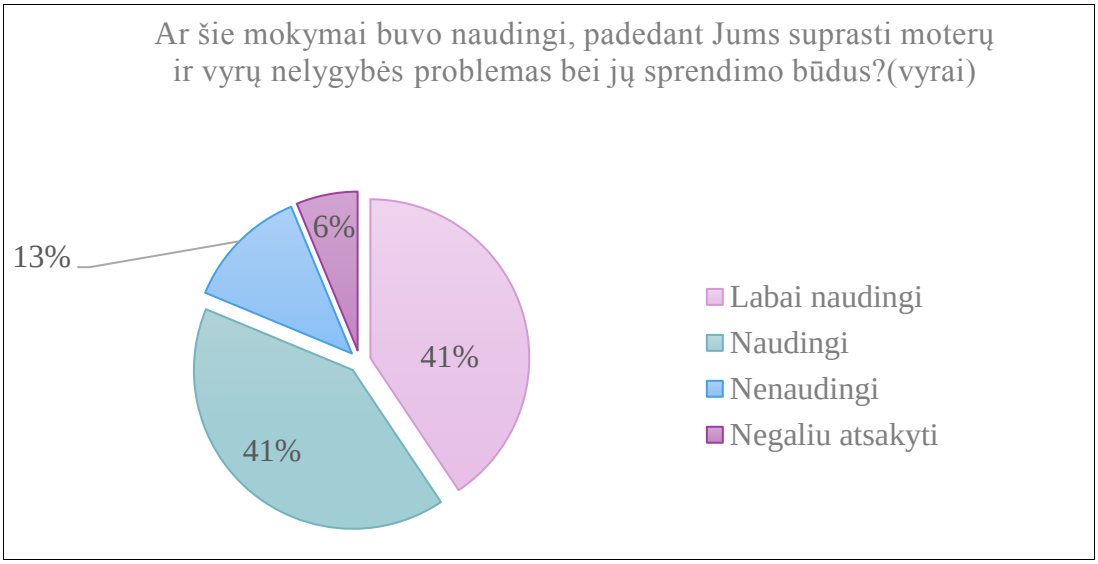

Šaltinis: sudaryta autorių.

40 pav. Vyrų, dalyvavusių mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybes, mokymų naudos įvertinimas, proc.

Beveik pusė visų respondentų dalyvavusių mokymuose (49 proc. moterų ir 47 proc. vyrų) įgytas mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybe praktiškai pritaikė gerinant tarpusavio santykius su aplinkiniais. Ketvirtadalis šiuose mokymuose dalyvavusių respondentų rado praktinį įgytų žinių pritaikymą darbe. (žr. 41 pav.).

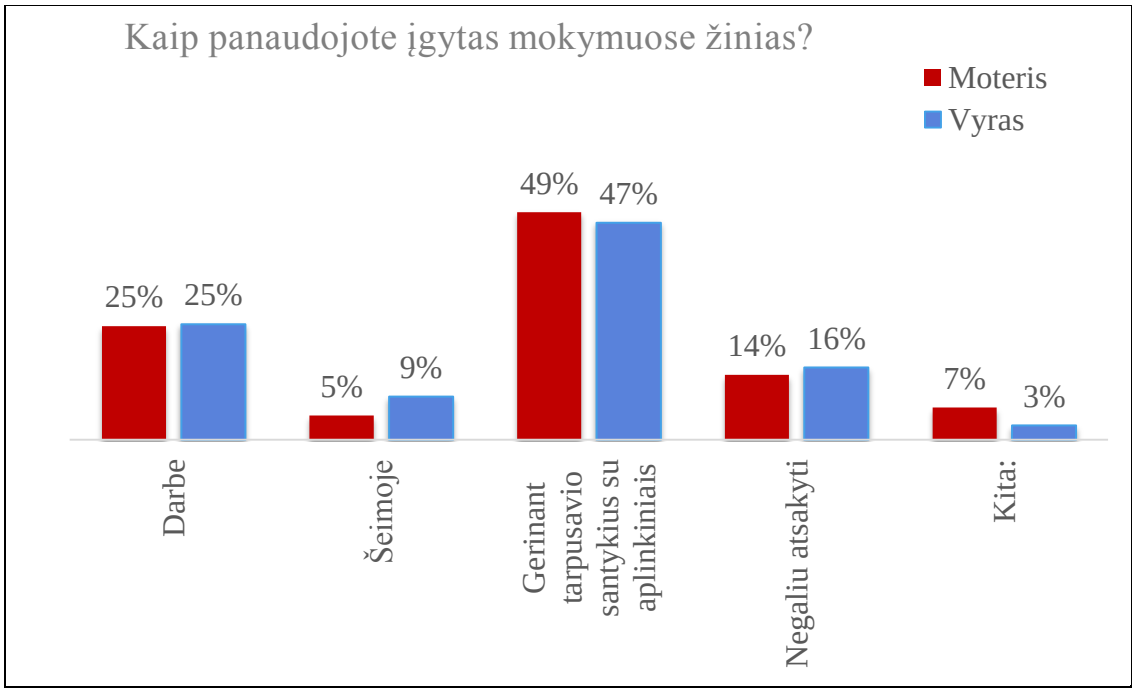

Šaltinis: sudaryta autorių.

41 pav. Mokymuose apie moterų ir vyrų lygias galimybes įgytų žinių praktinio pritaikymo įvertinimas, proc.

2.5 skyriaus išvados

1) Remiantis atliktos apklausos rezultatais bei 2013 m. Socialinių inovacijų fondo atlikto tyrimo apie Lietuvos moterų ir vyrų lygių galimybių institucinių mechanizmų efektyvumą rezultatais galima teigti, kad „Gerai išvystyti, tarpusavyje koordinuojami ir nepriekaištingai funkcionuojantys moterų ir vyrų lygybės mechanizmai daro poveikį teigiamiems pokyčiams moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimui“.
2) Tyrimo metu atskleisti kai kurie moterų ir vyrų lygybės mechanizmo trūkumai ir suformuluoti pasiūlymai šio mechanizmo tobulinimui.

Lietuvos moterų ir vyrų lygybės institucinio mechanizmo trūkumai bei kliūtys jo efektyviam funkcionavimui bei siūlymai jo tobulinimui

Siekiant moterų ir vyrų lygių galimybių faktinio įgyvendinimo ypatingai svarbu užtikrinti visų institucijų, atsakingų už moterų ir vyrų lygybę, efektyvų bendravimą ir bendradarbiavimą. Moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programoje buvo pažymėta, kad „*tarptautiniai teisės aktai, kiti tarptautiniai dokumentai nustato, kad* ***lyčių lygybės politikos įgyvendinimo sėkmę*** *užtikrina tinkamai veikiančios institucijos, aiški jų struktūra, kompetencijos ir funkcijų pasiskirstymas, darbuotojų gebėjimas deramai spręsti lyčių lygybės klausimus, taip pat glaudus įvairių struktūrų bendradarbiavimas, veiklos poveikio stebėsena, rezultatų vertinimas ir reguliari atskaitomybė*“.

Lietuvoje sukurtas institucinis moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas, tačiau ne visuose lygmenyse moterų ir vyrų lygių galimybių siekiama pakankamai efektyviai. Pažymėtina, kad net JTO CEDAW Komitetas savo rekomendacijose Lietuvai dėl moterų ir vyrų lygių galimybių institucinio mechanizmo siūlo tobulinti institucinio mechanizmo funkcionavimą.

Pasiūlymai dėl mechanizmo tobulinimo galimybių <u>Vyriausybiniame lygmenyje</u>

JT CEDAW Komitetas yra atkreipęs dėmesį į moterų ir vyrų lygybės mechanizmo žmogiškųjų ir finansinių išteklių trūkumą. Savo pastebėjimuose Lietuvai jis siūlo imtis veiksmų, kad nacionaliniai mechanizmai būtų stiprinami didinant žmogiškuosius ir finansinius išteklius, kad institucijos galėtų veiksmingiau įgyvendinti savo uždavinius, o darbuotojai, atsakingi už moterų ir vyrų lygybę, atliktų būtent šias funkcijas. Todėl siūloma:

Sustiprinti Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos įtaką ir atstovavimą ministerijoms Komisijoje, kad ši galėtų efektyviau stebėti ir koordinuoti Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos įgyvendinimą. Kiekvienoje ministerijoje bent vienam darbuotojui priskirti atlikti moterų ir vyrų lygybės pareigūno funkcijas, įrašant į pareigybinę instrukciją šias pareigas ir nustatant keletą valandų per dieną atlikti šias pareigas. Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija galėtų parengti tipinį tokios pareigybinės instrukcijos aprašą ir pasiūlyti visoms ministerijoms. Vėliau kiekvienoje ministerijoje ši pareigybinė instrukcija turėtų būti pritaikoma konkrečiai sričiai, konkrečiai įvardijant atsakingo asmens funkcijas. Atsakingas asmuo turėtų peržiūrėti lyčių lygybės aspekto integravimą konkrečios ministerijos veiklos sferose, t.y. pagrindinė jo funkcija būtų: visus rengiamus ministerijos dokumentus peržiūrėti atsižvelgiant į lyčių lygybės aspektą. Taip pat ministerijos pasiekimai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į lyčių lygybės aspektą, tai yra rezultatai pateikiami segreguoti pagal lytį.

Pasiūlymai dėl mechanizmo tobulinimo galimybių <u>savivaldybių lygmenyje</u>

Gana aktyviai veikiantis institucinis moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas iki šiol stokoja vietos savivaldos lygmens ir vietiniame (savivaldybių)

lygmenyje vis dar nepakankamai pasirengta moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimo politikai. Savivaldybių lygmenyje iki šiol vis dar nėra formalių struktūrų, kurios būtų atsakingos už sistemingą ir planingą lyčių lygybės įgyvendinimą vietiniame lygmenyje. Nors Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 2 punktas nustato valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pareigą įgyvendinti lygias moterų ir vyrų teises. Juo labiau, kad nuo 2014 m. spalio 1 dienos įsigalioja šio straipsnio pakeitimo nuostata, kuri numato, kad „*savivaldybės institucijos priemones, skirtas moterų ir vyrų lygioms galimybėms užtikrinti, numato savivaldybės strateginiame plėtros ir (ar) savivaldybės strateginiame veiklos planuose*." Būtent dėl šio įstatymo pataisos efektyvaus įgyvendinimo būtina paskirti moterų ir vyrų lygių galimybių konsultantus savivaldybėse, kurie būtų atsakingi už moterų ir vyrų lygybės priemonių integravimą į savivaldybių strateginius planus.

Pasiūlymai dėl mechanizmo tobulinimo galimybių <u>nevyriausybinių organizacijų lygmenyje</u>

Stiprinant moterų ir vyrų lygių galimybių institucinius mechanizmus, ypač skatintinas valstybės institucijų ir įstaigų, nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas – nes nevyriausybinės organizacijos ieško naujovių bei būdų efektyvesniam moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimui, bendradarbiaudamos su užsienio partneriais yra sukaupusios daug gerųjų praktikos pavyzdžių, kuriuos galėtų perduoti institucijoms, atsakingoms už moterų ir vyrų lygybę, bei darbdaviams, kurie taip pat pagal LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą privalo užtikrinti lyčių lygybę darbe. Juo labiau, kad ir pačiame Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 3 punkte nustatyta visų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pareiga remti nevyriausybinių organizacijų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros fondų programas, kurios padeda įgyvendinti lygias moterų ir vyrų galimybes. Tačiau JT CEDAW Komitetas pastebėjo ir išreiškė susirūpinimą nepakankamu moterų nevyriausybinių organizacijų finansavimu ir tuo, kad finansavimas yra fragmentiškas, konkursų pagrindu, nevientisas ir nepastovus. Paskutinėse savo rekomendacijos JT Komitetas siūlo „*skirti pakankamą finansavimą nevyriausybinėms moterų teises ginančioms organizacijoms ir labiau jas įtraukti į Valstybinės programos įgyvendinimą*".

Todėl gerinant nevyriausybinių organizacijų, dirbančių moterų ir vyrų lygybės srityje efektyvumą, būtina:

Sukurti nevyriausybinių organizacijų institucinio finansavimo sistemą.

Paremti naujai formaliai įregistruotą Lietuvos moterų lobistinės organizaciją, suteikiant jai funkciją- skirstyti institucinę paramą nevyriausybinėms organizacijoms, nes būtent ši organizacija žino realią moterų nevyriausybinių organizacijų situaciją. Taip pat ši lobistinė organizacija galėtų būti partneriu dalyvaujant dideliuose tarptautiniuose arba ES projektuose, tokiuose kaip Progress.

Literatūra

1. Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf, žiūrėta [2014-08-12]
2. Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]
3. CEDAW/C/LTU/CO/5. Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto Baigiamieji pastebėjimai dėl penktojo Lietuvos periodiono pranešimo. Priimta Komiteto jo penkiasdešimt aštuntosios sesijos metu (2014 m. birželio 30 – liepos 18 d.).
4. Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). Moteris Lietuvos visuomenėje/Palyginamoji tyrimų analizė. Vilnius: Danielius.
5. Purvaneckienė, G. (1995). Moteris Lietuvos visuomenėje. – V.: Danielius.
6. Purvaneckienė, G. (2005). Švietimo politika ir ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo plėtra. Acta Paedagogica Vilnensia. Nr. 15, p. 176-187.
7. Purvaneckienė, G., Purvaneckas, A. (2001). Lietuvos visuomenės požiūrio į moteris politikoje kaita 1994-2000 metais. Lietuvos sociologija amžių sandūroje: straipsnių rinkinys (p. 51-65). Vilnius.
8. Šiandieninės moterys dirba dvigubą darbo dieną. (2012). http://www.veidas.lt/siandienines-moterys-dirba-dviguba-darbo-diena [Žiūrėta 2014-04-02
9. Gilligan, C. (1982). In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge, Harvard University Press.
10. Melnikas, B. (2011). Transformacijų visuomenė:ekonomika, kultūra, inovacijos, internacionalizavimo procesai.Monografija, Vilnius.
11. Evalsed Sourcebook: Method and techniques. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/guide/evaluation_sourcebook.pdfKendall, D. (2013). Sociology in Our Times : The Essentials/ Edition 9. Cengage Learning
12. Mayne, J. (2012). Contribution analysis: Coming of age? Evaluation, 18 (3)
13. Marchbank, J. & Letherby, G. (2007). Introduction to Gender. Social Sciences Perspectives. PEARSON Longman.
14. Valian, V. (1999). Why so slow?: The advancement of women. MIT Press.
15. Pimminger, I, Frey, R. (2012). Guideliness on Evaluating the Cross-Sectoral Gender Equality Goal in Programms. Berlin, Agentur fur Gleichstellung im ESF.
16. Human Development Report 2014. (2014). http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf , žiūrėta [2014-08-17]
17. Lietuvos sveikatos 2014-2025 metų programa. (2014). https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Lietuvos+sveikatos+2014-2025, žiūrėta [2014-08-24]
18. Siekiama iki 77,5 amžiaus padidinti vidutinę gyvenimo trukmę. (2014). http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos žiūrėta [2014-08-25]

PRIEDAS

Darbo ir šeimos derinimas

50 lentelė

Moterų ir vyrų santuokinės padėties palyginimas, proc.

	1994		2000		2009		2014	
Šeiminė padėtis	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
Nevedęs, netekėjusi	18	23	16	25	24	27	33	29
Pirmą kartą vedęs, ištekėjusi	52	57	53	55	45	47	35	39
Išsiskyręs ir vėl vedęs, ištekėjusi	5	8	4	5	6	9	6	8
Išsiskyręs	8	5	8	6	8	4	10	6
Santuoka registruota, bet nebegyvena kartu	1	1	1	1	1	1	1	2
Gyvena neregistruotoje santuokoje	2	3	4	4	4	6	11	13
Našlys (našlė)	14	3	15	4	12	6	2	2

Šaltinis: sudaryta autorių.

Šeiminė ir santuokinė padėtis nuo 1994 m. kito nežymiai (žr. 50 lentelę). Duomenys atspindi Lietuvoje vyraujančias demografines tendencijas: daugėja nevedusių ar netekėjusių, šiek tiek mažėja pirmą kartą vedusių ar ištekėjusių žmonių. Kaip ir kitose šalyse, tolygiai daugėja žmonių, gyvenančių neregistruotoje santuokoje. Pagal 2011 m. gyventojų surašymo duomenis[42], moters valdomuose namų ūkiuose gyveno 4,6 proc. sugyventinių vyrų, o vyrų ūkiuose – 5,4 proc. sugyventinių moterų.

Be to, remiantis to paties surašymo duomenimis, 67 proc. vieno asmens namų ūkių gyveno moterys, 33 proc. – vyrai.

Vieno asmens vyrų namų ūkiuose dominavo vyrai iki 54 m. amžiaus, o moterų – 60 metų ir vyresnių. Vieno asmens namų ūkiuose vyrų iki 54 metų buvo 11 proc. daugiau negu moterų, o 60 metų ir vyresnių moterų buvo 4 kartus daugiau nei vyrų. Vertinant pagal vieno asmens namų ūkio valdymo tipą: 21,1 proc. moterų ir 10,6 proc. vyrų valdė namų ūkius, o 3,8 proc. moterų ūkių, kur jos gyveno vienos su vaikais. Tokių vyrų ūkių – 0,7 proc.

Didesnis vyresnių moterų ir moterų su vaikais valdomų namų ūkių skaičius dėl mažesnių pajamų patenka į skurdo rizikos sritį.

[42] Moterys ir vyrai Lietuvoje 2011 (Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai) (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius.

Vertybinės moterų ir vyrų nuostatos šeimos atžvilgiu

Šeima yra ir visuomet buvo pirmoje vietoje Lietuvos gyventojų vertybinių nuostatų skalėje. Orientacija į šeimą ypač būdinga moterims. 51 lentelėje pavaizduota vertybinių nuostatų hierarchija bei jos dinamika nuo 1990 metų (Purvaneckienė, 1995; Purvaneckas, Purvaneckienė, 2001 ir kt.)[43.]

51 lentelė

Gyvenimo sričių vertinimas „labai svarbi“, proc. (papildyta autorių)

	Moterys						**Vyrai**					
Gyvenimo sritis	1990	1992	1994	2000	2009	2014	1990	1992	1994	2000	2009	2014
Šeima	71	71	63	67	66	**91**	57	59	50	52	53	**86**
Darbas	42	47	40	53	49	**49**	41	48	50	56	50	**52**
Religija	20	20	20	19	12	**7**	9	11	11	5	6	**8**
Draugai, pažįstami	18	18	16	23	23	**27**	19	14	24	26	23	**29**
Laisvalaikis	15	18	15	19	23	**35**	18	19	21	23	22	**30**
Politika	13	4	4	4	3	**2**	12	9	7	5	5	**5**

Šaltinis: papildyta autorių.

Nors vertybinės nuostatos per visą Nepriklausomybės laikotarpį išliko gana stabilios- šeima ir darbas tebėra pagrindinėmis žmonių vertybėmis - per pastaruosius penkerius metus šeimos vaidmuo žymiai padidėjo tiek vyrų, tiek moterų populiacijoje. Tuo tarpu darbo vaidmuo liko beveik toks pat. Jei laikui bėgant, skirtumas tarp šeimos ir darbo, kaip labai svarbių gyvenimo sričių, vertinimo mažėjo, pvz. 1990 metais šis skirtumas sudarė 29 proc. moterims ir 16 proc. vyrams, o 2009 metais - 17 proc. moterims ir tik 3 proc. vyrams, tai 2014 metais jis vėl stipriai padidėjo. Vyrams jis sudarė 34 proc., o moterims net 42 proc. Galbūt tai galima būtų paaiškinti tuo, kad tradiciškai įvairių visuomenės krizių metų atsigręžiama į pamatines vertybes, tokias, kaip šeima ir pan.

Taip pat galima pastebėti ir kitas tendencijas. Darbo reikšmingumas moterims liko toks pat, kaip ir 2009 metais, tuo tarpu draugai ir pažįstami bei laisvalaikis tapo vertingesniais, o religijos ir politikos vaidmuo sumažėjo. Tuo tarpu vyrams domėjimasis politika liko toks pat, o kitos gyvenimo sritys tapo daugiau ar mažiau vertingesnėmis. Įdomu, kad moterims mažiau nei vyrams reikšminga tapo religija (jos vertingumas moterų populiacijoje sumažėjo labiausiai), o laisvalaikio vertė padidėjo daugiausiai (12 proc.).

Histogramoje (42 pav.) šie pokyčiai matosi aiškiau:

[43] Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf, žiūrėta [2014-08-12]

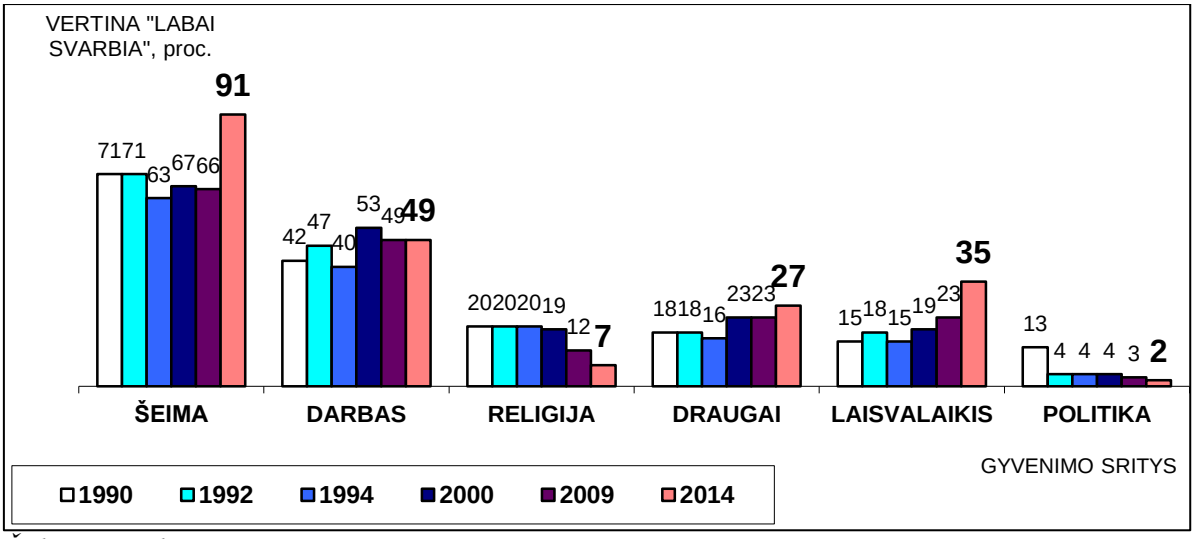

Šaltinis: sudaryta autorių.

42 pav. Lietuvos moterų svarbiausios gyvenimo sritys

Vyrų vertybinės skalės pokyčiai matyti 10 pav.

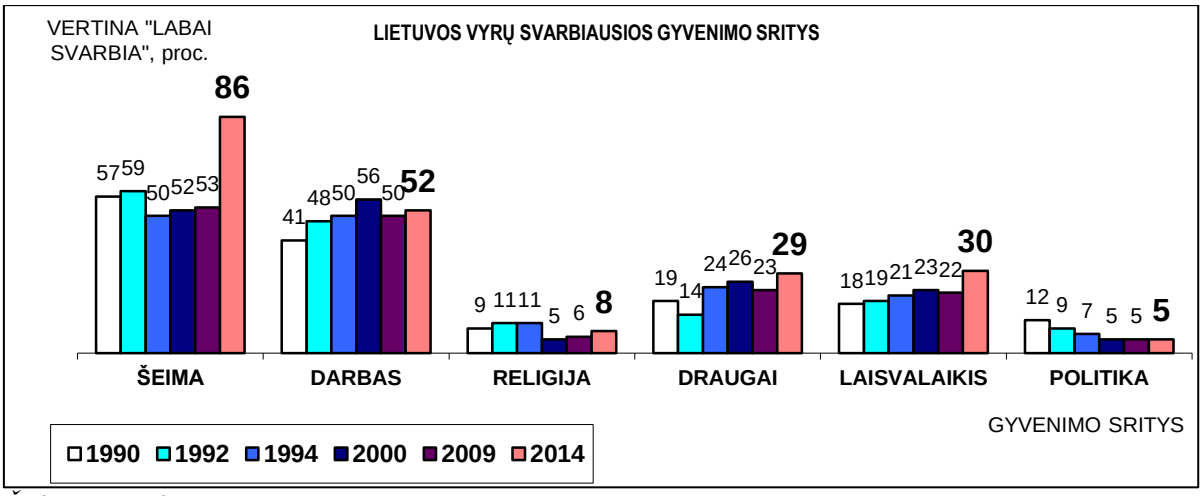

Šaltinis: sudaryta autorių.

43 pav. Lietuvos vyrų svarbiausios gyvenimo sritys

Čia reiktų atkreipti dėmesį į tai kad visą laikotarpį nuo 1994 m. moterims šeima buvo svarbesnė už darbą. Tuo tarpu vyrams darbo ir šeimos svarba konkuravo.

Kaip vertybinės nuostatos priklauso nuo žmonių amžiaus matyti 44 pav.

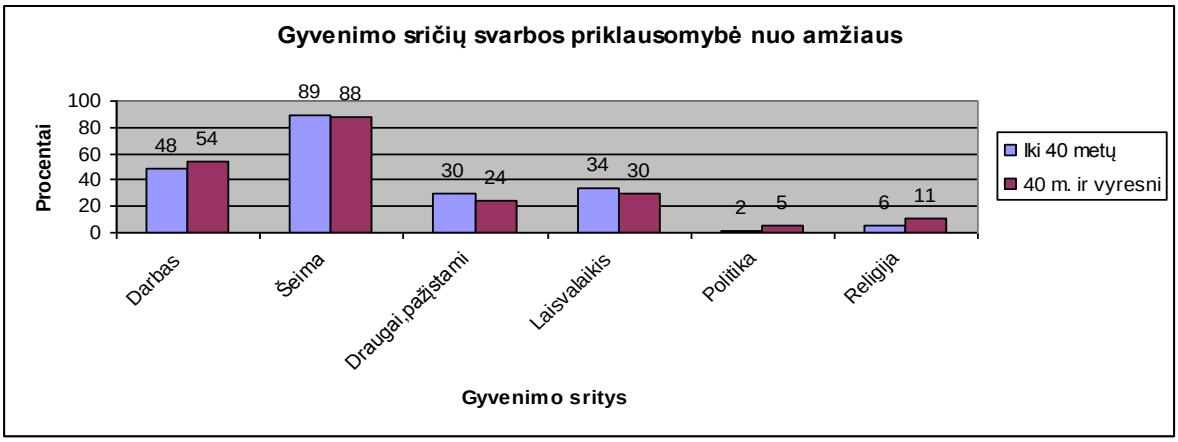

Šaltinis: sudaryta autorių.

44 pav. Gyvenimo sričių svarbos priklausomybė nuo amžiaus

Matome, kad didelės priklausomybės nuo amžiaus 2014 metais fiksuoti negalima. Šeima abiems amžiaus grupėms yra didžiausia vertybė. Jaunesniems labiau svarbūs atrodo draugai, pažįstami ir laisvalaikis, o vyresniems – darbas, politika ir religija. Manytume, kad tai gana logiška, net tradiciška tendencija.

Panašias tendencijas galime įžvelgti ir analizuojant duomenis pagal gyvenamąją vietą. (žr. 45 pav.).

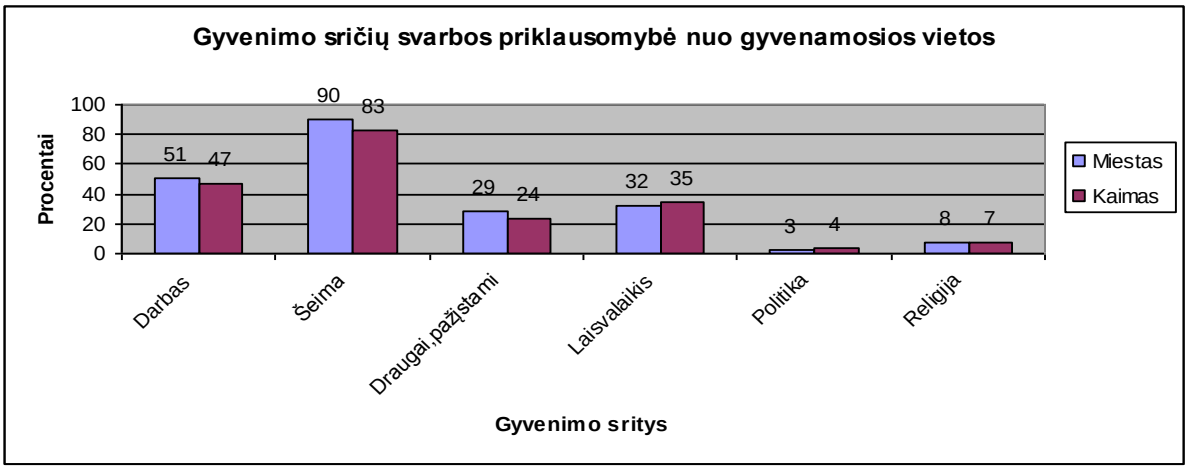

Šaltinis: sudaryta autorių.

45 pav. Gyvenimo sričių svarbos priklausomybė nuo amžiaus

Šeimą kaip didžiausią vertybę įvardija ir miesto, ir kaimo gyventojai. Mieste kiek svarbesnis atrodo esąs darbas ir draugai bei pažįstami, tuo tarpu kaime aktualesnis yra laisvalaikis.

Kadangi beveik visą gyvenimo laikotarpį moterims ir vyrams svarbiausia šeima ir darbas, toliau ir nagrinėsime būtent šių gyvenimo sričių svarbą nuo kitų rodiklių.

Nors visi respondentai vertybių skalėje prioritetą teikė šeimai, detaliau analizuojant diadą „darbas ir šeima“ per tradicinę darbo ir rūpinimosi vaikais ir namais funkcijų pasidalijimo tarp vyro ir žmonos prizmę, matome, kad stereotipinės, tradicinės nuostatos apie žmonos ir vyro vaidmenis šeimoje vis tik dar gana gajos. (žr. 52 lentelę).

52 lentelė

Respondentų nuomonė apie vyro ir žmonos funkcijas darbo ir rūpinimosi namais ir vaikais atžvilgiu, proc.

KAS JUMS LABIAU PRIIMTINA?	Moteris	Vyras	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Kai vyras ir žmona dirba ir kartu rūpinasi namais ir vaikais	92	83	90	85	90	82
Kai vyras išlaiko šeimą, o žmona rūpinasi namais ir vaikais	6	13	8	11	8	14
Negaliu atsakyti	1	2	1	2	1	2
Kita:	1	2	1	2	1	2

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaip matome, daugiau vyrų, vyresnio amžiaus asmenų ir kaime gyvenančių pasisako už tradicinį funkcijų pasiskirstymą šeimoje. Jie mano, kad vyras turi išlaikyti šeimą, o rūpinimasis namais ir vaikais priklauso žmonai. Tuo tarpu kiek daugiau moterų, jaunesnio amžiaus asmenų ir miesto gyventojų pasisako už lygiateisį pareigų namuose pasiskirstymą ir lygias galimybes dalyvauti darbo rinkoje. Tai gali reikšti, kad nors ir teikdamos pirmenybę šeimai svarbiausių gyvenimo vertybių skalėje, moterys nebesuvokia savęs tik kaip namų šeimininkių ar mamų. Darbo reikšmingumą ir svarbą jų gyvenime iliustruoja ir 53 lentelės duomenys.

53 lentelė

Respondentų nuomonės darbo ir šeimos prioritetų atžvilgiu pasiskirstymas, proc.

	Nedirbti, pasišvęsti šeimai	Turėti mėgstamą darbą	Negaliu atsakyti
Moteris	26	64	10
Vyras	29	61	11
ik 40 m.	28	61	11
40 m. ir vyresni	27	65	8
Miestas	27	62	11
Kaimas	29	62	9

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nepriklausomai nuo lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos, visos respondentų grupės, esant palankioms aplinkybėms, pirmenybę teikia mėgstamam darbui. Ir tik ketvirtadalis jų tokiu atveju nedirbtų, o pasišvęstų šeimai. Tai patvirtina ir tą faktą, kad šiandieniniam žmogui užimtumas, darbas yra svarbus ne tik kaip pajamų šaltinis. Tai ir socialinės įtraukties priemonė, padedanti užmegzti ryšius su platesne visuomene ir kurti tarpasmeninių santykių tinklą, o stereotipinės nuostatos ar netinkama situacija užimtumo srityje ne tik nepadeda užtikrinti šeimos gerbūvio, bet didina, ypač tam tikrų visuomenės grupių, pažeidžiamumą skurdo atžvilgiu bei suponuoja ir didesnę jų socialinės atskirties riziką. Aišku, rūpinimasis vaikais ir namais tradiciškai vis dar išlieka daugiau moters funkcija šeimoje. Kaip teigiama, šiandien moterys dirba dvigubą darbo dieną, kurią sudaro

karjera ir išlikusi moterų „privilegija“ rūpintis namais. Maža to, ji dar turi būti ir tobula.[44] Todėl įvairios priemonių ir mechanizmai, lankstūs darbo grafikai, galimybės dirbti namuose, alternatyvių vaiko priežiūros formų kūrimas ir didesnis paslaugų spektras šioje srityje, nuostatų į vyro ir žmonos, tėvo ir motinos vaidmenis keitimas galėtų padėti moteriai teigiamai išspręsti amžiną dilemą ne „darbas AR šeima“, o „darbas IR šeima“ būdu.

Šias prielaidas dar labiau sustiprina respondentų pateikti jiems asmeniškai svarbių dalykų pasirinkimai (žr. 54 lentelę).

54 lentelė

Respondentų išskirtų jiems asmeniškai svarbių dalykų priklausomybė nuo lyties ir amžiaus, proc.

Teiginiai	Lytis		Amžius	
	Moteris	Vyras	Iki 40 m.	40 m. ir vyresni
Turėti pakankamai laiko sau ir savo interesams	51	44	52	41
Nebūti apleistam senatvėje	45	38	41	45
Jausti pasitenkinimą gyvenimu	77	68	77	64
Lygesnis namų ūkio darbų pasidalijimas tarp vyrų ir moterų	26	12	21	17
Būti vertinamam ir gerbiamam už šeimos ribų	41	28	41	24
Turėti užtektinai pinigų	46	39	46	38
Gyventi pagal savo tikėjimą (religiją)	14	11	10	17
Saviraiška gyvenime	37	28	35	30
Turėti galimybę skirti pakankamai dėmesio savo vaikams ir rūpintis jais	76	68	77	63
Daryti profesinę karjerą	28	26	31	18
Visavertis ir laimingas šeimyninis gyvenimas	83	73	83	71
Dirbti pilną darbo dieną ir kartu turėti laiko rūpintis namais	34	34	37	28
Gyventi gražiame, erdviame name	23	20	24	18
Galimybė suteikti vaikams tinkamą išsilavinimą	80	67	78	67

Šaltinis: sudaryta autorių.

[44] Šiandieninės moterys dirba dvigubą darbo dieną. (2012). http://www.veidas.lt/siandienines-moterys-dirba-dviguba-darbo-diena [Žiūrėta 2014-04-02]

Nors šie duomenys dar kartą patvirtina šeimos pirmumą vertybių skalėje (tiek vyrų, tiek moterų populiacijoje su vaikais, šeima, visaverčiu ir laimingu šeimyniniu gyvenimu ir pan. susiję teiginiai gavo daugiausiai pasirinkimų), vis tik akivaizdu, kad daugiau moterų nei vyrų nori jausti pasitenkinimą gyvenimu, turėti laiko sau ir savo interesams, tolygiau pasiskirstyti namų ūkio darbus šeimoje, būti gerbiamam ir vertinamam už šeimos ribų, išreikšti save ir pan. Manytume, kad toks moterų pasirinkimas liudija apie šių dalykų stygių jų realybėje ir aiškiai išreiškia poreikį tai turėti. Pastaruosius dalykus labiau akcentuoja ir jaunesni nei 40 metų žmonės.

Šio tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma Lietuvos gyventojų linkę pasirinkti šiuolaikinį, simetrinį šeimos modelį, kai abu sutuoktiniai dirba ir abu rūpinasi namais bei vaikais. Ši Lietuvos gyventojų nuostata tolygiai tebestiprėja.

55 lentelė

Respondentų nuomonės apie pirmenybės teikimą geresnėms saviraiškos sąlygoms ar galimybei daugiau uždirbti pasiskirstymas pagal lytį, amžių ir gyvenamąją vietovę, proc.

	Turėti galimybę daugiau uždirbti	Turėti geresnes sąlygas saviraiškai	Negaliu atsakyti
Moteris	51	41	8
Vyras	56	39	6
ik 40 m.	53	40	7
40 m. ir vyresni	51	41	8
Miestas	53	41	7
Kaimas	53	37	10

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kita vertus, matyti, kad moterims, palyginus su vyrais, geresnių sąlygų saviraiškai turėjimas yra aktualesnis nei geras uždarbis. Skirtumas tarp moterų nuostatų šių dviejų dalykų atžvilgiu yra 10 proc., o vyrų tarpe – 17 proc. Tą patį galima būtų pasakyti apie jaunesnius asmenis ir kaimo gyventojus. Jiems geras uždarbis svarbesnis už saviraišką. Tai irgi, tikėtina, rodo uždarbio kaip poreikių ir norų tenkinimo finansinio pagrindo svarbą ir jo stygių šioms grupėms.

Kaip matėme, svarbiausia gyvenimo sritis Lietuvos gyventojams, jų pačių nuomone, yra šeima, tačiau reikšmingą vietą asmens gyvenime užima ir darbas, kuris yra ne tik pragyvenimo šaltinis, bet ir socialinės įtraukties priemonė, padedanti užmegzti ryšius su platesne visuomene bei kurti tarpasmeninių santykių tinklą. Taigi, galima sakyti, kad darbas ir šeima užima didžiausią kiekvieno asmens gyvenimo dalį, o kartais net konkuruoja tarpusavyje. Kartais, ypač kalbant apie moters ir vyro situaciją šiais aspektais, darbas ir šeima yra netgi priešpastatomi vienas kitam, nes tradiciškai darbas daugiau siejamas su vyro, o šeima su moters gyvenimu. Propaguojant ir realiam gyvenime siekiant įgyvendinti lygių galimybių idėją, labai svarbu moterims ir vyrams dalintis atsakomybe ir darbais šeimoje. Nors Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa[45] nesikiša į vidinį šeimos gyvenimą, darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo problema skatina detaliau panagrinėti šeimos institutą moters ir vyro santykio su juo aspektu.

Kalbant apie moters ir vyro funkcijas šeimoje, galima būtų teigti, kad pačios svarbiausios šeimos funkcijos moterims bei vyrams išliko tos pačios nuo 1994-ųjų metų,

[45] Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programa. (2010). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372298&p_query=&p_tr2, žiūrėta [2014-08-05]

nors jau 2000 metais Lietuvos gyventojų požiūris į šeimą tampo mažiau tradiciniu. Šį pokytį liudija ir tai, kad nors ir negreitai, bet keičiasi Lietuvos gyventojų požiūris į moterį kaip į namų šeimininkę. Pvz. nuomonę, kad moteris ir jos šeima bus laimingesni, jei moteris dirbs, palaiko vis daugiau moterų ir vyrų. 2014 m. nepriklausomai nuo lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos, visos respondentų grupės (daugiau nei 60 proc.) pasisakė už tai, kad, esant palankioms aplinkybėms, pirmenybę teiktų mėgstamam darbui. Ir tik ketvirtadalis jų tokiu atveju nedirbtų, o pasišvęstų šeimai (26 proc.).

Nuo Nepriklausomybės atkūrimo pradžios įvyko aiškus pasikeitimas nuo nesimetrinio į simetrinio šeimos modelio pasirinkimą. Jei 1991 metais dauguma Lietuvos gyventojų (62 proc.) rinkosi tradicinį, nesimetrinį šeimos modelį (t.y. kai vyras išlaiko šeimą, o žmona rūpinasi namais ir vaikais), tai 2009 m. tam pritarė tik ketvirtadalis (20 proc. moterų ir 32 proc. vyrų) gyventojų.[46] Įdomu, kiek šios tendencijos išsilaikė ir po penkerių metų.

Nors vis daugiau Lietuvos gyventojų renkasi dviejų dirbančiųjų ir besidalijančių šeimos rūpesčiais šeimos modelį, įdomu, kaip tai įgyvendinama realiose šeimose?

Šeimos planavimas ir vaiko priežiūra.

Analizuojant respondentų nuomonę šeimos planavimo ir vaikų priežiūros klausimais, tikslinga pirmiausiai trumpai apžvelgti, kokia yra pačių respondentų šeiminė padėtis. (žr. 46 pav.)

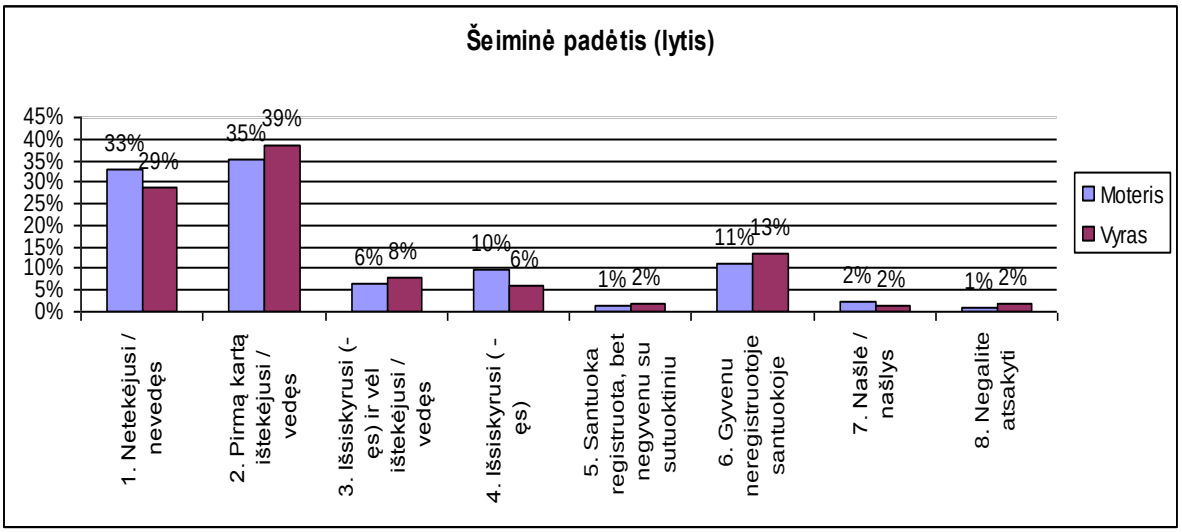

Šaltinis: sudaryta autorių.

46 pav. Respondentų šeiminė padėtis lyties aspektu

Kaip matome, dauguma respondentų (tiek vyrų, tiek moterų) yra vedę/ištekėjusios pirmą kartą (35 proc. moterų ir 39 proc. vyrų) arba netekėjusios/nevedę (33 proc. moterų ir 29 proc. vyrų). Kiek daugiau vyrų nei moterų yra vedę (4 proc.), gyvena neregistruotoje santuokoje (2 proc.) arba vedę antrą kartą (2 proc.). Tuo tarpu daugiau moterų nei vyrų yra netekėjusios (4 proc.) ar išsiskyrusios (4 proc.). Tai reiškia, kad daugiau moterų gyvena vieno asmens namų ūkiuose, kas, savo ruožtu, didina jų galimybes atsidurti ties skurdo riba, ypač auginant vaikus, todėl šios grupės moterims gali būti reikalingos įvairios specialios

[46] Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf, žiūrėta [2014-08-12]

priemonės ar programos, įgalinančios jas derinti rūpinimąsi vaikais ir darbą, alternatyvios vaikų priežiūros paslaugos, lankstesnės darbo sąlygos ir pan.

Šeimos padėtis skirtingose amžiaus grupėse pateikta 47 pav.

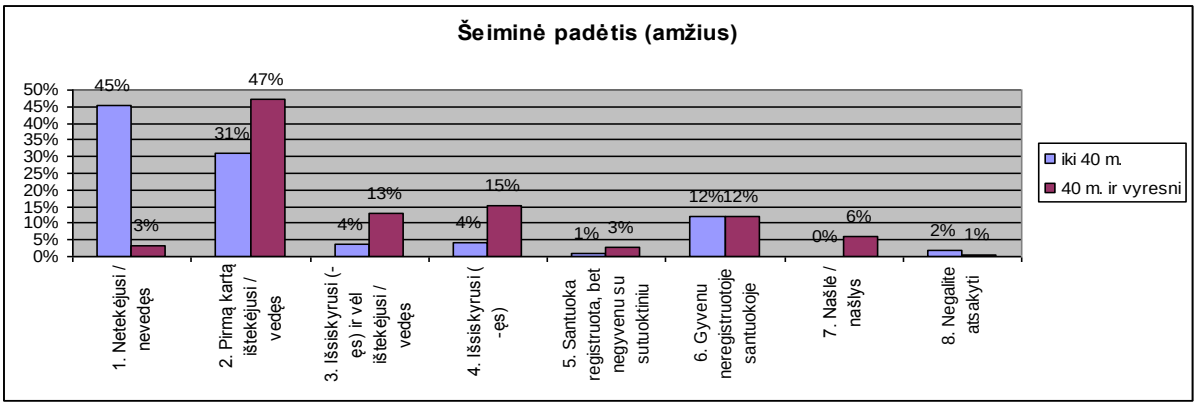

Šaltinis: sudaryta autorių.

47 pav. Respondentų šeiminė padėtis amžiaus aspektu

Kadangi apklausoje dalyvavo asmenys nuo 15 iki 81 metų, natūralu, kad amžiaus grupėje iki 40 metų daugiausiai yra nevedusių/netekėjusių respondentų. Nuo 40 m. ir vyresnių daugiausiai yra pirmą kartą vedusių/ištekėjusių. Be to, šioje grupėje yra daugiau ir išsiskyrusių bei antrą kartą vedusių/ištekėjusių asmenų.

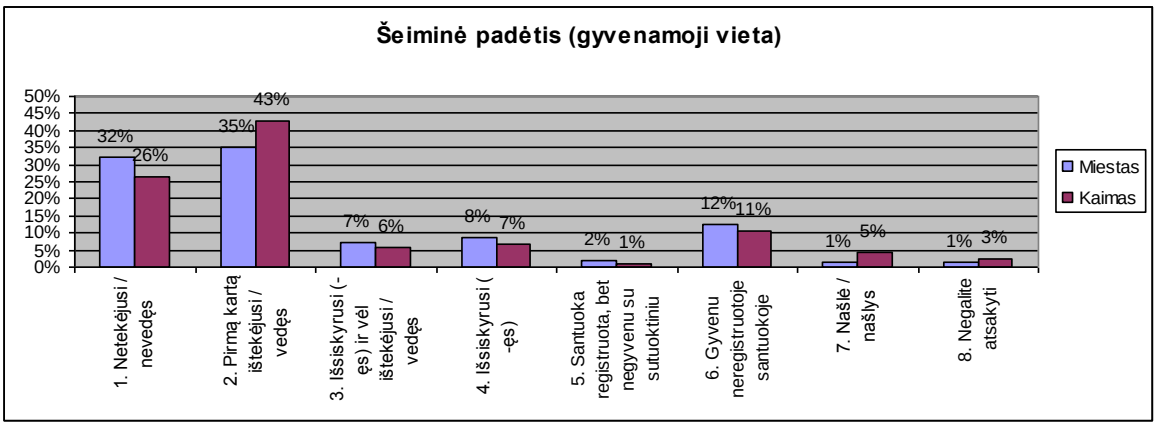

Šaltinis: sudaryta autorių.

48 pav. Respondentų šeiminė padėtis gyvenamosios vietos aspektu

Įdomu (žr. 48 pav.), kad mieste gyvena daugiau netekėjusių/nevedusių asmenų, kaimo vietovėje daugiausiai yra pirmą kartą vedusių/ištekėjusių asmenų. Tuo tarpu išsiskyrimų, pakartotinai vedusių/ištekėjusių ir gyvenančių neregistruotoje santuokoje kiek daugiau gyvena mieste nei kaime. Tai galbūt galėtų reikšti tai, kad mieste pastebima didesnė požiūrio į šeimą kaita nei kaime. Kitaip sakant, kaime stereotipinės nuostatos šeimos atžvilgiu yra gajesnės nei mieste.

Nesvarbu, kokiu pagrindu yra sudaryta šeima, joje kiekvienas narys turi savo statusą, vaidmenis, funkcijas ir pan. Kaip teigiama tyrimo ataskaitoje „Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis

tyrimas ir vertinimas“[47], aukštesnis statusas paprastai tiesiogiai siejamas su valdžia, kuri dažniausiai yra to šeimos nario rankose, kuris valdo materialius ir psichologinius išteklius. Aukštesnį statusą sąlygoja ir darbai, kurie laikomi prestižiniais, siejami su atsakomybe. Žemesnis statusas daugiau siejamas su aptarnavimo darbais.

Lietuvos gyventojų požiūris į atsakomybės ir pareigų pasiskirstymą šeimoje nuo 1994 metų iki dabar pateiktas 56 lentelėje.

56 lentelė

Atsakomybės pasiskirstymas Lietuvos šeimose vyrų ir moterų nuomonės aspektu

Teiginys		**Vedę vyrai, proc.**			**Ištekėjusios moterys, proc.**		
Šeimoje tas asmuo, ..., yra:		Vyras	Moteris	Abu	Vyras	Moteris	Abu
...kurio darbas svarbiausias...	1994	42	8	45	36	14	44
	2000	33	9	52	33	15	48
	2009	44	6	45	33	9	54
	2014	34	7	57	30	14	53
...kuris imasi iniciatyvos išspręsti ginčus bei konfliktus...	1994	23	11	52	11	40	43
	2000	19	28	50	9	39	48
	2009	19	23	54	13	40	48
	2014	34	12	53	11	46	43
...kuris priima svarbius sprendimus...	1994	33	16	48	24	33	38
	2000	27	16	54	16	31	52
	2009	27	13	58	13	32	52
	2014	30	6	63	13	26	59
...kuris suteikia emocinę paramą...	1994	12	38	43	16	36	36
	2000	13	39	43	12	34	48
	2009	11	35	51	11	39	44
	2014	23	20	52	8	42	44
...kurio žodis lemiamas, tvarkant šeimos biudžetą,...	1994	27	37	42	17	38	39
	2000	20	28	50	16	36	45
	2009	22	17	58	13	30	54
	2014	33	10	56	18	28	52

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaip matome, respondentų nuomone, ir 2014 metais išlieka tendencija, kad atsakomybės našta šeimoje dalijamasi. Beveik visais atvejais teigiama, kad abu (vyrai ir moterys) vienodai dalyvauja įvairiuose šeimos gyvenimo situacijose, išskyrus iniciatyvą sprendžiant ginčus ir konfliktus – čia, moterų nuomone, iniciatyva priklauso joms. Tačiau lyginant tarpusavyje vyrų ir moterų nuomonę, akivaizdu, kad daugiau vyrų nei moterų mano, kad daugelį dalykų jie daro kartu. Tuo tarpu moterims taip atrodo rečiau. Jos mano, kad daugelį dalykų jos daro pačios. Tik, kaip ir seniau, vyro darbas laikomas svarbesniu. Nors per pastaruosius penkerius metus 5 proc. padaugėjo moterų, kurios mano, kad jų darbas yra svarbiausias. Šią nuostatą galėjo sąlygoti pasikeitusi nuostata į moters ir vyro vaidmenis (tai patvirtina ir vyrų nuomonės darbo atžvilgiu kaita per pastarąjį penkmetį), tačiau tai gali būti ir realios situacijos atspindys, kai dėl krizės moterys greičiau randa darbą

[47] Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf, žiūrėta [2014-08-12]

paslaugų, aptarnavimo srityje ir pan. Didelių skirtumų respondentų nuomonėse pagal amžių nėra pastebima (žr. 57 lentelę).

57 lentelė

Respondentų nuomonės pasiskirstymas svarbiausių šeimos asmenų atžvilgiu (amžiaus aspektas, proc.)

Amžius	Dažniau Jūs arba tik Jūs		Abu vienodai		Dažniau sutuoktinis arba tik sutuoktinis	
	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	iki 40 m.	40 m. ir vyresni
Kurio darbas (profesija) yra svarbiausias	23	24	48	63	26	12
Kuris imasi iniciatyvos išspręsti ginčus ir konfliktus	41	39	46	49	22	11
Kuris priima svarbiausius sprendimus	22	35	65	56	12	9
Kuris suteikia emocinę paramą	33	33	51	44	11	17
Kurio žodis lemiamas, skirstant šeimos biudžetą	32	29	52	56	16	12

Šaltinis: sudaryta autorių.

Ir čia matome, kad ir jaunesnių, ir vyresnių respondentų nuomone, atsakomybėmis šeimoje pasiskirstoma tolygiai. Įdomu, kad vyresni asmenys dar mažiau sureikšmina darbo svarbą (galbūt jiems darbas jau nebėra tokia svarbi gyvenimo sritis, kaip jaunimui), tačiau jaunesni dažniau mano, kad abu vienodai dalyvauja sprendimų priėmime ir emocinės paramos teikime. Respondentų nuomonių skirtumai priklausomai nuo gyvenamosios vietovės pateikti 58 lentelėje.

58 lentelė

Respondentų nuomonės pasiskirstymas svarbiausių šeimos asmenų atžvilgiu (gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Gyvenamoji vieta	Dažniau Jūs arba tik Jūs		Abu vienodai		Dažniau sutuoktinis arba tik sutuoktinis	
	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas
Kurio darbas (profesija) yra svarbiausias	24	21	55	52	18	27
Kuris imasi iniciatyvos išspręsti ginčus ir konfliktus	40	42	48	45	11	12
Kuris priima svarbiausius sprendimus	28	28	61	61	11	10
Kuris suteikia emocinę paramą	32	40	49	45	15	10
Kurio žodis lemiamas, skirstant šeimos biudžetą	30	33	56	44	13	21

Šaltinis: sudaryta autorių.

Iš lentelės matome, kad gyvenantys mieste dažniau nei gyvenantys kaime abu vienodai dalyvauja svarbiose šeimos gyvenimui veiklose, ypač tai pasakytina apie šeimos biudžeto svarstymą. Tai gali liudyti, kad mieste stereotipai įveikiami greičiau nei kaime, kurio gyventojai yra konservatyvesni.

Tuo tarpu buities darbų pasiskirstymas iš esmės nekinta (žr. 59 lentelę).

59 lentelė

Buities darbų pasiskirstymas Lietuvos šeimose (vyrų ir moterų nuomonė)

Teiginiai		**Vedę vyrai, proc.**			**Ištekėjusios moterys, proc.**		
Šeimoje tas asmuo, ..., yra:		Vyras	Moteris	Abu	Vyras	Moteris	Abu
...kuris kasdien gamina maistą...	**1994**	4	73	16	3	76	13
	2000	3	79	17	3	81	12
	2009	3	77	15	4	78	14
	2014	11	60	27	4	72	21
...kuris tvarko butą...	**1994**	3	60	26	4	66	17
	2000	4	79	18	5	73	14
	2009	4	68	22	2	70	23
	2014	7	51	39	2	67	22
...kuris perka kasdienius pirkinius...	**1994**	10	50	34	12	56	23
	2000	8	64	27	8	67	23
	2009	8	50	40	9	57	32
	2014	31	25	44	13	44	43
...kuris plauna indus...	**1994**	4	57	27	5	62	19
	2000	5	66	21	3	72	18
	2009	3	65	26	4	70	22
	2014	15	30	52	8	49	36
...kuris prižiūri ligonius ir senelius...	**1994**	3	33	37	2	37	33
	2000	3	35	26	3	40	23
	2009	1	29	26	2	32	26
	2014	4	20	42	3	36	26
...kuris skalbia ir lygina...	**1994**	3	76	14	2	76	14
	2000	3	83	11	2	83	9
	2009	2	85	9	3	87	5
	2014	4	68	26	2	79	15

Šaltinis: sudaryta autorių.

Abiejų grupių respondentų nuomone, didžią dalį buities darbų šeimoje nudirba moterys, išskyrus vyrų nuomonę dėl kasdieninių pirkinių, indų plovimo bei ligonių ir senelių priežiūros. Jų manymu, dažniausiai šiais darbais yra dalijamasi, tačiau moterų nuomone, ir šiuos darbus dažniausiai atlieka jos.

Kita vertus, lyginant 2014 m. situaciją su 2009 m., pastebima, kad vyrų įsitraukimas į įvairius buities darbus yra vis didėjantis, nors vis dar beveik nėra (išskyrus indų plovimą, vyrų teigimu,) darbų, kuriuos vyrai ir moterys dalintųsi po lygiai. Ryškiausiai vyrų įsitraukimas fiksuojamas tokiuose darbuose kaip indų plovimas, maisto gaminimas, kasdieninių pirkinių pirkimas. Su paskutiniu pasirinkimu sutinka ir moterys. Iš vienos pusės, tai gali reikšti, kad iš tiesų vyksta transformacija ne tik pačių buities darbų pasidalijime, bet ir apskritai vyrų ir moterų vaidmenyse. Kita vertus, tokius pokyčius galėjo sąlygoti ne tik pasikeitusios nuostatos, bet ir pati gyvenimo realybė: atsiradę ir vis plačiau

buityje naudojami įvairūs prietaisai (kaip žinia, vyrai labiau linkę dirbti taikant įvairias technologijas) bei situacija šeimoje, kai moteris dirba, o vyras yra bedarbis galėjo sąlygoti ir didesnį jų įsitraukimą į kai kurias šeimos veiklas. Tokiu atveju, matyt, natūralu, kad tam tikrą dalį buities darbų tenka atlikti vyrui arba dalintis abiems. Beje, pokytis kasdieninių pirkinių pirkime buvo užfiksuotas ir 2009 metais. Tuomet taip pat buvo daroma prielaida, kad tai gali būti susiję ne tiek su patriarchalinių nuostatų nykimu, kiek su kasdieninių prekių pirkimo įpročių pokyčiais[48].

Tiek moterys, tiek vyrai pripažįsta, kad daugiau moterų gamina maistą, tvarko butą, skalbia ir lygina vienos, nors taip manančių vyrų yra 10 proc. mažiau nei moterų. Tai rodo, kad vyrų ir moterų nuomonės šiais klausimais nesutampa, todėl daugiau reikėtų kalbėti apie tai viešoje erdvėje, parodant nuomonių skirtumus, realaus darbų pasiskirstymo atvejus ir pan.

Lentelėje neatspindėta kitų šeimos narių ar samdomų žmonių atliekama darbų dalis, nes jų indėlis yra labai nedidelis (išskyrus ligonių slaugymą ar senelių priežiūrą bei buto tvarkymą – tai nurodė 7 proc. moterų). Vyrai apskritai beveik negalėjo tokių asmenų įvardinti. Tai irgi rodo jų įsitraukimo į buities darbų atlikimą ar bent jau domėjimąsi, kas tuos darbus atlieka, lygmenį. Remiantis duomenų analize (žr. 60 lentelę), galėtume teigti, kad, nežiūrint tam tikrų teigiamų poslinkių, Lietuvos moterys vis dar yra labai apkrautos buities ir namų ruošos darbais. O įvertinus jų dalyvavimo darbo rinkoje mastą, galima įsivaizduoti realią moters padėtį šeimoje dar geriau.

60 lentelė

Asmenys, paprastai atliekantys pagrindinius buities darbus šeimoje (amžiaus aspektu, proc.)

Asmenys	Jūs		Sutuoktinis		Abu vienodai		Kiti šeimos nariai		Kiti žmonės	
Buities darbai	> 40 m.	40 m. ir <	> 40 m.	40 m. ir <	> 40 m.	40 m. ir <	> 40 m.	40 m. ir <	> 40 m.	40 m. ir <
1. Kasdien gamina maistą	51	35	23	39	24	23	1	2	0	0
2. Valo, tvarko būstą	43	34	18	33	35	23	2	8	2	2
3. Perka kasdieniniu s pirkinius	39	36	16	21	44	42	0	0	0	0
4. Plauna indus	38	27	14	23	45	42	2	6	1	0
5. Prižiūri ligonius ir senelius	17	26	6	17	35	31	6	4	5	3
6. Skalbia ir lygina	49	37	25	43	23	16	1	2	1	0

Šaltinis: sudaryta autorių.

[48] Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. Tyrimo ataskaita. (2009). http://www.bukstipri.lt/uploads/MV_padeties_pokyciai_2009.pdf, žiūrėta [2014-08-12]

Jaunesnieji respondentai linkę darbus dalintis, tuo tarpu vyresnieji, matyt, daugiau laikosi tradicinio buities darbų šeimoje pasidalijimo modelio, t.y. yra įpratę taip elgtis arba tiesiog nebenori nieko keisti. Vyresnieji gal kiek labiau linkę į šiuos darbus įtraukti kitus šeimos narius, tačiau tai gali būti ir todėl, kad jie patys dėl sveikatos problemų ar amžiaus sąlygotų apribojimų (apie 4 proc. tyrime dalyvavusių asmenų yra vyresni nei 60 metų) nebegali jų atlikti savarankiškai.

61 lentelė

Asmenys, paprastai atliekantys pagrindinius buities darbus šeimoje (gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Asmenys	Jūs		Sutuoktinis		Abu vienodai		Kiti šeimos nariai		Kiti žmonės	
Buities darbai	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas	Miestas	Kaimas
1. Kasdien gamina maistą	42	50	30	31	26	15	1	3	0	0
2. Valo, tvarko būstą	38	44	24	28	33	21	4	6	2	2
3. Perka kasdieninius pirkinius	37	40	20	15	43	44	0	1	0	0
4. Plauna indus	32	37	17	23	46	33	3	5	0	2
5. Prižiūri ligonius ir senelius	19	27	9	15	35	26	5	7	5	3
6. Skalbia ir lygina	43	49	34	31	21	16	1	4	1	0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Analizuojant duomenis gyvenamosios vietos aspektu (žr. 61 lentelę), akivaizdu, kad mieste gyvenantys asmenys daugiau buities darbų atlieka kartu, tuo tarpu kaime vis dar vyrauja tradicinis, stereotipinis, patriarchalinis buities darbų pasidalijimo modelis. Tačiau kaime į buities darbus dažniau nei mieste yra įtraukiami kiti šeimos nariai.

Dar vienas labai svarbus šeimos gyvenimo aspektas yra vaikų priežiūra ir augimas. Šios funkcijos irgi tradiciškai buvo priskiriamos moterims. Įdomu, kokie pokyčiai įvyko šioje srityje, tačiau pirmiausiai reikėtų bent trumpai panagrinėti faktinę situaciją šeimoje (žr. 62 lentelę).

62 lentelė

Vaikai šeimoje (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Aspektas	Lytis		Amžius		Gyvenamoji vieta	
	Moteris	Vyras	iki 40 m.	40m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
Ne, neturiu vaikų	42	40	59	6	43	34
Negaliu atsakyti	0	1	1	0	1	0
Taip, turiu	57	60	40	93	56	66

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaip matome, dauguma tyrime dalyvavusių respondentų teigia turį vaikų. Daugiau jų, natūralu, turi vyresni nei 40 metų asmenys. Įdomu, kad daugiau kaime nei mieste gyvenančių asmenų teigė turintys vaikų.

Pasidalijimui buities darbais šeimoje įtakos gali turėti ir vaikų skaičius šeimoje (žr. 63 lentelę) bei jų amžius (žr. 64 lentelę).

63 lentelė

Vaikų skaičius šeimoje (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Aspektas	Lytis		Amžius		Gyvenamoji vieta	
	Moteris	Vyras	iki 40 m.	40m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1	37	36	51	25	39	28
2	50	45	43	52	47	50
3	9	15	4	17	10	15
4	2	4	1	4	2	4
5	1	1	1	1	1	3

Šaltinis: sudaryta autorių.

Daugiausiai respondentų teigia turį 1-2 vaikus. Jaunesni nei 40 metų dažniau turi 1, o vyresni 2 vaikus. Kaime vaikų skaičius šeimoje yra didesnis nei mieste.

64 lentelė

Skirtingo amžiaus vaikai šeimoje
(lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Aspektas	Lytis		Amžius		Gyvenamoji vieta	
	Moteris	Vyras	iki 40 m.	40m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
VAIKŲ IKI 18 METŲ						
Taip	70	65	96	44	68	65
Ne	30	35	4	56	32	35
VAIKŲ IKI 12 METŲ						
Taip	73	80	92	45	76	74
Ne	27	20	8	55	24	26

Šaltinis: sudaryta autorių.

Daugiau nepilnamečių (tame tarpe ir iki 12 metų) vaikų turi jaunesni asmenys, taip pat gyvenantys mieste. Jaunesnių nei 12 metų vaikų daugiau turį teigia vyrai (galbūt tai yra

susiję su tuo faktu, kad daugiau vyrų nei moterų yra vedę antrą kartą). Tuo tarpu didesnės dalies 40 m. ir vyresnių respondentų augina vyresnius nei 12 metų vaikus.

Respondentų atsakymai į klausimą dėl vaiko priežiūros atostogų turėjimo pateikti 65 lentelėje.

65 lentelė

Vaiko priežiūros atostogų turėjimas ir jų pobūdis (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, proc.)

Aspektas	**Lytis**		**Amžius**		**Gyvenamoji vieta**	
	Moteris	Vyras	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Taip, tik aš	77	4	47	43	44	54
2. Taip, tik sutuoktinis / sutuoktinė	1	61	24	31	28	21
3. Taip, abu pakaitom	10	20	17	9	15	12
4. Ne – niekas neėmėme	12	13	10	15	12	13
5. Negaliu atsakyti	1	2	2	1	2	0

Šaltinis: sudaryta autorių.

Vaiko priežiūros atostogų prailginimas bei galimybė jas turėti ir vyrams (vienoda galimybė bet kuriam iš tėvų imti vaiko priežiūros atostogas yra įteisinta nuo 1991 m.) iš esmės neturėjo didelės reikšmės vyrų įsitraukimui į vaikų priežiūros darbus. Nors tam tikri poslinkiai yra ir šioje srityje. Jei 2009 m. paaiškėjo, kad 90 proc. šeimų vaiko priežiūros atostogomis pasinaudojo tik motina, 1,7 proc. šeimų - sutuoktiniai vaiko priežiūros atostogas ėmė pakaitomis, o 7 proc. šeimų šiomis atostogomis nesinaudojo iš viso. Be to, nė vienas respondentas vyras neėmė vaiko priežiūros atostogų, o kad jų sutuoktinis pasinaudojo visomis vaiko priežiūros atostogomis teigė 1,3 proc. moterų. Tai 2014 m. tyrime akivaizdu, kad, nors dažniausiai vaiko priežiūros atostogose vis tik buvo moterys, jų skaičius, palyginus su 2009 m., sumažėjo13 proc. Kad tik jis buvo vaiko priežiūros atostogose, teigia 4 proc. vyrų (su tuo sutinka 1 proc. moterų). Daugiau nei 6 kartus, moterų teigimu (o vyrų – daugiau nei 10 kartų), padaugėjo atvejų, kai vaiko priežiūros atostogos imamos pakaitomis. Įdomu, kad dvigubai daugiau vyrų nei moterų teigia, kad vaiko priežiūros atostogas ėmė abu pakaitomis. Natūralu, kad taip elgėsi daugiau jaunesnio amžiaus respondentų, nes tokia galimybė anksčiau vyrams net nebuvo numatyta. Matyt, atsižvelgiant į jau anksčiau analizuotus tyrimo duomenis, dėsninga, kad miesto gyventojai dažniau nei kaimo rinkosi galimybę abiems turėti vaiko priežiūros atostogas. Kaip matėme anksčiau, kaime vis dar gajos tradicinės, stereotipinės nuostatos moters ir vyro vaidmenų šeimoje klausimais. Gana nemažas skaičius respondentų nepasinaudojo galimybe turėti atostogas vaiko priežiūrai. Beje, per pastaruosius penkerius metus šis skaičius padidėjo apie 5 proc. Tokia situacija suponuoja įvairias prielaidas, kurias tikslinga būtų panagrinėti išsamiau. Galbūt to priežastimi galėjo būti darbo išsaugojimo svarba (ypač privačiame sektoriuje, turint savo verslą ir pan.). Tačiau norint tiksliau atsakyti į šį klausimą, reikėtų detalesnių kokybinių tyrimų.

Tą patį patvirtina turinčių vaikų iki 12 m. moterų ir vyrų atsakymai į klausimus apie vaikų priežiūrą (žr. 66 lentelę).

66 lentelė

Vaiko priežiūros darbų pasiskirstymas, proc.

Teiginiai		Turintys vaikų iki 12 metų vyrai, proc.			Turinčios vaikų iki 12 metų moterys, proc.		
Šeimoje…… :		Vyras	Moteris	Abu	Vyras	Moteris	Abu
...rūpinasi vaikų maitinimu	**1994**	1	64	32	2	71	25
	2000	4	54	40	3	71	23
	2009	1	64	34	3	72	25
	2014	4	43	51	2	75	23
…rengia vaikus	**1994**	3	47	45	4	60	32
	2000	3	53	40	3	56	35
	2009	2	55	39	1	66	32
	2014	2	52	42	2	67	30
...slaugo sergančius vaikus	**1994**	1	46	49	3	60	34
	2000	5	56	33	3	67	28
	2009	1	58	40	-	66	33
	2014	1	42	51	2	65	32
...žaidžia su vaikais	**1994**	6	11	77	10	24	59
	2000	10	27	58	11	35	49
	2009	4	16	77	9	28	62
	2014	9	13	75	5	25	68
...padeda vaikams ruošti pamokas	**1994**	11	24	38	8	30	31
	2000	6	30	36	7	42	22
	2009	2	31	46	5	45	29
	2014	6	24	45	2	37	32

Šaltinis: sudaryta autorių.

2009 m. tyrime buvo teigiama, kad palyginus su 2000 metais, moterų arba abiejų tėvų atliekamo darbo prižiūrint vaikus dalis padidėjo (galbūt tam įtakos turėjo vaiko priežiūros atostogų ilginimas). Be to, 2000 m. šiek tiek daugiau darbų atlikdavo kiti šeimos nariai. Tai 2014 metais kai kuriais atvejais situacija liko tokia pati, o kai kuriais net pablogėjo. Pvz. kaip ir anksčiau daugiausiai moterys rūpinasi vaikų maitinimu ir jų slaugymu susirgus (nors vyrai abiem atvejais dažniau mano tai darą kartu – 51 proc.). Taip moterys dažniau nei vyrai vaikus rengia, netgi padeda jiems ruošti pamokas. Tuo tarpu 2009 metais pamokų ruošoje dažniau nei 2000 m. dalyvavo abu tėvai. 2014 metais išaugo tik

vyrų ir abiejų tėvų dalyvavimas žaidimuose su vaiku. Taigi, remiantis duomenų analize, galime teigti, kad tėvo įsitraukimas į vaikų priežiūros darbus vis dar nėra didelis, o esantys pokyčiai – labai nežymūs.

Analizuojant respondentų atsakymus amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektu, anksčiau darytos prielaidos pasitvirtino. (žr. 67 lentelę).

67 lentelė

Asmenys, paprastai šeimoje atliekantys vaikų priežiūros darbus (amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Rūpinasi vaikų maitinimu		Jūs	Sutuoktinis, sutuoktinė	Abu vienodai
Amžius	iki 40 m.	46	19	33
	40 m. ir vyresni	32	23	44
Gyvenamoji vieta	Miestas	40	20	38
	Kaimas	53	19	27
Aprengia vaikus		Jūs	Sutuoktinis, sutuoktinė	Abu vienodai
Amžius	iki 40 m.	41	22	35
	40 m. ir vyresni	27	32	37
Gyvenamoji vieta	Miestas	37	25	36
	Kaimas	42	23	34
Slaugo sergančius vaikus		Jūs	Sutuoktinis, sutuoktinė	Abu vienodai
Amžius	iki 40 m.	37	18	42
	40 m. ir vyresni	34	27	35
Gyvenamoji vieta	Miestas	33	19	45
	Kaimas	50	23	24
Žaidžia su vaikais		Jūs	Sutuoktinis, sutuoktinė	Abu vienodai
Amžius	iki 40 m.	17	9	72
	40 m. ir vyresni	23	8	66
Gyvenamoji vieta	Miestas	17	9	71
	Kaimas	23	6	71
Padeda vaikams ruošti pamokas		Jūs	Sutuoktinis, sutuoktinė	Abu vienodai
Amžius	iki 40 m.	23	11	34
	40 m. ir vyresni	23	13	52
Gyvenamoji vieta	Miestas	20	12	39
	Kaimas	34	10	32

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nepriklausomai nuo amžiaus visi respondentai teigia, kad su vaikais žaidžia abu tėvai. Daugiau vyresnio amžiaus respondentų teigia, kad abu vienodai rūpinasi vaikų maitinimu, juos rengia, padeda vaikams ruošti pamokas. Tuo tarpu jaunesni nei 40 metų respondentai – kad abu kartu slaugo susirgus.

Žaidimas su vaikais taip pat yra veikla, kurioje vienodai dalyvauja abu tėvai: tiek gyvenantys kaime, tiek gyvenantys mieste. Deja, ši veikla yra vienintelė veikla, kurioje kaime gyvenantys tėvai dalyvauja abu vienodai. Visose kitose veiklose daugiau abu vienodai dalyvauja mieste gyvenantys tėvai. Tai dar kartą patvirtina tai, kad nuostatų kaita būdingesnė mieste, tuo tarpu kaimo gyventojai yra konservatyvesni.

Kaip jau minėjome, Lietuvoje į vaiko priežiūros atostogas vienodas teises turi abu tėvai, tačiau jomis naudojasi dažniausiai tik motinos. Kai kuriose Europos valstybėse, jei vienas iš vaiko tėvų nepasinaudoja jam skirta vaiko priežiūros atostogų dalimi, kitas jų paimti neėmusiojo sąskaita negali. Tai reiškia, kad kiekvienas iš tėvų gali išnaudoti tik jam skirtą vaiko priežiūros atostogų dalį ir tik asmeniškai.

Įdomu, kokios nuomonės esama dėl tokios atostogų „pasidalijimo“ tvarkos Lietuvoje. Respondentų buvo klausiama, ar jie pritartų siūlymui, kad tam tikrą vaiko priežiūros atostogų dalį galėtų pasiimti tik kitas sutuoktinis (dar neėmęs atostogų), o kitaip tokią papildomą apmokamų atostogų dalį šeima prarastų (nebegalėtų pasinaudoti). Respondentų nuomonė pateikiama 68 lentelėje.

68 lentelė

Respondentų nuomonės dėl vaikų priežiūros atostogų pasiskirstymas (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	**Moteris**		**Vyras**		**Iki 40 m.**	**40 m. ir vyresni**	**Miestas**	**Kaimas**
	2009	2014	2009	2014	2014	2014	2014	2014
Ne	37	46	37	42	45	42	45	41
Negaliu atsakyti	31	27	38	18	21	26	23	23
Taip	31	28	25	40	34	31	32	36

Šaltinis: sudaryta autorių.

Įdomu, kad per penkerius metus ypač sumažėjo vyrų, neturinčių nuomonės šiuo klausimu. Taip pat net 15 proc. daugiau vyrų, 2014 m. duomenimis, pritartų šiam siūlymui. Galima daryti prielaidą, kad teoriškai (o gal ir praktiškai) vyrai yra labiau nei anksčiau pasirengę dalintis vaiko priežiūros rūpesčiais su moterimis. Tai galima būtų vertinti kaip gana pozityvų poslinkį moters ir vyro santykiuose šeimoje. Kita vertus, truputį padidėjo ir tam nepritariančių vyrų skaičius, bet tokių moterų vis tiek yra daugiau. Tai reiškia, kad moterys, tikėtina, būtų linkusios pasiimti sau partnerio neišnaudotą vaiko priežiūros atostogų dalį. Taip lyg ir įtvirtinamas tradicinis požiūris į motinos ir tėvo vaidmenis vaikų auginime, ypač ankstyvoje vaikystėje. Tai taip pat tam tikra prasme patvirtina ir tai, kad nežymiai, bet vis tik sumažėjo šiam teiginiui pritariančių ir nuomonės neturinčių (sakykim, neapsisprendusių, o gal dėl kažkokių priežasčių nedrįstančių jos pareikšti) moterų skaičius.

Didelės priklausomybės nuo amžiaus ar gyvenamosios vietos nėra. Praktiškai išryškėja jau anksčiau aptartos tendencijos.

Apskritai, galima būtų teigti, kad visuomenė neprieštarautų tam, kad įstatymais būtų numatytas vaiko priežiūros pasidalijimas tarp abiejų tėvų taip, kad jei antras iš tėvų nepasinaudotų savo atostogų dalimi, tai šeima prarastų dalį vaiko priežiūros atostogų.

Respondentų taip pat buvo klausiama, kokį vaiko priežiūros atostogų pasidalijimo variantą pasirinktų tie, kurie pritaria, kad bent dalį vaiko priežiūros atostogų galėtų pasiimti tik kitas iš tėvų, t.y. kokia ta kita dalis galėtų būti. (žr. 69 lentelę).

69 lentelė

Respondentų nuomonės dėl vaikų priežiūros atostogų pasidalijimo tarp tėvų pasiskirstymas (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	Metai	Vyrai	Moterys	Mieste	Kaime	Iki 40 m.	40 m. ir vyresni
Bent vieną mėnesį turėtų pasiimti kitas iš tėvų, nei tas, kuris ima pagrindinę dalį	**2009**	56	48	41	55	-	-
	2014	49	49	49	49	48	52
Vaiko priežiūros atostogos turėtų būti dalijamos į dvi lygias dalis tarp tėvų	**2009**	37	44	56	35	-	-
	2014	38	39	36	41	39	37

Šaltinis: sudaryta autorių.

Palyginus su 2009 metais, moterų nuomonė iš esmės nelabai pasikeitė. 2009 metais beveik vienoda dalis moterų pritarė abiems pasiūlymams. Tuo tarpu dabar pasiūlymui dėl bent vieno mėnesio atostogų kitam iš tėvų pritaria praktiškai tiek pat moterų, o pritariančių šių atostogų dalijimui po lygiai abiems tėvams sumažėjo 5 proc. Vyrų nuomonė kito diametraliai priešingai: pasisakančių už atostogas lygiomis dalimis liko beveik toks pat (netgi 1 proc. kilo), o už vieno mėnesio atostogas pasisakė 7 proc. mažiau vyrų. Galima sakyti, kad ir vyrai, ir moterys 2014 metais labiau pasisako už vieno mėnesio vaiko priežiūros atostogas kitam iš tėvų (tikėtina, kad didesnę dalį atostogų vis tik imtų mama, nors, aišku, objektyviai atsakyti į šį klausimą galima tik atlikus detalesnius, kokybinius tyrimus). Nors 2014 metais vyrų ir moterų nuomonė praktiškai sutapo dėl abiejų pasirinkimų.

Buvęs ryškus nuomonių skirtumas tarp mieste bei kaime gyvenančiųjų dabar pasireiškia tik kalbant apie atostogas lygiomis dalimis. Čia pokyčiai didesni nei buvo 2009 metais. Beveik 20 proc. mieste gyvenančių tarpe sumažėjo respondentų, kurie būtų linkę atostogas dalinti į lygias dalis abiems tėvams. Kaime, priešingai, linkusių į lygių dalių atostogas dabar yra 6 proc. daugiau nei prieš penkerius metus. Galbūt tai reiškia, kad ir kaimo gyventojų pažiūros nebėra tokios nuosaikios ir konservatyvios. Nors, aišku tai galėjo sąlygoti ir objektyvios priežastys. Kaimo vietovėse draudžiamąsias pajamas dažniau turi moterys nei vyrai.

Didesnių skirtumų amžiaus aspektu įvardyti būtų sudėtinga. Kita vertus, beveik 12 proc. respondentų negali pateikti savo nuomonės šiuo klausimu (gal šis klausimas dar nėra arba jau nebėra aktualus dėl amžiaus).

Nuomonė dėl išmokų vaiko priežiūros atostogų metu pateikiama 70 lentelėje.

70 lentelė

Respondentų nuomonės dėl vaikų priežiūros atostogų apmokėjimo pasiskirstymas (lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietos aspektas, proc.)

Aspektas	Lytis		Amžius		Gyvenamoji vieta	
	Moteris	Vyras	iki 40 m.	40 m. ir vyresni	Miestas	Kaimas
1. Taip, kaip ir dabar	28	36	36	23	33	27
2. Išmoka turi būti mokama tik iki tada, kol vaikui sukaks 1 metai	6	4	3	9	5	4
3. Išmoka turi būti mokama iki tada, kol vaikui sukaks 3 metai	56	48	50	57	52	56
4. Negaliu atsakyti	8	10	8	10	8	11
Kita	2	3	3	1	2	2

Šaltinis: sudaryta autorių.

Dauguma apklaustųjų (56 proc. moterų ir 48 proc. vyrų) mano, kad išmoka turi būti mokama iki vaikui sukaks 3 metai (2009 metais tokių buvo gerokai mažiau - 27 proc. vyrų ir 40 proc. moterų). Antroje vietoje yra siūlymas palikti dabartinę tvarką. 2009 metais tam pritarė dauguma respondentų. Be to, kuo didesnės buvo šeimos pajamos, tuo labiau buvo pritariama tuo metu galiojusiai pašalpų mokėjimo tvarkai. Nuomonė dėl išmokų iki vaikui sukaks vieneri metai beveik nepasikeitė: vyrų liko tokia pati (6 proc.), o moterų sumažėjo iki 4 proc.

Išvados

1. Vis dar gana gajos stereotipinės, tradicinės nuostatos apie žmonos ir vyro vaidmenis šeimoje. Tradiciniam funkcijų pasiskirstymui šeimoje daugiau pritaria vyrai, vyresnio amžiaus asmenys ir gyvenantys kaime.
2. Tuo tarpu kiek daugiau moterų, jaunesnio amžiaus asmenų ir miesto gyventojų pasisako už lygiateisį pareigų namuose pasiskirstymą ir lygias galimybes dalyvauti darbo rinkoje. Ir nors rūpinimasis vaikais ir namais tradiciškai vis dar išlieka daugiau moters funkcija šeimoje, pačios moterys nebesuvokia savęs tik kaip namų šeimininkių ar mamų.
   Remiantis duomenų analize, galėtume teigti, kad, nežiūrint tam tikrų teigiamų poslinkių, Lietuvos moterys vis dar yra labai apkrautos buities ir namų ruošos darbais. T.y. didžią dalį buities darbų šeimoje ir toliau nudirba moterys. O įvertinus jų dalyvavimo darbo rinkoje mastą, galima įsivaizduoti realią moters padėtį šeimoje dar geriau. Kita vertus, lyginant 2014 m. situaciją su 2009 m., pastebima, kad vyrų įsitraukimas į įvairius buities darbus yra vis didėjantis, nors vis dar beveik nėra darbų, kuriuos vyrai ir moterys dalintųsi po lygiai.
3. Nors dauguma vyrų ir moterų dažnai renkasi tuos pačius atsakymus, lyginant šias dvi populiacijas tarpusavyje, matyti, kad daugeliu atvejų moterų nuostatos yra

liberalesnės arba labiau liberalėjančios nei vyrų. Pvz. kaip ir seniau, vyro darbas laikomas svarbesniu. Nors per pastaruosius penkerius metus 5 proc. padaugėjo moterų, kurios mano, kad jų darbas šeimoje yra svarbiausias.

4. Pasitaikantys moterų ir vyrų nuomonių tuo pačiu klausimu skirtumai (pvz. daugiau vyrų nei moterų mano, kad daugelį dalykų jie daro kartu. Tuo tarpu moterims taip atrodo rečiau. Jos mano, kad daugelį dalykų jos daro pačios.) liudija apie poreikį gebėti geriau pažinti vienas kitą, suvokti kito poreikius, ugdytis dialogo ir bendradarbiavimo kultūrą šeimoje.
5. Mieste pastebima didesnė požiūrio į šeimą kaita nei kaime. Kitaip sakant, kaime stereotipinės nuostatos šeimos atžvilgiu yra gajesnės nei mieste. Toks nuolatinis stereotipinių nuostatų pasireiškimas kaime gyvenančių asmenų tarpe suponuoja prielaidą, kad įvairios edukacinės, šviečiamosios, informacinės veiklos turėtų būti daugiau orientuotos į šią visuomenės grupę arba diferencijuojamos pagal poreikį.